

30

- OBLETNICA
PRELOMNIH
DOGODKOV
NASTAJANJA
SLOVENSKE
DRŽAVE

30. OBLETNICA PRELOMNIH DOGODKOV NASTAJANJA SLOVENSKE DRŽAVE

V Predsedniški palači se je od junija 2018 do maja 2022 zvrstilo šestnajst slovesnih prireditev, ki jih je predsednik republike Borut Pahor pripravil v počastitev in za ohranitev spomina na dogodke pred 30 leti, ki so utirali pot ustanavljanju samostojne slovenske države, njeni obrambi in njenemu mednarodnemu priznanju.

K slavnostnemu nagovoru na slovesnostih je predsednik republike povabil vidne predstavnike politike in družbe takratnega obdobja, ki so tako dokumentirali čas pred 30 leti in ubesedili spomine na prelomne dogodke, ki so jih sooblikovali.

»Lok v zgoščenem času slovenske zgodovine, ki je bil sijajen, enkratni čas naše enotnosti, naj bo navdih in spodbuda, da te izkušnje nikoli ne pozabimo in da jo – če nas bo proti naši volji zgodovina znova tako dramatično preizkušala – upoštevamo ter nam bo zgled in razlog za samozavest in prepričanje, da skupaj zmoremo vse.«

Borut Pahor

PRESEDNIŠKA PALAČA
LJUBLJANA

SLAVNOSTNE PRIREDITVE:

- 30. obletnica ustanovitve Odbora za varstvo človekovih pravic (6. 6. 2018)
- 30. obletnica Majniške deklaracije 1989 za suvereno državo slovenskega naroda (7. 5. 2019)
- 30. obletnica posaditve Lipe sprave na ljubljanskih Žalah (14. 6. 2019)
- 30. obletnica razglasitve amandmajev k Ustavi Socialistične republike Slovenije (27. 9. 2019)
- 30. obletnica Demosa - koalicije demokratično izvoljenih strank, ki je odigrala odločilno vlogo v procesu demokratizacije in osamosvojitve Slovenije (2. 12. 2019)
- 30. obletnica odhoda slovenske delegacije s 14. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije (20. 1. 2020)
- 30. obletnica izvolitve osamosvojitvene vlade Republike Slovenije (16. 5. 2020)
- 30. obletnica razglasitve ustavnih amandmajev XCVI, XCVII in XCVIII k ustavi Republike Slovenije (28. 9. 2020)
- 30. obletnica odločitve Demosa, da Skupščini RS predlaga razpis plebiscita o samostojnosti RS (9. 11. 2020)
- 30. obletnica podpisa Sporazuma političnih strank in poslanskih skupin Skupščine Republike Slovenije o skupnem nastopu na plebiscitu za samostojno in neodvisno državo Republiko Slovenijo (4. 12. 2020)
- 30. obletnica razglasitve ustavnega amandmaja XCIX k ustavi Republike Slovenije, s katerim je Slovenija izstopila iz pravnega reda tedanje jugoslovanske federacije (20. 2. 2021)
- 30. obletnica sprejema Brionske deklaracije (7. 7. 2021)

- 30. obletnica odhoda Jugoslovanske ljudske armade z območja Republike Slovenije (25. 10. 2021)
- 30. obletnica sprejetja Ustave Republike Slovenije (22. 12. 2021)
- 30. obletnica mednarodnega priznanja Republike Slovenije s strani držav članic Evropske skupnosti in drugih evropskih držav (12. 1. 2022)
- 30. obletnica mednarodnega priznanja Republike Slovenije (22.5.2022)

Slovesnost ob 30. obletnici ustanovitve Odbora za varstvo človekovih pravic

Predsedniška palača, 6. 6. 2018

Slavnostna govornika:

mag. Igor Omerza, tedanji član kolegija Odbora
za varstvo človekovih pravic,
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

MAG. IGOR OMERZA

Spoštovani predsednik republike, spoštovani udeleženci obeležitve, prav vse vas lepo pozdravljam.

Najprej bi rad poudaril, da je to prvo državno spominjanje na veliki odbor, da se je torej šele četrti državni predsednik Slovenije odločil počastiti verjetno najpomembnejši gradnik demokratizacije slovenske družbe in posledično državne osamosvojitve.

Odbor za varstvo človekovih pravic, ponarodelo Bavčarjev odbor, je nastal 6. junija 1988, kot neposredna posledica aretacij Janeza Janše, Ivana Borštnerja in Davida Tasiča. Janeza Janšo, ki ga je slovenska tajna politična policija, ponarodelo UDBA nadzorovala pod kodnim imenom Kaplar, je bil s strani udbovcev aretiran 31. maja 1988 in nato zaradi posedovanja vojaškega dokumenta predan vojski. Z dokumenta je bila sicer odstranjena oznaka tajnosti, toda takratnih slovenskih oblasti to ni motilo da ne bi nevarnega in nadležnega kritika nedemokratskega režima, ki si je celo upal javno napovedati boj za oblast predali v vojaške kremplje. Istočasno je vojaška tajna politična policija, ponarodelo KOS aretirala zastavnika Ivana Borštnerja, ki je taisti dokument odtujil. Kasneje je Udba spravila v vojaški pripor še novinarja Mladine Davida Tasiča, medtem ko se je odgovorni urednik Franci Zavrl umaknil v psihiatrično bolnišnico. Tudi Davida in Francija so namreč pripadniki KOSA povezovali z najdenim vojaškim dokumentom. Ob tem pripominjam, da sta bila oba nadzorovana s strani tajne politične policije v obdelavi Deviacija. Pregarjanje Janše, Borštnerja, Tasiča in Zavrla, skrajšano JBTZ, je povzročilo v slovenski družbi vihar, da malo takšnih v naši zgodovini. Vse do takrat nakopičeno odkrito ali manj odkrito nasprotovanje

socialističnemu režimu, se je hitro spremenilo v plaz, ki je dokončno spodkopal, sicer že načet, a vendarle še vedno močan enostrankarski politični sistem.

Skupaj so začeli delovati oporečniške asociacije in posamezniki, ki so sicer imeli zelo različne poglede in prioritete. To se mi zdi pomemben zgodovinski zgled, tudi za našo sedanjo parlamentarno demokracijo.

Kakorkoli že, dan po aretaciji Janše je uredništvo Nove revije sprejelo protestno izjavo in zanjo začelo zbirati podpise. V ta namen so naslednji dan Alenka Puhar, tajno nadzorovana kot Priloga, Tine Hribar, nadzorovan kot Filozof in Spomenka Hribar, nadzorovana kot Filozofinja, dežurali v Cankarjevem domu in zbirali podpise tistih, ki so prihajali na zbor slovenskih kulturnih delavcev.

Foto: Daniel Novakovič/STA

500 glavi plenum je nato to izjavo tudi soglasno podprl. Potem je Spomenka v imenu novorevijašev odšla do Igorja Bavčarja, s predlogom, da se ustanovi široko pluralni odbor za podporo Janši. Igor, ki je že prejšnji večer vodil velik protestni sestanek alternative, je predlog z veseljem sprejel, saj je že tudi sam razmišljal v tej smeri.

Posledično temu se je 3. junija 1988 v uredništvu Mladine zbralo okrog 100 ljudi. Družčina je bila pisana kot le kaj in večina njih se je že dolgo poznala, a se mnogi

zaradi prastarih zamer niti pozdravljali niso, zdaj pa so prijateljsko in ognjevitno razpravljali in načrtovali prihodnje delovanje v podporo priprtemu Janezu. In tako se je rodil Odbor za varstvo pravic Janeza Janše, ki se je 6. junija 1988, torej natanko pred 30 leti, ob spoznanju, da je bil 31. maja aretiran tudi Ivan Borštner in dejstvo, da so udbovci 4. junija aretirali še Davida Tasiča preimenoval v Odbor za varstvo človekovih pravic. Odbor je pridobil 110.000 individualnih članov ter dobrih tisoč kolektivnih članov. Skupaj s posamezniki v kolektivnih pristopnikih, je imel odbor najmanj 200.000 glavo množico oz. podporo.

Na plenarni seji odbora 16. junija je bil imenovan kolegij, ki je v končni fazi imel 39 članov. Vodja je postal Igor Bavčar, sekretar pa Bojan Fink.

Danes ni več med nami naslednjih 5 članov kolegija:

~Toneta Remsa

~Franca Zagožna

~Viktorja Blažiča, Udba ga je zasledovala pod kodnim imenom Blaž

~Franceta Bučarja, bil je nadzorovan kot Tikveš in

~Draga Demšarja, ki je bil zalezovan kot Zavesa.

Na kolegijih je vladala totalna demokratičnost. Vsakdo je povedal, kar mu je ležalo na duši. Večinoma smo se kljub dostikrat različnim pogledom uskladili.

Spominjam se, kako nam je paral živce Matevž Krivic - Mišo, ki je z neverjetno energijo in modrostjo zagovarjal legalizem, medtem ko nas je mnogo zahtevalo bolj odločne, a ne čisto zakonite akcije. Zato ni nič čudnega, da ga je Udba zasledovala že pred afero JBTZ, pod kodnim imenom Členkar.

Operativno jedro odbora so sestavljali Bojan Fink, Igor Bavčar, Bojan Korsika in jaz (Igor Omerza). Janša se je ob prihodu iz pripora priključil tej ekipi. Z javnostjo smo komunicirali predvsem preko 110-tih sporočil za javnost. Prvo sporočilo je napisal Bojan Korsika. Vsebina sporočila je bila naravnana na komentiranje dogodkov in postavljanje zahtev glede četverice. Nekaj posebnega je bilo sporočilo, v katerem smo razgalili delovanje UDBE in KOS-a. Ko je bilo posamezno sporočilo pripravljeno, ponavadi smo bili že v hudi časovni stiski, smo se Bavčar, Korsika in jaz zapodili

z mopedom po mestu in sporočilo predajali redakcijam. Na razpolago smo imeli infrastrukturo študentske organizacije in družbenega podjetja Mikro Adi, kjer sem bil direktor. Poleg tega sta bila tam zaposlena še Janez Janša in znani mirovniški oporočnik Marko Hren, tudi član kolegija, po Udbi doma in tujini zasledovan kot Kveker.

Odbor je neprenehoma izvajal številne mirne in dostojanstvene protestne akcije. Organiziral je tudi več množičnih podpornih zborovanj. Hodili smo tudi v zamejstvo, tujino in po Jugoslaviji.

Zaradi JBTZ so se ustanovili številni odbori in pododbori doma, v zamejstvu, po Jugoslaviji in tujini. Od številnih dogodkov lahko prikažem samo nekatere.

Na pobudo Društvo slovenskih pisateljev, so se 7. junija 1988 začeli protestni literarni večeri. Od 17. junija so potekale petkove meditacije in molitve v Frančiškanski cerkvi za JBTZ in širše.

Slovenska cerkev je tudi že zelo hitro preko Komisije pravičnost in mir izrazila nestrinjanje z aretacijo Janeza Janše. Pod izjavo se je podpisal dr. Anton Stres, ki ga je Udba nadzorovala v tajni obdelavi Štab. Kakšne paradokse pa ustvarja zgodovina, pa naj ponazorim s tem, da je 3. junija 1988 podpisal zahtevo za izpustitev Janeza Janše tudi Vojislav Šešelj.

22. junija smo imeli veliko protestno zborovanje na Kongresnem trgu in kontroverzni srbski pevec Bora Đorđević nam je poslal telegram z naslednjo sočno vsebino, ga ne bom prevajal:

»Pozdrav svima sa sunčane strane Alpa, od Bore sa mračne strane prokletija. Stop. Žal mi je, što nisam mogao da dođem, jer imam neke frke. Stop. Oslobodite Janšu i njegovu branšu.«

V luči nastajanja političnih strank je decembra 1988 kolegij v gostilni Pod lipco razpravljal tudi o preoblikovanju odbora v stranko. Večina je to zavrnila, čeprav se še danes pojavljajo mnjenja, da je to bila napaka.

Za popestritev bi navedel še povezavo današnje prve ameriške dame, s takratnimi burnimi dogodki, kajti mladinci iz Sevnice so že 3. junija 1988 poslali protestno izjavo zaradi aretacije Janše. Podpisala se je tudi Sevnčanka Mirjana Jelančič, dobra prijateljica Melanije Knavs, danes Melanije Trump. Utemeljeno sklepam, da bi sevnška mladinka Melanija tudi podpisala izjavo, če ne bi ravno takrat zaključevala 3. letnik Srednje oblikovalne šole v Ljubljani.

In kako se je razpletel proces proti četverici? Na tajnem vojaškem sojenju julija 1988 so bili JBTZ zaradi izdaje vojaške tajnosti obsojeni na različne zaporne kazni. Potem je nastopilo žilavo prizadevanje odbora, da bi se JBTZ izognili zaporu, toda kot bi rekel Shakespeare: »Odbora trud zaman.« In vsi so odšli v ječo. Po tretjini kazni so bili Janez, David in Franci izpuščeni, medtem ko se Ivan 2. aprila 1990 po službi izven zapora tja enostavno ni več vrnil.

Tako so prenehali razlogi za tako ali tako usihajoč odbor, kajti člani kolegija so se že večinoma porazdelili po novih strankah. Zadnje sporočilo smo izdali 18. aprila 1990 in čez mesec dni je Igor Bavčar razpustil odbor in razglasil konec odbora. Tako je Bavčarjev odbor odšel tja, kjer se vse konča, v zgodovino. Toda niti učiti niti poučevati, niti pisati, niti govoriti o naši poti v demokratično ter samostojno Slovenijo ni in ne bo mogoče brez upoštevanja ključne vloge Odbora za varstvo človekovih pravic na tem razburkanem in veličastnem slovenskem popotovanju.

Hvala za pozornost.

BORUT PAHOR

Dame in gospodje.

Iskreno, iz srca, se zahvaljujem vsem, ki ste se danes udeležili svečanega sprejema ob 30-letnici Odbora za varstvo človekovih pravic, tako imenovanega Bavčarjevega odbora. Predsedniku odbora Bavčarju, članom kolegija ter več kot 110.000 članicam in članom odbora čestitam ob njegovi visoki okrogli obletnici ustanovitve.

Sprejmite, prosim, izraze moje hvaležnosti, hvaležnosti države in vseh naših ljudi za vaš nenadomestljivi prispevek k demokraciji in samostojni državi. To je prva obeležitev ustanovitve Bavčarjevega odbora oziroma Odbora za varstvo človekovih pravic na ravni države. Tako sem se odločil zato, ker menim, da je čast in dolžnost demokratične in samostojne države, da ne pozabi svojih najbolj prvinskih družbenih korenin. Odbor za varstvo človekovih pravic je bil korenina nove demokratične in samostojne države. Te korenine ni izruval noben vihar, ki je sledil njegovi ustanovitvi – še vedno uživamo v lepoti njegovih cvetov in sadov.

Dame in gospodje, nisem več presenečen, bolj sem zaskrbljen, postajam pa tudi bolj pozoren na to, da se Slovenci ne prerekamo več samo o tem, kaj se je zgodilo v času med drugo svetovno vojno in po njej, temveč tudi o tem, kaj se je zgodilo pred osamosvojitvijo in med samim osamosvajanjem.

Glede na enotnost naroda v tistem času tega ne smemo sprejeti z razumevanjem. To dodatno prispeva k temu, da se mladi ljudje, rojeni po teh dogodkih, ki danes končujejo fakultete, v vsem času šolanja presenetljivo malo učijo in pogovarjajo o tem.

Rad bi vam podal ponazoritev tega. Pred leti sem bil povabljen na odprtje razstave o času osamosvajanja in posebej o nastanku slovenske vojske na eno izmed notranjskih srednjih šol. Razstavo so pripravili zelo skrbno. Ravnatelj, profesorji in dijaki so bili ponosni na to, da so ustvarili nekaj izvirnega. Z njimi sem se sprehodil skozi razstavo in na enem od panelov zagledal razlago enega od dogodkov, ki je nam vsem znan, pri čemer so na tem panelu napisali razlago A in razlago B. Na moje vprašanje, zakaj so se tako odločili, so nekoliko v zadregi odgovorili, da so želeli biti politično korektni.

Menim, da sme biti ta poučni primer samo še en od razlogov več, da se vsi skupaj potrudimo za to, da tudi zaradi različnih razlag nekaterih zgodovinskih dogodkov – to je nenazadnje naša demokratična pravica – kot priča teh dogodkov vendarle ne dopustimo, da bi v našem kolektivnem zgodovinskem spominu ostale nekatere nejasnosti, ki bi hromile mlade generacije, saj si te vendarle želijo biti ponosne na osamosvojitveni čas in samozavestno zreti v svojo prihodnost.

Spoštovane dame in gospodje, glede Odbora za varstvo človekovih pravic si dovolim ugotoviti, da je bila to najbolj široka in pluralna civilnodružbena fronta Slovencev v vsej naši zgodovini. Zgodovinska potreba po nečem tako veličastnem je zgodovinsko redka. Nihče ne misli, da bi bilo koristno, ko bi bilo vedno tako; toda, ko se in če se taka izjemna zgodovinska potreba pojavi, je za usodo naroda in usodo države odločilnega pomena, ali ljudje stopijo skupaj ali gredo narazen. Takrat so stopili skupaj. To je odločilo našo narodovo in državno zgodovino vse do danes in verjetno za nadaljnje rodove.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Odbor naj bo, spoštovane dame in gospodje, s tem poudarkom večer navdih našemu narodu in naši državi, Slovincem, državljanom in državljanom Slovenije za medsebojno spoštovanje, spoštovanje različnosti, potrebno zaupanje in sodelovanje. Ne zato, ker bi mislili vsi enako, ampak prav zato, ker mislimo vsak po svoje in različno. Enotni obstanemo, razdeljeni pa propademo.

Na koncu bi se želel zahvaliti mag. Omerzi – z njim sva se od samega začetka te zamisli posvetovala in mi je bil v veliko pomoč pri pripravi tega svečanega sprejema. Vam pa še enkrat, zlasti članicam in članom kolegija, njegovemu predsedniku, vsem,

ki ste se danes odzvali, da bi skupaj z nami na državni ravni proslavili 30. obletnico ustanovitve odbora – prav na današnji datum pred tridesetimi leti je bil ustanovljen – se iskreno zahvaljujem, da ste to storili, z željo, da bi odslej takšne pomembne dogodke v naši bližnji politični zgodovini znali bolj enotno proslavljati.

Hvala lepa.

Slovesnost ob 30. obletnici Majniške deklaracije 1989 za suvereno državo slovenskega naroda

Predsedniška palača, 7. 5. 2019

Slavnostna govornika:

dr. Dimitrij Rupel, soavtor Majniške deklaracije 1989
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. DIMITRIJ RUPEL

Majniško deklaracijo smo v moji pisarni na nekdanji FSPN (današnji FDV) sestavili France Bučar, Janez Janša, Hubert Požarnik, Venko Taufer, Ivo Urbančič in jaz, nekaj dni pozneje – natanko pred 30 leti – pa jo je na Kongresnem trgu prebral pesnik Tone Pavček. Pavčka smo prosili za branje, ker je bilo Društvo slovenskih pisateljev prvi podpisnik deklaracije in ker nismo želeli, da bi jo razlagali kot programsko lastnino katerekoli od štirih strank (Demokratična, Kmečka, Socialno-demokratska zveza in Krščansko-socialno gibanje), katerih podpisi so sledili podpisu pisateljev. To se je dogajalo na ne- kakšni javni seji Školčeve ZSMS in novih političnih strank, ki je bila prvotno posvečena protestu zoper prvi poskus JLA, da v sodelovanju s tedanjo uradno slovensko politiko disciplinira naše domoljubno in svobodoljubno gibanje. Tu mislim na znano sramotno zgodbo, ki je znana kot proces proti četverici JBTZ. 8. maja 1989 (torej precej pred padcem Berlinskega zidu) je bilo na Kongresnem trgu protestno zborovanje zaradi odhoda Janeza Janše v zapor. Na zborovanju je v imenu Odbora za zaščito človekovih pravic govoril Igor Bavčar, v imenu opozicijskih strank, ki so pozneje oblikovale koalicijo Demos, pa njihovi predsedniki.

Da je večina razsodnih Slovencev izgubila zaupanje v socialistično Jugoslavijo, sta pred Majniško deklaracijo dokazovala eksplozivna pojava 57. številke Nove revije in t. i. pisateljske ustave; po Majniški deklaraciji pa so to nezaupanje dokončno potrdili prve demokratične volitve in plebiscit.

O tej zadevi sva si nekaj elektronskih sporočil izmenjala s starim prijateljem, ki je ugleden zgodovinar. Eno od teh prijateljevih sporočil se glasi:

»Sprašujem pa se, ali so v Majniški deklaraciji zapisana stališča res celo mnoge med našimi generacijskimi vrstniki motila predvsem zaradi njihove demokratične komponente ali pa ni morda res, da so jim bila tuja zato, ker razpada Jugoslavije preprosto niso mogli sprejeti. V tej zvezi vidim tudi mnogo analogij z majniškim gibanjem in prelomom leta 1918.«¹

Gre za nenavadno in nepričakovano vprašanje. Ali so bila stališča *Majniške deklaracije moteča, tuja in nesprejemljiva zaradi svoje »demokratične komponente«* ali zaradi »razpada Jugoslavije«? Ali pa – non solum, sed etiam – ne samo zaradi demokracije, ampak tudi zaradi razpada Jugoslavije? Glede na to, da je *Majniška deklaracija* napovedala politične usmeritve in odločitve, ki so se uresničile oziroma potrdile kot bolj ali manj *nesporna* zgodovinska dejstva, se postavlja drugo vprašanje: ali ne gre za nekakšno zanikanje tako rekoč objektivno nespornih dejstev? Ko bi šlo za zanikanje nespornih dejstev, bi pri tistih (generacijskih vrstnikih), ki jih zanikajo, šlo za znani psihološki oziroma psihiatrični pojav, ki se mu reče *faza zanikanja*.

Morda pa je zadeva še bolj zapletena. Če je razpad Jugoslavije popolnoma nesporno dejstvo, to nemara ne velja stoodstotno za demokracijo. Morebitni dvom naših generacijskih vrstnikov glede demokracije je mogoče razlagati na najmanj dva načina:

1. da se je napoved Majniške deklaracije glede demokracije sicer uresničila, vendar je bila ta uresničitev moteča, ali
2. da se napoved Majniške deklaracije o demokraciji dejansko ni uresničila.

Ta druga razlaga pomeni kritiko dosežkov Majniške deklaracije in t. i. slovenske pomladi v celoti. In v resnici je slovenska demokracija obremenjena z mnogimi pomanjkljivostmi v zvezi z bankami, pravosodjem, volilnim sistemom, šolstvom, zdravstvom; predvsem pa v zvezi s t. i. izključevanjem posameznikov in skupin, s katerimi se ne strinja vladajoča koalicija; in v zvezi z zaničevanjem meritokracije, tj. sistema izbiranja, napredovanja in nagrajevanja v državni upravi.

Majniška deklaracija je prehitela t. i. *Temeljno listino Slovenije*, ki so jo (27. junija 1989) sestavili za bolj ali manj prozorno zaveso *Socialistične zveze delovnega ljudstva*. Ta lista je bila oprezna. Zagovarjala je »demokratično državo suverenega slovenskega naroda in vseh državljanov Slovenije« in napovedala, da bi živeli »samo

¹ To je citat iz elektronskega sporočila, v katerem se je ugledni slovenski zgodovinar dr. Peter Vodopivec 26. aprila 2019 piscu teh vrstic zahvalil za (tj. odklonil) vabilo k sodelovanju na prireditvi/okrogli mizi Slovenske matice ob 30. obletnici Majniške deklaracije (8. maja 2019).

v taki Jugoslaviji, v kateri bo zagotovljena suverenost ter trajna in neodtujljiva pravica do samoodločbe narodov, enakopravnost vseh narodnosti in manjšin ...».² Za avtorje Temeljne listine se Jugoslavija, samoodločba naroda in demokracija – podobno kot za avtorje ustave iz leta 1974 – niso izključevale.

Majniška deklaracija je bila moteča, tuja in nesprejemljiva za avtorje in privrženca *Temeljne listine*, ki so zagovarjali jugoslovansko Slovenijo. Ti so si logično prizadevali, da se Majniška deklaracija ne bi uresničila, ali pričakovali, da se vsaj ne bi uresničila v celoti. Njihovo prizadevanje je bilo skladno z nekaterimi njihovimi zgodnejšimi prizadevanji. Enako so si prizadevali, da se ne bi uresničila nacionalni program iz Nove revije (1987) ali t. i. *pisateljska ustava* (1988).

Foto: Tamino Petelinšek/STA

Ob tem je najbrž treba dopustiti razlago, da je bila samostojna Slovenija za silo sprejemljiva tudi za »stare sile« (ki so se bolj kot domačih konkurentov bale Miloševića in generalov JLA), medtem ko tega ni mogoče reči za demokracijo, svobodo in spoštovanje človekovih pravic, torej za drugi del velikega programa Majniške deklaracije, Demosa, navsezadnje tudi ustave 1991.

² Besedilo Majniške deklaracije je preprostejše. Govori o »suvereni državi slovenskega naroda«, o samostojnem odločanju »suverene države o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope« in o »demokraciji, ki vključuje politični pluralizem«.

O *demokraciji* so razpravljali diktatorji in generali, komunisti in disidenti, poleg njih pa vsi veliki filozofi, začenši s Platonom. Ta ima demokracijo za predzadnjo najboljšo ali drugo najslabšo obliko režima. Zanj je značilen populizem, v njej pa vlada drhal. »Demokracija,« piše Platon v *Državi*, »je čudovita državna ureditev, anarhična, pisana, ki vsem brez razlike, enakim in neenakim podeljuje nekakšno enakost.« Nazadnje demagogi odstranijo najboljše državljane in ustanovijo *tiranijo*. Tako nekako se je zgodilo tudi v Jugoslaviji, škodo pa so (ne nekaznovano) popravljali Pitamic, Đilas, Pirjevec, Bučar, Pučnik in še nekateri, ki so predstavljali navdih za Majniško deklaracijo.

Majniška deklaracija, gibanje slovenske pomladi in Demos so bili povezani s *koncem hladne vojne*, ki je z vso nazornostjo nastopil s padcem Berlinskega zidu novembra 1989, uradno pa leto pozneje s pariško listino KVSE o novi Evropi. Temu koncu je z razpadom Sovjetske zveze dve leti pozneje sledil konec socializma. Socializem težko preživi brez vojne, kar se je pokazalo s tem, da je konec II. svetovne vojne tako rekoč neopazno prešel v začetek hladne vojne. V socialističnih državah, tudi pri nas, se je praznovanje konca II. svetovne vojne združilo s praznovanjem začetka hladne vojne.

Majniška deklaracija je bila – navsezadnje podobno kot Koroščeva iz leta 1917 – povezana s koncem vojne, konec vojne pa pomeni spravo. ob koncu vojne je neizbežna sprava. Najbrž ni naključje, da je Demos vztrajal pri spravi in da so nasprotniki sprave nasprotovali tudi koncu hladne vojne.

Privrženci kontinuitete so – značilno – najbolj ogorčeno zavračali dvome glede poimenovanja konca II. svetovne vojne kot *osvoboditve*. *Ogorčene so bile oziroma so še vedno polemike in dileme v zvezi s praznovanjem začetka ali konca hladne vojne. Količina proslav začetka hladne vojne nemara deset- krat presega količino prireditve, ki so posvečene koncu hladne vojne.*

Ne glede na vse povedano, lahko Majniško deklaracijo štejemo kot *prvi* (sicer ne povsem zanesljiv) *steber* slovenske države, drugi steber predstavljajo demokratične volitve in *plebiscit* (1990), tretji steber predstavljata *vojna za Slovenijo* in *Brionska deklaracija* (poletje 1991), četrti steber predstavlja usta- va (konec leta 1991), peti steber predstavlja mednarodno priznanje Slovenije (konec 1991 in začetek 1992).³

V vsakem primeru je potemtakem po Majniški deklaraciji vzcvetela slovenska država, se zaščitila s plebiscitom in ustavo, se razcvetela s svojim tolarjem, s svojo vojsko

3 Peter Jambreč je v osebem sporočilu piscu teh vrstic predlagal za spoznanje drugačno »arhitekturo«: »Jaz praviloma pišem o 'petletnem zgoščenem zgodovinskem času' od februarja 1987 (izid Prispevkov za nacionalni program) do nekako februarja 1992 (mednarodno priznanje).

in diplomacijo ... Kljub temu ali nemara prav zato se sprašujemo, ali se je slovenska država posrečila ali se ni posrečila? Za zanesljiv odgovor na to vprašanje in na vprašanja prijatelja zgodovinarja bo najbrž treba počakati do naslednje okrogle obletnice.

1. Za prvi steber pa štejem 'nacionalni program' demokratične, ustavne in državne osvoboditve (57 NR, pisateljska ustava in Majniška deklaracija), nato pa
2. prve demokratične volitve (april 1990),
3. plebiscit (skupaj z razglasitvijo suverenosti preko TUL in UZITUL – (dec. 1990–jun. 1991),
4. sprejem ustave (dec. 1991) in
5. mednarodno priznanje (do sprejema v OZN).

NOB (maj 1940–maj 1945) pa štejem za enega od 'bojev' v 'večstoletnem boju Slovencev za osvoboditev' (preambula ustave), ki pa se ni zaključil z osvoboditvijo, ampak z režimom, 'v katerem so bile hudo in množično kršene temeljne človeške in nacionalne pravice' (US).

BORUT PAHOR

Danes prvič na državni uradni ravni obeležujemo obletnico Majniške deklaracije 1989.

To je pomembno tako z vidika graditve zgodovinskega spomina o njenem simbolnem in stvarnem pomenu za proces demokratizacije in osamosvajanja Slovenije kot tudi z vidika naše prihodnosti, saj ostaja v svoji sporočilnosti zelo jasna, pomenljiva in aktualna za današnje in prihodnje čase.

Njena največja odlika je bila in ostaja, da je povezala demokracijo, samostojno državo in njeno vpetost v prenovljeno Evropo. O tem več ob koncu govora.

K temu, kar je glede zgodovine nastajanja Majniške deklaracije in okoliščin dejal dr. Rupel, bi dodal svoje opažanje, da je bila javna legitimacija ideje o suvereni državi slovenskega naroda, in če hočete tudi samostojni državi, mogoča šele v razmerah demokratične politične pomladi, prej pa je veljala za nelegitimno. To se mi zdi aktualno s tega vidika, da danes razumemo pomen demokracije za naš narodni in državni razvoj.

Kot sem dejal, ima Majniška deklaracija 1989 zelo aktualen pomen za prihodnost. Povezala je demokracijo, državno suverenost in slovensko mesto v prenovljeni Evropi. Vse tri njene prvine morajo biti vselej sveže, žive, prepričljive, če hočemo, da se bomo kot narod in država uspešno razvijali.

Glede vseh treh stremeljenj seveda še zdaleč nismo rekli zadnje besede in je na nek način tudi nikoli ne bomo. Vse tri prvine potrebujejo našo spodbudo, kritiko, polemike, pa tudi potrebno sodelovanje in soglasje.

O svoji lastni državi in njeni demokratičnosti odločamo sami, o evropski prihodnosti pa skupaj z drugimi narodi in državami. Tudi danes, 30 let pozneje, je jasno, da je suverena slovenska država, ki je demokratična in vpeta v Evropo, temeljno orodje našega obstanka in razvoja.

Pred tridesetimi leti to še zdaleč ni bilo tako jasno in tudi ne na dosegu roke, kot se zdi zdaj ob zgodovinski distanci. Da so te tri ideje prevladale, so bili potrebni vizionarji in pogumni ljudje.

Spomniti se moramo, da so bili sredi osemdesetih let v času demokratične pomladi v manjšini, vendar so njihove zamisli prevzele ljudi in so jim dale na prvih demokratičnih volitvah oblast, na plebiscitu pa tudi nalogo, da ustanovimo lastno državo, ter na referendumu 2003, da vstopimo v EU in NATO ter tako kot država postanemo del demokratičnega zahodnega sveta.

Majniška deklaracija je s tega vidika imela nepozaben simbolni in stvarni pomen, ki si zasluži trajno mesto v našem kolektivnem spominu.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

Slovesnost ob 30. obletnici posaditve Lipe sprave na ljubljanskih žalah

Predsedniška palača, 14. 6. 2019

Slavnostni govorniki:

Franci Feltrin, član glavnega odbora društva Združeni ob Lipi sprave, nekdanji podpredsednik kluba Demos in predsednik Slovenske konference Svetovnega slovenskega kongresa

dr. Janez Juhant, predsednik društva Združeni ob Lipi sprave

Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

FRANCI FELTRIN

Spoštovani gospod predsednik Borut Pahor, dovolite, da se vam v imenu društva Združeni ob Lipi sprave iskreno zahvalim za slovesen sprejem in vaše spoštovanje do našega društva. Prav tako pozdravljam predsednika združenja gospoda dr. Janeza Juhanta, članice in člane glavnega obora ter vse člane združenja in ostale goste. Lep pozdrav slavnostnim gostom.

Spoštovane in spoštovani.

Pred 30 leti, v času, ko so se v vzhodni Evropi podirale železne zavesе, so odvetnik Stanislav Klep, Vitomir Gros, Danijel Malenšek in dr. Janez Juhant ter še nekateri somišljeniki na Ljubljanskih žalah posadili prvo in drugo lipo sprave. Zakaj drugo? Ker je bila prva neznanim nasprotnikom sprave v napot: prvo so izruvali in drugo poškodovali. Le vztrajnosti pokojnemu Stanislavu Klepu in njegovim somišljenikom gre zahvala, da slednja s svojo košato krošnjo vsako pomlad zacveti in vzpodbuja k narodni enotnosti. Tako v sožitju vseh slovenskih lip širom naše domovine širi vonj po spravi, dejavnosti, priznanju krivde in narodnemu odpuščanju za medvojne, povojne, izven sodne poboje na slovenski zemlji. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bil lipov list simbol slovenstva. V zadnjih 30-ih letih pa lahko rečemo, da je naša lipa postala simbol sprave in odpuščanja. S tem so pobudniki dosegli svoj namen. Lipa sprave je, raste na Ljubljanskih žalah. Ob njej sta razpelo in spominsko obeležje z napisom, ki vabi vsakega med nami, da za hip postojimo in se v tišini poklonimo spomenu rajnim.

Člani združenja se ob lipi sprave zberemo dvakrat v letu in s kratkim programom ter vojaškimi častmi, ob prisotnosti predsednika države, poklonimo vsem žrtvam okupacijskim sil in sil političnega režima po koncu druge svetovne vojne 20. stoletja, ki so se zgodile na slovenskih tleh. Njen pobudnik, Stanislav Klep, je imenu združenja ob lipi sprave napisal tudi prvi osnutek deklaracije o narodni spravi, ki jo je s ponosom odnesel politikom v Državni zbor. Ti pa so jo zavrnili. Vidno razočaran nad tedanjimi politikami je sklical tiskovno konferenco, na kateri je, kot tedaj mlad partizan, pred maloštevilnimi predstavniki medijev, z iskro v očeh pojasnjeval idejo o deklarativnem sprejemu listine in obžaloval njeno zavrnitev. Žal so tudi mediji, tako kot politikami, o vsem tem molčali.

Foto: Bor Slana/STA

Vem, da se sprava ne zgodi zgolj ne deklarativni ravni, pač pa z obžalovanjem tistega, ki je krivico povzročil oziroma njegovih naslednikov in z odpuščanjem prizadetega. Je pa nemogoče pričakovati odpuščanje tistih, katerih posmrtni ostanki že osmo desetletje ležijo po rudniških rovih, grapah, brez njih kot tudi tistih, ki so jih tja nečloveško odvrgli.

To dejanje lahko storimo mi, danes živi in zato sposobni politikami, da ne prepustimo, da bi ta krvavi madež naše zgodovine prelagali na prihodnje generacije. To je naša dolžnost, zdaj in tukaj.

Dolžnost politike in njene vlade je, da zagotovi ustrezna sredstva za pokop in mir vseh žrtev. Kljub vsem pomislekom se moramo zavedati, da so bili to naši svojci, naši bližnji, daljni sorodniki in nenazadnje domoljubi, po krvi in narodnosti, ne glede na njihovo takratno politično ali versko pripadnost. Iz vseh 600 znanih grobišč in grap, brezen in jaškov na slovenski zemlji, je potrebno pobrati njihove posmrtno ostanke, jih prenesti in preložiti v posvečen prostor, na katerem bomo lahko njihovi svojci in vsi državljani v njihov spomin in v opomin ter v znak žalovanja prižigali sveče ter polagali cvetje. To bi bilo največje pravno dejanje, ki smo ga dolžni storiti. Ki smo ga dolžni storiti v spomin in opomin vsem našim današnjim in prihodnjim redovom na slovenskih tleh.

Žal danes tega še po osmih desetletjih številni ne razumejo ali nočejo razumeti in zahtevajo odpuščanja tistih, ki so jim bila usta na silo zasuta, ko so bili vrženo v neblagoslovljeno slovensko zemljo. Pravno dejanje se lahko zgodi le med živimi. Tako da zgodovino krvave preteklosti položimo Bogu na oltar, kajti le njegova sodba je sodba pravičnega. V društvu Združeni ob lipi sprave se zato pod vodstvom predsednika dr. Janeza Juhanta, ki je prevzel vodenje po pokojnem Stanislavi klepu, ves čas zavzemamo tudi za to, da bi lipa sprave postala postulat, simbol tudi slovenske politike in da bi Državni zbor z aklamacijo sprejel besedilo deklaracija o narodni spravi. Saj bi le tako med Slovenci zavladal občutek, da je zavladal konec obujanja spominov iz najbolj bolečih časov slovenskega naroda. Posebno še med strankami, iz katerih izhajajo izvoljeni predstavniki ljudstva, ki predstavljajo zakonodajno telo naše države in so v imenu ljudstva nadzorni organi izvršilne veje oblasti. Po našem prepričanju bi tako dejanje naredilo tudi konec političnemu preigravanju, kdo je domoljub, fašist in kdo nacist. Zavedati se moramo, da sosednje države rišejo zemljevide in z njimi stegujejo prste po slovenskem ozemlju zgolj zato, ker vedo, da je sedanja slovenska politika razbita in pod njem vodstvom razpada temelj politične modrosti, ki bi moral temeljiti na odpuščanju in sodelovanju z vsemi političnimi akterji v parlamentu ter nenazadnje tudi s sosednjimi državami.

Ponavljanje sedanjega predsednika vlade Marjana Šarca, ki ob vsaki priložnosti razbija možnosti političnega sodelovanja z opozicijskimi strankami, je nedopustno in še manj politično modro. Iz ust tako visokega predstavnika države je tako početje celo nedržavniško. Sodelovanje z opozicijo je pri velikih projektih nujno in če hočemo ali ne, je to tudi začetek pravnega dejanja. Ljudstvo gleda, posluša in opazuje delovanje politike in njenih političnih strankarskih predstavnikov. Sprava se ne doseže z ultimatom, pač pa s sodelovanjem in spoštovanjem tudi s predlogi opozicije in njenih strokovnih mnenj. Državni projekti niso v lasti strank, je pa njihova uresničitev odvisna od njihove politične volje, znanja in državniške modrosti, in nenazadnje njihove poštenosti ter

brez korupcije belih ovratnikov. Predsednik vsakokratne vlade in njegovi ministri vsakokrat prisegajo in se podpišejo, da bodo delovali v korist vseh državljanek in državljanov. In to presega vsako delitev na »vaše in naše«. Politike sosednjih držav vedo, da je sedanja slovenska politika razdrobljena na male stranke različnih političnih usmeritev, ki sestavljajo vladno koalicijo. Zato nas »dražijo« z zemljevidi iz daljne preteklosti in nas spominjajo, kje vse je italijanski škorenj tlačil slovensko zemljo. In se naslanjajo ob razburjanju vrhov slovenske politike ter ob njihovi naivnosti. Tudi mi smo risali zemljevide po istrskem ozemlju, pa nismo uspeli. Hrvaška politika je svojo diplomacijo namesto razburjanja spremenila v tiho diplomatsko dejavnost in zmagala. Slovenska politika bo močna toliko, kot bo močan njen najšibkejši člen-opozicija. Opozicije nobena vlada ne bi smela onemogočiti pri političnem delovanju in jo celo označiti za fašistično stranko, ko namesto vladne koalicije brani pravice državljanek in državljanov pred nelegalnimi tujci, ki nelegalno vdirajo v naš ozemeljski prostor.

V državno političnem delovanju je tako kot z odpravljanjem telesne bolezni. Najbolj uspešni smo, če združimo vse sile in delujemo celovito ter se lahko upiramo pritiskom od znotraj in zunaj. Zato tudi sprava ni enkratno dejanje, ko bi narod z deklaracijo o spravi pozabil na vsa zla dejanja. Spravljamo in odpuščamo drug drugemu, ko smo storili krivico ali zlo. Zato je naša dolžnost, da našo napako prizna tisti, ki je krivico storil in poda roko sprave žrtvam. Če pa tistemu, ki sem storil krivico rečem zgolj to, da mi je žal in še naprej ponavljam, da sem ga premalo prizadel, je to hinavščina in ne sprava. Sprava naroda mora biti najprej na deklarativni ravni, ki ni dejanje trenutka ali število zapisanih besed, pač pa je dejanje, ki seže v globino sprte družbe. Potem lahko končno njeno krvavo preteklost zares pustimo zgodovinarjem in zgodovinskemu spominu naše preteklosti. Se pa dogaja celo to, da nekateri vodilni politiki v svojih javnih prostorih še vedno nečastno govorijo o grobiščih, v katerih želijo izven sodno umorjeni povojni zločinci ali govorijo, da je bilo premalo pobitih. Ali da je še veliko praznih brezen, kamor bi jih lahko še odmetali? Zaradi takih izjav se pot do sprave le še pogloblja v novo delitev, kar dolgoročno lahko vodi v razpad. Zato se bomo v združenju zavzemali, da lipa sprave postane naš nacionalni simbol in temelj naše samostojne države. In nenazadnje, v tem trenutku, ki je lahko zgodovinski, je prav, da se spomnimo velikega Franceta Prešerna, ki je v četrti kitici povabil: »Edinost sreča sprava, k nam nazaj naj se vrnejo«. Ko se bo to zgodilo, bodo živele tudi Cankarjeve prerokbe: »Tod bodo živeli srečni ljudje.«

Hvala.

DR. JANEZ JUHANT

Spoštovani gospod predsednik republike gospod Borut Pahor, spoštovani gospod nadškof, spoštovani častni gostje, spoštovane in spoštovani!

Zahvaljujem se vam, spoštovani gospod predsednik za povabilo na slovesnost obletnice posaditve Lipe sprave. Hvala za pozornost in priznanje, ki ste ga izkazali nam in vsem, ki so in smo tri desetletja ohranjali rastlino, da je poganjala in zrasla in se je njena ideja ukoreninila med Slovenci. S tem ste dali temu prizadevanju in našem tihemu tridesetletnemu delu težo javnosti, kar potrjujete tudi s svojo vsakoletno navzočnostjo na Dan krivde sprave in odpuščanja ob Lipi sprave na Žalah. Že moj predhodnik, pokojni predsednik društva gospod Stanislav Klep, je v svojih nastopih večkrat poudaril pomen in nujnost javnih potrditev našega prizadevanja s strani odgovornih v državi, saj vse delovanje društva Združeni ob Lipi sprave teži k polnemu pravno-političnem uresničenju demokratičnih sprememb v državi. Vse zadeve, ki so v človeškem življenju težke, zahtevajo globoko premišljevanje in trdo delo. V društvu se tega zavedamo in vztrajamo. Veseli pa smo vsake podpore, tudi podpore oblasti in vseh njenih predstavnikov, ki to dobro voljo in trud nas in vseh drugih cenijo in vgrajujejo v procese demokratične Slovenije. Z Vaše strani smo to podporo veseskozi doživljali - podobno tudi od drugih - žal ne vseh. Iskrena hvala Vam za to. Podporo nam je veseskozi dajala katoliške Cerkev v Sloveniji in še nekatere civilnodružbene organizacije in (prizadeti) državljani.

Foto: Nebojša Tejić/STA.

Dragi sodelavke in sodelavci in tudi tisti, ki z nami čutite in delite težo dneva. Vesel sem, da smo vztrajali 30 let in upam in želim, da bi vsi, ki smo tukaj pa tudi širši del našega slovenskega naroda in države razumeli, da gremo prek te zahtevne poti k cilju, ki je tudi glavni cilj in namen samostojne države, to je k demokraciji, pravni državi in enakopravnemu upoštevanju in spoštovanju vseh, še posebej tako ali drugače prizadetih v polpreteklosti in v sedanosti, kar vključuje tudi skrb nas vseh za najšibkejše v naši družbi nekoč in danes. Naša prizadevanja in naporji zato veljajo seveda tistim, ki so bili ali so še tako ali drugače zamolčani oziroma so jim bila usta zasuta, kot je zapisal pesnik France Balantič.

Dovolite spoštovani gospod predsednik Borut Pahor, da vam ob tej priliki izročim križev pot Slovenska kalvarija, ki je premišljevanje in molitev ob trpljenju teh ljudi, vseh tistih, ki so bili potisnjeni v čas skrajnosti in so jih trpinčili in številnim vzeli življenja, da jim je ostala le zarja velikonočnega upanja. Naj nas njihova Kalvarija navdihuje, naj nas dviga in hrabri za zahtevno pot človeškosti in sodelovanja. Verni bomo tudi naprej v tem duhu molili, da bi bili vsi eno in da bi tako tudi naš narod bolje in z večjim upanjem lahko zrl v prihodnost.

Hvala lepa za sprejem, za sodelovanje in podporo ter za človeško bližino.

BORUT PAHOR

Spoštovani gospod predsednik društva, visoki gostje, gospe in gospodje.

Čutim močan občutek pomirjenosti, da sem kot predsednik republike sklenil pripraviti na predvečer 30. obletnice posaditve lipe sprave sprejem za društvo Združeni ob lipi sprave. Ne gre za to, ali se strinjam prav z vsakim od načel in ciljev društva. Gre za to, da mu kot predsednik republike priznavam družbeni pomen in ga imam za pomemben in hvalevreden dejavnik v oblikovanju kolektivne narodne zavesti o polpretekli zgodovini in snovanju naše skupne prihodnosti. Sprejmite zato, članice in člani društva, izraze hvaležnosti za vaše delo in poslanstvo.

Foto: Bor Slana/STA

Bistvo tega poslanstva je sprava, bistvo sprave pa je sožitje. V sožitju, ki upošteva in spoštuje vse mogoče razlike med nami, so potrebni in mogoči dialog, sprejemanje odločitev za skupno dobro ter gradnja močne, vključujoče, povezane družbe in države.

Ob današnji priložnosti bi se želel posebej častivredno spomniti iskrenih prizadevanj pokojnega Stanislava Klepa. Njegov sin je danes z nami. Upam, da zdaj nekje tiho opazuje pomembne stvarne in simbolne spremembe, ki so jim njegova iskrena pravna prizadevanja trudoma utirala pot, ter da pri tem čuti globoko notranje zadoščenje.

Ni mogoče reči, da glede tega ni bilo opravljeno nič, kot ni mogoče reči, da je bilo glede tega opravljeno vse. Sprava postaja način našega življenja in nas vedno znova postavlja pred upravičene osebne ter kolektivne dvome in preizkušnje. Toda v neki kolektivni duhovni, intelektualni in politični povezanosti smo sposobni odkriti primerne navdihe za krepitev naše skupne demokratične prihodnosti.

Krepitev demokracije in demokratične politične kulture štejem za enega osnovnih vzvodov razvoja slovenstva in samostojne slovenske države. Spravna prizadevanja, iskanje resnice in sposobnost odpuščanja so nam pri tem v največjo vrednostno in moralno oporo.

Slovesnost ob 30. obletnici razglasitve amandmajev k Ustavi Socialistične Republike Slovenije

Predsedniška palača, 27. 9. 2019

Slavnostni govorniki:

Miran Potrč, predsednik tedanje skupščine
dr. Tone Jerovšek, predsednik zakonodajno-pravne
komisije tedanje skupščine
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

MIRAN POTRČ

Lepe pozdrave predsedniku Republike Slovenije gospodu Borutu Pahorju. Lepe pozdrave predsedniku Državnega zbora mag. Dejanu Židanu, poseben pozdrav gospodu Milanu Kučanu.

Lepe pozdrave vsem, s katerimi smo v letu 1989 pripravljali in 27. septembra istega leta sprejeli, kasneje pa izvajali amandmaje k ustavi Socialistične Republike Slovenije.

Gospe in gospodje!

Današnje srečanje je priložnost, da se ponovno opozori na vsebino in vlogo sprejetih amandmajev na procese demokratičnih sprememb v Sloveniji in za nadaljnje odločitve o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Da se strokovno in politično javnost motivira za objektivno vrednotenje teh odločitev v takratnih družbenih in političnih razmerah v Sloveniji, Jugoslaviji in tudi v Evropi.

Slovenija je bila v osemdesetih letih ena od šestih republik federativne Jugoslavije, ki se je v tistem času srečevala s številnimi gospodarskimi in političnimi problemi. Zvezni organi, v veliki meri tudi pod vplivom srbskega nacionalizma, so predvidevali probleme Jugoslavije reševati s povečano centralizacijo in zmanjševanjem vloge in pristojnosti republik in pokrajin. V tej smeri so v letu 1988 poskušali s predlogom za spremembo zvezne ustave. Družbene sile v Sloveniji takega predloga niso bile pripravljene sprejeti. Prisotni so bili celo predlogi, da naj se zahteva razpis referendumu

o vsaki od predlaganih sprememb in naloži delegatom v Zveznem zboru, ki je bil pristojen odločati o spremembah zvezne ustave, da predloge sprememb podprejo, le če bo k tej spremembi dala soglasje republiška skupščina Slovenije.

Čeprav so posamezniki in nekatere organizirane družbene sile kritizirali premajhno odločnost slovenske skupščine pri odločanju o spremembah zvezne ustave, je potrebno poudariti, da je bila Slovenija izmed republik in pokrajin edina, ki je že ob soglasju k predlogu predsedstva SFRJ za spremembe zvezne ustave sprejela stališča, pod katerimi daje soglasje in po katerih se bo ravnala v vseh fazah ustavno revizijskega postopka. In da je bila Slovenija edina, ki je že ob razpravi o osnutku sprememb ustave SFRJ jasno in z odločitvami svoje skupščine povedala, za katerih šestnajst predlogov, ki so pomenili nadaljnjo centralizacijo odločanja v Jugoslaviji zahteva, da se izločijo iz predloga sprememb, sicer Slovenija ne bo dala soglasja k dokončnemu besedilu ustavnih sprememb.

Slovenija je tako uveljavila zahtevo, da se v vseh fazah postopka v zvezni ustavni komisiji in v Zveznem zboru ne more glasovati o celoti predlogov, temveč o vsakem amandmaju posebej. Tako je zvezni zbor na koncu glasoval o besedilu, ki je bilo za Slovenijo še sprejemljivo. Tako so bile pred 29. novembrom leta 1988, torej pred takratnim državnim praznikom, sprejete spremembe zvezne ustave. Odprta je bila pot za intenzivnejše delo z amandmaji k ustavi takrat še Socialistične Republike Slovenije.

O delovnem osnutku amandmajev k ustavi SRS, ki jih je pripravila ustavna komisija, se je razprava v zborih skupščine začela 29. marca 1989. Takrat sem kot predsednik ustavne komisije prvič predstavil zborom delovni osnutek pripravljenih amandmajev in spodbudil delegate in javnost k intenziviranju razprav o predlaganih rešitvah.

Sklenili smo naj amandmaji k slovenski ustavi ne bodo le uskladitev ustave Republike Slovenije s sprejetimi spremembami zvezne ustave. Sklenili smo, da bomo priprave za spremembe slovenske ustave pospešili, da bi lahko nove volitve v aprilu 1990, ko bo potekel štiriletni mandat takratne skupščine, opravili že pod novimi pogoji.

V ustavni komisiji in skupščini smo se zavedali, da bo slovenska javnost zadovoljna s spremembami ustave le, če bodo zagotavljale demokratični politični sistem, svobodo političnega organiziranja v strankah ter svobodne in večstrankarske volitve; uveljavljanje človekovih pravic in pravne države in predvsem tudi samostojnost in neodvisnost Republike Slovenije v okviru SFRJ, vključno s pravico slovenskega naroda do samoodločbe, ki vključuje tudi pravico do odcepitve. To so bili tudi glavni cilji, ki smo jih želeli uveljaviti z ustavnimi amandmaji.

V zveznih organih, posebej v Centralnem komiteju Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ), v Predsedstvu SFRJ in v vodstvu JLA se je, posebej zaradi določb o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, krepil upor zaradi nesprejemljivosti predlaganih amandmajev.

Predsednik Predsedstva SFRJ, dr. Janez Drnovšek, je 14. septembra sklical k sebi v Beograd celo predsednike predsedstva, skupščine, izvršnega sveta in centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije (ZKS). Na sestanku so dr. Borislav Jovič, general Veljko Kadrijevič in Ante Marković zahtevali od slovenskih predstavnikov, da ustavijo postopek sprejemanja slovenskih ustavnih amandmajev in da za 27. september sklicano sejo republiške skupščine prekličejo za čas, ko bodo z drugačno vsebino slovenskih amandmajev soglašali zvezni organi. Predstavniki iz Slovenije smo se tej zahtevi najodločneje uprli in razgovor se je končal brez rezultata. Pokazal pa nam je, kako si položaj republik v Jugoslaviji in odnose v federaciji predstavljajo zvezni funkcionarji, kar nas je še bolj utrdilo v prepričanju, da moramo slovenske amandmaje sprejeti, saj bomo le tako lahko ohranili svojo suverenost in odgovornost za svoj razvoj.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Šele kasneje, že po razpadu Jugoslavije, smo izvedeli, da so posamezniki, prisotni na tem sestanku, najresneje razmišljali, da se onemogoči sprejemanje slovenskih ustavnih amandmajev celo s silo. Z uvedbo izrednih razmer in intervencijo JLA v

Sloveniji. Sprejem amandmajev 27. septembra bi namreč tako možnost otežil, saj bi pomenil direktni poseg v slovensko ustavo, ki je s sprejetimi amandmaji določala, da nihče, brez soglasja skupščine, na ozemlju Slovenije ne sme razglasiti in izvajati izrednih razmer. Ker jim ni uspelo s prepovedjo sprejema amandmajev, so poskušali udejanjanje z amandmaji sprejetih rešitev onemogočiti z organiziranjem »mitinga resnice« v Ljubljani, prvega decembra 1989. Prav sprejeti amandmaji in enotnost državljanov Slovenije v zvezi z njimi, so namreč omogočili pristojnim organom, da ta miting prepovejo.

Slovenija je po sprejetju ustavnih amandmajev svojo suverenost in zavezanost odločitvam svojih, ne pa zveznih organov, uveljavlja tudi s tem, da je po srbski blokadi gospodarskih odnosov s Slovenijo v skupščini sprejela posebno deklaracijo, s katero je sklenila, da bo odslej o svojih obveznostih do federacije odločala sama. Sklenila je, da ne bo več dajala soglasja k zakonom, o katerih na podlagi soglasja vseh republik in pokrajin odloča Zbor republik in pokrajin (ZRP) zvezne skupščine. Prenehala je s plačevanjem sredstev v zvezni proračun in v sredstva za nerazvite iz naslova pobranih carin. Odklonila je soglasje k novemu predlogu Zveznega Izvršnega sveta (ZIS) za nadaljnje spremembe zvezne ustave. Sklenila je, da se ne razpišejo nove volitve delegatov v zvezni zbor in delegacije v Zbor republik in pokrajin zvezne skupščine, temveč da se obstoječim delegatom podaljša njihov mandat s tem, da sami odločajo, o katerih vprašanih bodo v zveznih organih še odločali. Vse te odločitve so dejansko že bistveno spreminjale odnose v federaciji in uveljavile konfederalni položaj Slovenije.

Utrjevanje svobode Slovenije, da sama odloča o bistvenih vprašanih svojega razvoja in družbene ureditve, so omogočili tisti amandmaji, ki so dovolili svobodo ustanavljanja in delovanja političnih strank ter ukinitve delegatskega sistema za volitve v skupščine ter izvedbo splošnih, neposrednih, tajnih in svobodnih volitev. To je bilo mogoče, ker je slovenska skupščina z dodatnimi amandmaji, sprejetimi v marcu 1990, iz določb ustave o državni ureditvi črtala besedo »socialističen« in ker je v sistemu volitev črtala vse določbe o monopolnem položaju zveze komunistov in socialistične zveze ter uveljavila enakopravno vlogo vseh strank.

Za izvedbo takih volitev pa je bila potrebna nova volilna zakonodaja in zakon o političnih strankah, saj do sprejema ustavnih amandmajev k slovenski ustavi med strankami in v ustavni komisiji ni bilo mogoče zagotoviti potrebnega soglasja za novi sistem volitev. Ko je kazalo, da potrebno soglasje za izvedbene rešitve ne bo doseženo niti med novo nastalimi strankami v okviru Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije (SZDL), rok za izvedbo volitev pa se je nezadržano bližal, smo se v

vodstvu skupščine odločili, da odgovornost za izvedbo te naloge prevzamemo sami. To je bilo mogoče, ker je s tem soglašal dr. Tone Jerovšek, ki je bil po dogovoru z mano pripravljen sprejeti predsedovanje posebni skupščinski komisiji, ki naj bi v čim krajšem času pripravila za vse stranke sprejemljive rešitve o volitvah in strankah. To je dr. Jerovšku tudi uspelo in 27. decembra je skupščina soglasno sprejela oba zakona. Kot predsednik skupščine sem tako lahko 30. decembra 1989 razpisal prve svobodne, demokratične, večstrankarske volitve, ki so omogočile, da se je 8. maja 1990 konstituirala nova skupščina, ki je na podlagi večine, ki jo je dosegel DEMOS, za prvega predsednika Skupščine republike Slovenije izvolila dr. Franceta Bučarja in izvolila vlado, ki ji je predsedoval krščanski demokrat Lojze Peterle.

Kako pomemben je bil ta dosežek, kažejo vsa kasnejša dogajanja v zvezi z volilnim sistemom, ki se vlečejo vse do danes. Spet se, tokrat pri predsedniku republike, vodijo obsežna medstrankarska pogajanja, vendar še vedno ni jasno, ali bodo najdene rešitve, ki bodo dosegle potrebno večino za različne zakonodajne ali ustavne rešitve, ki bodo skladne z ustavno odločbo, ki še ni uresničena.

Ustavni amandmaji, sprejeti 27. septembra pred tridesetimi leti, so tako dali pravno podlago za nadaljnji proces samostojnosti in neodvisnosti republike Slovenije in za uveljavljanje Slovenije kot demokratične, pravne in socialne države. Tako vrednost so ji že neposredno po njihovem sprejetju dajali vsi politični dejavniki v Sloveniji, pa tudi v tujini. Dan po njihovem izglasovanju so vse slovenske stranke in vsa sredstva obveščanja v Sloveniji in v sosednjih državah samo z najbolj izbranimi in pozitivnimi ocenami ovrednotili sprejete amandmaje. Prav bi bilo, da bi tudi danes, še jasneje kot doslej, poudaril njihov pomen za evolutivne spremembe našega pravnega in političnega sistema, za lažje in uspešnejše mednarodno priznanje in vključevanje Slovenije v mednarodne in evropske povezave. Za to, da smo bili v mednarodni skupnosti dolgo in smo v veliki meri še danes, vrednoteni kot zgodba o uspehu.

K temu lahko prispeva tudi današnji posvet. Vse priznanje predsedniku republike, da ga je sklical.

Hvala.

DR. TONE JEROVŠEK

Spoštovani predsednik republike gospod Borut Pahor, spoštovani nekdanji predsednik republike gospod Milan Kučan, predsednik Državnega zbora gospod Dejan Židan, predsednik Ustavnega sodišča gospod dr. Rajko Knez in drugi visoki gostje na današnjem sprejemu, ki ga je pripravil naš predsednik republike.

Predsednik republike je v vabilu navedel, da so amandmaji na današnji dan pred 30. leti utirali pot k samostojni in neodvisni republiki Sloveniji. Dovolite, da še jaz ustvarim neko observacijo na tiste prelomne turbulentne dogodke ob sprejemanju teh amandmajev in kako sem jih videl takrat in kako jih vidim danes. Vsi vemo, da se pravne norme v prostoru in času različno interpretirajo in imajo tudi različne pomenske nasledke. Del teh 81 amandmajev vidim kot prvi korak k svobodni demokratični družbi, nacionalni in državni suverenosti, pravni državi in spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Ko smo v slovenski skupščini sprejemali te amandmaje, smo pravzaprav imeli dve fronti. Eno, republika Slovenija, deloma tudi že Hrvaška, s federacijo. Drugi spopad pa je tekel znotraj republike Slovenije med takrat že oblikovano politično alternativo in oblastjo, ki je bila takrat seveda nosilec vseh teh amandmajskih dejanj.

Enainosemdeset amandmajev, petinsedemdeset od njih, ki sem jih zdaj te dni ponovno prebral pravzaprav predstavlja uskladitev z zvezno ustavo in še seveda ohranjajo samoupravni delegatski politični sistem z vsemi konsekvencami, ki iz njega izhajajo. Tisto kar je pa bistveno za takrat in za danes in bo bistveno tudi za v bodoče, pa je okrog trinajst amandmajev, ki smo jih mi dodali kot naše izvirne republiške amandmaje. Zaradi teh, seveda pa tistih, ki so jih narekovali zvezni amandmaji smo bili predmet nenehnega napada. Naša politična alternativa v Sloveniji je menila, da so ti amandmaji premalo rigorozni do federacije, premalo odločni na poti k demokratični družbeni ureditvi. Naj jih naštejemo, sedaj, ko sem jih šel pogledat po 30tih letih, jih vidim tudi nekoliko drugače kot takrat. Samo po spominu ne bi šlo, pred štirinajstimi dnevi sem bil operiran na kolku in sem v malo slabšem stanju, kot vidite na berglah. Ti amandmaji so amandma o trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda samoodločbe, ki smo ga uporabili, ko smo razpisali plebiscit in sprejeli Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Potem o klasičnih pravicah človeka in državljana. Torej o večstrankarskih svobodnih tajnih volitvah in o pravici do svobodnega političnega združevanja. Tri mesece po amandmajih smo že sprejeli zakon o volitvah in političnemu združevanju. Predsednik

Potrč je tu igral izjemno pomembno odločilno vlogo in v ničemer ni zaviral procesov, ki so bili na vidiku v tistem prostoru in času. Ne vem ali mu je že kdo dal sploh priznanje in zahvalo za to delo. Potem o pravici do svobodnega in mirnega zbiranja. Pravim mirnega zbiranja. Na temelju tega amandmaja smo v takratni skupščini torej obrazložili in prepovedali miting resnice, kot je že bilo omenjeno. Jaz sem akt o prepovedi dal na mojo zakonodajno pravno komisijo. Resnica o prepovedi pa je popolnoma drugačna, kot se bere v časopisih in pripoveduje na srečanjih. Ko sem zjutraj prišel v službo, me je na recepciji čakala moja tajnica in rekla takoj morate k predsedniku Potrču. Tam so sedeli Tomaž Ertl, minister za notranje zadeve oz. takrat državni sekretar, gospod Janez Bohorič, podpredsednik izvršnega sveta. Opravičil je predsednika Šinigoja, ker da je pri deželnem glavarju v Avstriji in kolega Pavle Svete prvi pravnik službe za zakonodajo.

Gospod Potrč je povedal, da so tovariši, danes gospodje, tu, da bi mi pripravili nek akt o načinu in pogojih odvijanja mitinga v Ljubljani. Jaz nisem bil pripravljen nekaj takega dati na zakonodajno pravno komisijo. Pa vidim, da tudi predsednik skupščine Potrč ni navdušen nad tako varianto. Takrat pa se je gospod Potrč s stola te klubske mize obrnil k svoji mizi, dvigne slušalko in pokliče predsednika Predsedstva RS gospoda dr. Janeza Stanovnika in pravi, kolikor smo lahko iz tega razbrali, »izgleda da tako ne bo šlo, prosim, če skličeš sejo predsedstva«. Šli smo tja, čez pol ure je bila seja sklepčna, tam so bili tudi nekateri od danes tu navzočih, gospod Kučan. Tu smo se dogovorili, da naj, če je mogoče, dal sem to na sejo moje zakonodajo pravne komisije, Skupščina RS, torej vsi zbori, ki so bili tisti dan sklicani, ne za ta namen, prepovejo miting resnice v Ljubljani. V tem aktu smo dali še tri pooblastila za ustrezne odredbe gospodu Ertlu, da operativno sprejme ustrezne ukrepe, če bi slučajno do takega dejanja prišlo.

Da nadaljujem, potem seveda amandma uporabi slovenskega jezika in pravici do slovenskega jezika, saj veste da so sodili JBTZ v Ljubljani v srbskem jeziku. Amandma o varovanju pravic Slovenije v izrednih razmerah. Takrat je bila ta določba, kakor smo jo napisali, res pogumna, saj smo prepovedali kateremkoli organu v Sloveniji in v Jugoslaviji, da bi razpisal izredne razmere ali izredno stanje na teritoriju Slovenije brez soglasja skupščine Slovenije. Potem o ekonomski samostojnosti in finančnih obveznostih Slovenije do zveznega proračuna in organov federacije, o pravici do stavke, o svobodi veroizpovedi, pravici do neomejenega opravljanja zasebne dejavnosti. Res pa je, da smo zaradi zveznih amandmajev še ohranili omejitve, da imajo lahko kmetje največ 30 hektarov obdelovalnih površin, kar so seveda v novi pluralni skupščini vrgli ven. Jaz nisem bil za ta amandma glede omejitve. Potem amandma o pravici do neomejenega opravljanja zasebne dejavnosti in o pravic tujcev do vlaganja sredstev.

Zdaj pa moj bistveni poudarek glede enega ali dveh amandmajev. Ključen prehod v demokratizacijo družbe in novo pluralno skupščino je bilo sprejetje zakonov o političnem združevanju in zakona o volitvah. Manj znano je, da je predsednik Potrč dobil od predsednika socialistične zveze -SZDL- Jožeta Smoleta vprašanje, ali so poleg petih družbeno političnih organizacij, naštetih v ustavi, dovoljene še druge družbeno politične organizacije, torej poleg zveze komunistov, SZDL, sindikatov, borcev in mladine. In ali so v ustavi našete taksativno ali eksemplifikativno. V tistem pismu, ki ga je predsednik Potrč predočil na seji predsedstva (predsednik zakonodajno pravne komisije ni bil član predsedstva skupščine, je pa bil vedno na vsako sejo povabljen), je gospod Smole navedel, da se na terenu dogajajo dejanja, ki terjajo tak odgovor. Vprašanje sem dal na sejo moje komisije. No, to kar je bistveno pa je, da gospod Potrč ni dodelil to vprašanje odboru za politični sistem, pač pa moji komisij. Ne vem kako bi bilo, če bi bilo obratno, ker je smatral, da gre za ustavno pravno vprašanje. Na seji komisije smo z enim glasom večine sprejme stališče, da so ustavno dopustne tudi druge družbenopolitične organizacij, ne le te v ustavi našete in smo to podrobno obrazložili s tem, da ustava nikjer ne prepoveduje še drugih, po pravnem razlogovanju, kar ni izrecno prepovedano je dovoljeno. Smo pa dodali, toliko hrbtenice pa še nismo imeli, da so dovoljene pod dežnikom SZDL. Sam sem bil sicer proti temu dodatku. Odgovor je predsednik Potrč poslal Smoletu. Sem pozabil povedat, ko smo mi na zakonodajnopравни komisiji rekli, da so možne tudi druge družbeno politične organizacije, je nekaj dni kasneje gospod Ivan Oman ustanovil Slovensko kmečko zvezo. Ni pa več hotel iti niti pod dežnik SZDL, ampak jo je ustanovil kot društvo.

Boj za zakon o političnem združevanju ni bil enostaven. Bile so kar velike težave. Politična alternativa je zahtevala razpravo o političnih organizacijah, ki se je začela 6. januarja 1989. Na razpravi so sodelovali: Lev Kreft, Dušan Semolič, Tina Tomlje, Mojca Drčar Murko, France Tomšič, Jože Zagožen, Ivan Oman, Dimitrij Rupel in Boštjan M. Zupančič. Če na kratko ocenim, kakšna je bila ta razprava tam, iz tega kar smo takrat spremljali in kar se lahko danes prebere še iz zapisov, moram reči, da je bil levi del teh ljudi še globoko v samoupravljanju in socializmu, delegatskem sistemu, TOZD-ih in OZD-ih. Desni del pa je odločno terjal večstrankarski parlament, kakršnega imajo druge demokratične evropske države. Vendar pa razprava v SZDL ni dala nobenih rezultatov, uporabnih za začetek ustreznega normiranja političnega združevanja in volilnega sistema.

Tedaj pa Pučnik, Oman, Tomšič, Rupel spremenijo taktiko in terjajo organiziranje in delovanja zunaj SZDL. Slovenska politična alternativa napiše javni poziv, kakšne volitve hočemo in zgodi se Smoletova okrogla miza na SZDL. Zahteve so: zakonska ureditev

pravil političnega boja, v delovnih telesih, ki bodo pripravila volilno zakonodajo, morajo sodelovati tudi predstavniki novih političnih organizacij, zagotovljena mora biti enakost glede udeležbe v kandidacijskih postopkih in enak dostop do medijev. Vi veste, da smo takrat imeli že 57. številko Nove revije, Omanovo kmečko zvezo, Tomšičevo demokrasko zvezo, gradivo za slovensko ustavo. Predsedoval ji je gospod Jože Smole. Rečeno je bilo, da naj bi dala izhodišče za nov volilni zakon in zakon o političnem združevanju, zlasti volilni zakon in kolega s Pravne fakultete prof. Franci Grad naj bi z ekipo preli to v zakonodajni tekst. Izhodišč ni bilo. Zakaj ne? Predstavniki obstoječih starih političnih organizacij so povedali ,kar se ni pričakovalo, da nimajo pooblastila za kakšno koli glasovanje, predsednik Smole je izjavil, da je to samo kraj razprave, ki predstavlja samo konzultacije, nikogar pa ne zavezuje. Zveza borcev je povedala, da je če je to zgolj posvetovalno telo, kot tako ni institucija nad institucijami. Alternativa pa sporoči, okrogla miza ne daje nobenih rezultatov, nadaljevanje je izguba časa.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Takrat me je poklical gospod Ivan Pučnik, brat Jožeta Pučnika, moj rojak iz Slovenske Bistrice in mi rekel: »Tone, Jože pravi, da je ta razprava v socialistični zvezi pri gospodu Smoletu samo namerni manever zavlačevanja. Prezmite vi to v Skupščino.«.

Šel sem k predsedniku Potrču, ali sem to povedal na predsedstvu, zdaj ne vem povedati, boš ti predsednik povedal in mu predlagal, kot je že danes on v svojem nastopu povedal, da vzamemo pripravo obeh zakonov v Skupščino SRS. Da tega ne damo niti izvršnemu svetu kot siceršnjemu predlagatelju zakonov, ker bi s tem dali prostor novemu zavlačevanju. Gospod Potrč je dal predlog o oblikovanju strokovne delegatske skupine na Predsedstvo skupščine, ki je podprlo ta predlog zborom in terjal, da jo jaz vodim. V treh mesecih smo pripravili oba zakona. Imate predstavo, kako obsežen je zakon o volitvah, ki ga do takrat sploh še nismo imeli. Mogoče je to tudi poučno za gospoda Židana v današnjem parlamentu.

Še to, takratno Predsedstvo skupščine je bilo zelo odprto za pluralno sestavo. Delegatska skupina, ki smo jo sestavili, je vključevala vso politično alternativo in ni glede tega bilo nobenih ovir na seji predsedstva in kasneje v zborih. Sestavili smo jo celo mimo poslovnika, ki ni predvideval take sestave. Sam sem predlagal v to skupino Ivana Omana in Matevža Krivica, ki je bil genialni jurist za pripravo tega zakona.

Sprejeti zakon o volitvah je torej omogočil, da so se lahko odvili vsi procesi odklapanje od Jugoslavije, osamosvojitvenih aktov je preko 54, zanje smo dobili polno podporo ljudstva in v parlamentu. Torej da v nedemokratični politični ureditvi Jugoslavije, ekspanziji političnega ekstremizma v Jugoslaviji, ne želimo živeti, vse tja do plebiscita, kjer smo gospod Tine Hribar, Peter Jambrej in jaz v Poljčah imeli referate, kako doseči osamosvojitvev.

Naj zaključim. Ko smo sprejeli Temeljno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, še nismo bili prepričani, kam bo to vodilo. Vodilo pa je v dobro demokratično pravno državo, hvala bogu, da smo samo nekateri od tistih na berglah, država pa je zdrava in čila. O vsem tem se 30 let nisem hvalil. Mnogi so me klicali, napiši kaj o tem in onem in tretjem, ne, nisem tega počenjal.

Tu držim v rokah stenografske beležke »Beograjski razgovori, marec 1991«. Profesor Bučar, predsednik Skupščine RS, pokliče dr. Petra Jambreka, mene in Lojzeta Janka, žal že pokojnega in pove, da ima povabilo predsednika Skupščine SFRJ dr. Slobodana Gligorijevića, da bi se sestali na neki popoldanski ali večerni seji in pogovorili o oblikah sobivanja v Jugoslaviji, da mi ne bi izvedli oz. izpeljali plebiscita. Peljali smo se z vladnim avionom, tam so bili predsednik Skupščine SFRJ, sekretar Ustavne komisije Skupščine SFRJ, nekateri zvezni ministri in mi štirje. Po izredno dolgem uvodu sekretarja ustavne komisije je sledila razprava. Tam je predsednik Bučar, lahko vam bi prebral zapisnik, ki pa je dolg, tako odločno, trdo izjavil, mi v Skupščini nimamo nikakršnega pooblastila, da bi odstopili od plebiscita in da ne bi razglasili samostojne slovenske

države. Smo pa pripravljene vsak čas vzpostaviti odlične odnose sodelovanja z bivšimi republikami in pokrajinami in federacijo. V tem duhu smo nadaljevali tudi mi trije Bučarjevi povabljeni pravniki.

Zaključim, predvidena je bila večerja na Zelenem vencu, kdor je v Beograd hodil, je vedel, da se je tam politika kdaj sestala. No, večerja je odpadla, sekretar ustavne komisije pa je direktno grozil, ne vem, ali smo si sploh dali roko, ko smo odšli, dolgo smo čakali, da je avion odletel iz Beograda. Na Brnik smo prišli okoli polnoči in se odpeljali z Brnika. Nekdo je rekel, saj še nismo nič jedli, in prof. Bučar pravi, k Žagarju gremo, jaz še nisem bil nikoli tam in šofer nas pripelje tja in zunaj je nek možakar rekel gospodje smo že zaprli. Takrat pa je prišel ven očitno gospodar gospod Žagar in rekel, gospodje ne ni zaprto, kračo vam bomo postregli in smo šli vsaj glede večerje zadovoljni izpod Brnika.

Hvala lepa.

BORUT PAHOR

Spoštovana osrednja govornika, visoki gostje, ekscelence, gospe in gospodje.

Prihodnje leto bomo praznovali 30. obletnico plebiscita, na katerem smo se enotno odločili za samostojno državo. Pol leta pozneje, sredi leta 2021, bomo praznovali 30. obletnico ustanovitve lastne samostojne države.

Tako sem se kot predsednik republike že v lanskem letu odločil, da bom v luči teh prelomnih dogodkov za razvoj slovenskega narodnega vprašanja, naše državatvornosti, začel obeleževati dogodke, ki so vodili k temu velikemu, epohalnemu času slovenstva.

Tukaj smo praznovali 30. obletnico ustanovitve Odbora za varstvo človekovih pravic, obeleževali smo 30. obletnico razglasitve Majniške deklaracije, praznovali smo 30. obletnico posaditve lipe sprave in danes, prav na današnji dan, praznujemo 30 let razglasitve ustavnih amandmajev k tedanji Ustavi Socialistične republike Slovenije.

Njihov pomen – da ne bi ponavljal obeh čudovitih osrednjih govornikov – je, da so postavili pravne pogoje, po katerih smo lahko prešli v demokracijo in ustanovili lastno državo. In v tem pomenu je to unikatni spomenik modrosti slovenstva v tistih prelomnih časih.

Tukaj je 28 veleposlanikov in veleposlanic, ki zastopajo druge države pri nas. Rad bi, da tudi oni razumejo, kako se je v tistih pomembnih, prelomnih časih za Evropo in svet tudi tukaj na slovenskem, brez sleherne zgodovinske zamude, zgodilo nekaj dogodkov, ki so bili prav tako seveda unikatni in značilni za tisti čas. Kot rečeno, brez zgodovinske zamude. In kot smo danes že poudarili, na praven način.

To je zavarovalo pot v demokracijo, katere del so že bili sprejeti ustavni amandmaji, in zlasti omogočilo, da se je po ustanovitvi Demosa in novih volitvah – tudi tridesetletnice teh bomo praznovali – lahko ustanovila slovenska država na pravnih temeljih in smo jo tako tudi zagovarjali pred mednarodno skupnostjo, ki sprva ni bila najbolj navdušena nad našimi koraki.

Na koncu, preden vas povabim, da stopimo v Stekleno dvorano in dvignemo čašo v čast tega prelomnega dogodka, bi rad pozval vse Slovenke in Slovence, vse državljanke in državljane, da ob 30. obletnici teh dogodkov kritično razmislimo o tem, kaj smo dosegli, in tudi o naših različnih ter skupnih pogledih glede prihodnosti.

Vendarle pa se mi zdi prav, da ob podobnih obeležitvah, slovesnostih in drugih svečanostih, predvsem zaradi prelomnih dogodkov in ljudi, ki so jih zaznamovali, ta zgodovinski spomin praznujemo s častjo. Enotno. Skupno.

Foto: Daniel Novakovič/STA

To daje tudi navdih našim prihodnjim generacijam, da se bodo s posebnim ponosom spominjale dogodkov, zaradi katerih lahko danes svobodno in demokratično odločajo o svoji prihodnosti.

Hvala za vašo udeležbo. Prisluhnili bomo še čudovitemu Slovenskemu oktetu, potem pa vas vabim, da se mi pridružite na sprejemu.

Hvala lepa.

Slovesnost ob 30. obletnici Demosa - koalicije demokratično izvoljenih strank, ki je odigrala odločilno vlogo v procesu demokratizacije in osamosvojitve Slovenije

Predsedniška palača, 2. 12. 2019

Slavnostni govorniki:

dr. Hubert Požarnik, član tedanjega predsedstva Demosa
mag. Matjaž Šinkovec, član tedanjega predsedstva Demosa
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. HUBERT POŽARNIK

Spoštovani predsednik države, gospod Borut Pahor, znanci in prijatelji, Demosovci, če tako rečem, spoštovani gostje.

Čast mi je, da lahko spregovorim ob današnjem jubileju nastanka politične koalicije Demos pred tridesetimi leti ob dogodku, ki je imel velike in daljnosežne posledice za naš narod.

Hud očitek našega velikega pisatelja in dramatika Ivana Cankarja, češ da smo Slovenci rojeni za hlapce, za hlapce vzgojeni in da bomo hlapci tudi ostali, izrečen na začetku prejšnjega stoletja, je bil neupravičen. V resnici smo, čeprav kot številčno majhen narod, zelo trdoživi, voljni in odločeni obstati – »obstati in stati«, kar nam je naložil že Primož Trubar.

Da smo ohranili svoj narod, gre velika zasluga številnim, med njimi v prvi vrsti slovenskemu kmetu, slovenski duhovščini, slovenskim učiteljem in slovenskim kulturnikom. Pred tridesetimi leti smo znova bili na preizkušnji in spet enkrat smo dokazali svojo trdoživost. O času, ki ga imamo danes v mislih in katerega se svečano spominjamo, je zapisal slovenski zgodovinar Janko Prunk: »To je bil zvezdni trenutek slovenske zgodovine, tako po obnašanju vseh državljanov, ne le peščice oziroma nekakšne radikalne manjšine, kot tudi po rezultatih v vpeljavi demokratičnega pluralističnega sistema in samostojne slovenske države.«

V zgodovini Evrope in našega naroda so bila obdobja, polna prelomnih dogodkov, ko se je čas strnil in so se dogodki vrstili z vrtoglavo hitrostjo. Trideset let je danes minilo in ker kot psiholog vem, da leta tudi opravijo svoje, mi dovolite, da obudim spomin na nekaj teh dogodkov iz tistega časa.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Nedvomno je bilo tako nemirno obdobje leto 1989. Spomnimo se, prišlo je do padca komunističnih režimov na Madžarskem, v Čehoslovaški, Poljski, v Romuniji in še kje, do padca berlinskega zidu, do izvolitve Mihaila Gorbačova v Sovjetski zvezi, s čimer je tudi v njej zavel drugačen veter, in še bi lahko našteval. In tega leta ali še kakšno leto prej je zavrelo tudi v Jugoslaviji in posledično tudi v Sloveniji.

Spomnimo se 57. številke Nove revije leta 1987, množičnih protestov ob aretaciji četverice na Roški cesti junija 1988 ter nastanka Odbora za varstvo človekovih pravic, odmevne stavke v Litostroju in tako imenovane pisateljske ustave, zbiranja kritičnih intelektualcev okoli Nove revije in Revije 2000, odmevne ustanovitve Slovenske kmečke zveze in še bi lahko našteval.

Posebno navdušenje je sprožila tako imenovana Majniška deklaracija spomladi 1989. Njeni oblikovalci so v njej zapisali: »Hočemo živeti v demokratični državi suverenega slovenskega naroda in vseh državljanov Slovenije, utemeljeni na človekovih pravicah in državljanskih svoboščinah.«

Nedvomno smemo imeti današnji dan pred tridesetimi leti za prelomen dogodek ustanovitve politične koalicije Demos, torej demokratične opozicije Slovenije, ki so jo sestavljali Slovenska demokratična zveza, Zveza socialnih demokratov, Slovenska kmečka zveza, Slovenski krščanski demokrati, Zeleni Slovenije in Slovenska obrtniška stranka. Ta koalicija je potem dajala smer in tempo nadaljnjim dogodkom, torej tudi politični preobrazbi Slovenije, vzpostavitvi slovenske samostojne slovenske države, obrambi Slovenije pred vojaško intervencijo JLA, ki je temu sledila, ter vstopu Slovenije v Evropsko unijo.

Naj povzamem. Prvič, projekt Demosa ni bil projekt ozke skupine, za svoj uspeh se ima zahvaliti angažmaju in široki podpori velike večine državljanov in Slovencev po svetu, Vatikanu in drugim državam, ki so nas med prvimi priznale. Drugič, cilj Demosa ni bil revanšizem. Tretjič, za uresničitev njegovega cilja smo dolžni dati priznanje tudi slovenski levici in njenim vodilnim ljudem. Brez njih celoten proces ne bi tekel tako hitro, tako neboleče, ob vseh žrtvah, ki so pozneje dale tudi svoje življenje.

Torej, še enkrat, ker to tolikokrat slišimo - avtorji nismo bili tako zelo »na drugi strani« in tudi rezultat referendumu o samostojni Sloveniji to več kot potrjuje, saj je velika večina Slovencev izrazila svojo voljo, da želimo živeti v slovenski državi. Četrtrič, za uresničitev tega cilja je treba dati priznanje veliki večini Slovencev.

Bil sem, med drugim, vodja volilnega štaba Demosa in sem imel veliko stika z ljudmi v vseh mestih in krajih Slovenije. Vsi so bili resnično navdušeni, samozavestni in so temu primerno tudi podpirali in glasovali potem za našo državo.

Zato še naprej negujmo, krepimo in se zbirajmo okoli tega, kar nam je skupnega in kar nas dviga kot posameznike in narod. Pri tem je zelo važno, da se v prihodnje ne omejimo zgolj na napredek znanosti in tehnike ter ekonomije, ampak da skrbimo tudi za etični, kulturni in duhovni napredek Slovenije ter za krepitev narodne zavesti, kajti sicer nam grozi, da bomo brez velikih uporov in odporov izginili v globaliziranem svetu.

Dovolite mi zato, da končam svoj današnji nagovor s tem, kar sem rekel svoj čas na enem od političnih zborovanj v Cankarjevem domu. Ko nas bodo vprašali otroci in vnuki, kje smo takrat bili ob teh velikih spremembah, jim bomo lahko ponosno rekli, da smo bili zraven. In večina Slovencev bo lahko rekla tako.

Hvala za pozornost.

MAG. MATJAŽ ŠINKOVEC

Spoštovani predsednik, spoštovani nekdanji soborci, če smem tako reči, gospe in gospodje.

Najprej bi se rad toplo zahvalil predsedniku države za njegove pobude pravne narave ob različnih obletnicah, ki nas spominjajo na gradnjo temeljev demokracije in državnosti Slovenije. Vesel sem, da sta danes med nami tudi moj brat Janez, ki je bil vpleten v dogajanja v času pred tremi desetletji, med drugim kot sekretar ljubljanskega Demosa, in moja soproga Majda, ki je morala prenašati šikane in grožnje zaradi mojih dejavnosti.

Kot je v navadi za drugega govornika, izražam zadovoljstvo, da je predhodnik v bistvu povedal vse, in to v državniškem govoru, kar je treba ob 30. obletnici ustanovitve združene opozicije Demos, ki je skupaj zmagala na prvih demokratičnih volitvah v Republiki Sloveniji. Hvala lepa, kolega Požarnik.

Ne verjamem v neke zgodovinske sile, ki spreminjajo svet. Kar se je pred tremi desetletji dogajalo, predstavlja skupek usod zelo različnih ljudi iz zelo različnih okolij in razmer, ki smo vsak na svoj način začutili, da gre za trenutek, ko moramo storiti nekaj za emancipacijo svoje domovine, jo normalizirati znotraj in afirmirati zunaj. In čeprav smo s tem vstopali v politiko, se tega pravzaprav nismo povsem zavedali. Ko je bil posel opravljen, smo številni politiko zapustili; sam sem se z odhodom v diplomacijo v bistvu vrnil na področje, na katerem sem menil, da lahko največ prispevam k afirmaciji domovine, več kot v notranji politiki. Prav tako se nismo zavedali, da ustvarjamo zgodovino. V svojih prizadevanjih smo bili naivni, vendar očitno brez tega ne bi šlo. Bolj ali manj smo zanemarjali nevarnosti, da izgubimo službe ali pristanemo najmanj v zaporu, če ne kaj hujšega. Nihče nas ni prosil, da se politično angažiramo, nihče nam tega ni naročil oziroma zapovedal. Nismo pa bili povsem sami. Pridružili so se nam tudi ljudje, ki so bili poslani, da nas spremljajo, poročajo svojim gospodarjem in nas po možnosti manipulirajo.

Vsa naša upanja bi bila verjetno bob ob steno, če ne bi prišlo pred trenutkom, ko smo začeli ustanavljati prve alternativne politične organizacije, do spontanega zbiranja ljudi na ulicah in trgih v podporo Janezu Janši in drugim ob JBTZ procesu ter posledično podporo dolgo teptanim človekovim pravicam. V ozadju so se pojavljale razpoke v komunističnih režimih vzhodne Evrope in Varšavskem paktu.

Slovenska pomlad ni čakala na padec berlinskega zidu, vendar je vprašljivo, kako bi se končala, če do tega ne bi prišlo. Prvič, in upam, da ne zadnjič v zgodovini, smo Slovenke in Slovenci z različnih vetrov, različnih prepričanj stopili skupaj.

Od tu naprej gre danes predvsem za pripoved, morda za koga irelevantno, v mojem osebnem angažiranju kot drobcu celote. Čeprav strikten individuallec, saj imam ob vsaki zadevi svoje mnenje, sem tedaj začutil, da je nujno povezovanje podobno mislečih. Teh zgodb, predvsem nezapisanih, je mnogo. Tedaj ni bilo fejsbuka, tverterja in podobno, da bi vsak o vsakem lahko vedel vse. Morda je to tudi dobro, da se tako hitro niso širile vsakršne laži.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Od staršev sem podedoval domoljublje in morda pretirano vero v resnico. Mojo mater, ki mi je od malega govorila, da se je borila za svobodno Slovenijo in ne Jugoslavijo, je leta 1943 zaradi njene dejavnosti - po izdajstvu s strani sodelavca - gestapo zaprl v Begunje. Po odpustu iz zapora je bila na smrt obsojena s strani vodje tako imenovanega gorenjskega Obkoma, vendar jo je pred ustrelitvijo rešil človek, ki je njeno zgodbo pred desetletjem tudi omenil v intervjuju v Mladini. Za majhno Slovenijo nič nenavadnega, da so vsi trije dolga leta živeli v isti stanovanjski zgradbi par sto metrov od tu.

Moj oče, nekdanji semeniščnik in dve desetletji novinar, je v uvodniku prve številke ljubljanskega Dnevnika deset dni po mojem rojstvu zapisal: »Resnica je naše najmočnejše orožje,« kar je bilo za tiste čase precej bogokletno. Kadar se je kaj pregrešil, sicer ni bil poslan v zapor, ampak na orožne vaje.

Čeprav mi je bila v mojih gimnazijskih letih glavna preokupacija rock glasba, so me prevzemale tudi misli o svobodi posameznika in svobodi domovine. Ker tega nisem povsem skrival, me je leta 1968 in 1970 zaslišala policija. V drugem primeru, v mojem zadnjem letniku gimnazije, je šlo za distribucijo v tujini natisnjenega pamfleta o transformaciji federacije v konfederacijo ter političnem pluralizmu.

Za Slovenijo ni nič nenavadnega, da je človek iz SDV, ki me je tedaj zaslišal, po nastopu demokracije, prevzel visoko mesto na področju varnosti v naši državi. Človek iz iste službe, ki je v osemdesetih letih največ pisal o meni, pa je bil po osamosvojitvi Slovenije poslan na delo k meni v tujino. »Takle 'mamo.«

Po gimnaziji sem se znašel na oni strani luže in kot kalifornijski hipi užival v svobodnem svetu, vendar vseeno tuhtal, kdaj bo priložnost za slovensko emancipacijo. Kot minorni pisec znanstvene fantastike sem tam leta 1972 celo napisal science fiction zgodbo, v kateri se pojavim kot poslanec v slovenskem parlamentu v nekakšni postkomunistični Sloveniji.

Jeseni leta 1988 sem se vključil v iniciativni odbor za ustanovitev socialdemokratske stranke Slovenije. Mislim, da me je France Tomšič v svojem znamenitem rokovniku zapisal na sedmo ali osmo mesto članstva, med malo več kot peščico ljudi, ki se je srečevala na Kersnikovi 4.

SDS je bila tista alternativna organizacija, ki je od samega začetka govorila, da je stranka in ne sindikat ali gibanje. Kljub ne najbolj varnim časom smo od prvega trenutka odkrito govorili o svojih namenih. Ob kasnejšem prebiranju dokumentov SDV sem ugotovil, da je špione in špiclje najbolj čudilo dejstvo, da govorim javno isto kot zasebno. Resnica je bila po desetletjih skrivanja in intimnih razmišljanj tako osvabljajoča.

V stranki sem v nadaljevanju opravljal funkcijo člana predsedstva, podpredsednika in po sili razmer kasneje tudi vodje poslanske skupine, s tem pa posledično člana predsedstva Demosa, telesa z dvema članoma iz vsake koalicijske stranke, ki je v bistvu sprejemalo najpomembnejše slovenske strateške odločitve.

Kot vedno sem bil precej svojeglav in sem se že v svojem govoru ob ustanovitvi stranke v Cankarjevem domu februarja 1989 zavzel, da naj bo stranka širša kot strogo socialdemokratska ter citiral Margaret Thatcher, da lahko porabimo le tisto, kar zaslužimo.

Kot demokrat pa sem kljub pogostim dvomom vedno spoštoval večinsko sprejeto odločitev v predsedstvu ali svetu stranke in ostal njen član do današnjega dne.

V stranki me je od samega začetka zanimala predvsem zunanjepolitična plat, vendar sem kmalu po ustanovitvi prišel do občutka, da se bo na prvih svobodnih volitvah razdrobljeni opoziciji slabo pisalo. Skrbelo me je, ker si nekateri med nami sploh niso mogli zamisliti ali pa niso želeli, da bi demokratične stranke zmagale na prvih svobodnih volitvah. Sam sem bil prepričan, da je zmaga nujna, sicer bo sen o svobodni Sloveniji ostal zgolj sen.

Zato sem spomladi 1989 na svojo roko pripravil predlog oblikovanja opozicijske koalicije, ki sem jo poimenoval Demokratična lista. Narisal sem celo njen simbol v obliki mavrice, ki naj bi dokazoval, da gre za ideološko različne stranke, vendar z identičnim interesom za vzpostavitev demokratične suverene države. Predlog sta sprejela tako predsedstvo kot svet stranke in predsednik Jože Pučnik me je zadolžil, da ga predstavim drugim nastajajočim strankam. To sem storil – in po z naklonjenostjo sprejeti ideji in pričetku sestajanja opozicijskih strank -- prepustil pogovore z ostalimi štirimi strankami tedanjemu podpredsedniku Andreju Magajni.

Ko pa sem jeseni izvedel, da je prišlo do soglasja o oblikovanju združene demokratične opozicije, ki naj bi imela za kratico ZOS ali ZDOS, me je zaskrbelo.

Kdo bi glasoval za takšen stvor? ZOS? ZDOS?

V literaturi, ki omenja dogajanje okrog ustanovitve koalicije, je omenjeno, da sem dolgo razmišljal, dokler nisem prišel do imena Demos. Temu v bistvu ni tako, šlo je bolj za nekakšno epifanijo, k njej pa je verjetno prispevalo moje večletno šolanje v ZDA, kjer sem se rad igral z besedami.

Ocenjujem, da je bila odločitev predstavnikov novih demokratičnih strank, da predlog ne le prebavljivega, ampak tudi privlačnega in pomenljivega imena koalicije sprejmejo, koristna za zmago na volitvah leta 1990.

Danes je jasno, da je bila poleg oblikovanja vlade drugi pomembni Demosov uspeh zgodovinska odločitev v Poljčah za razpis plebiscita o samostojnosti, ki so jo v bistvu sprejeli večinsko poslanci, člani Demosovega kluba, kljub zadržkom nekaterih bolj previdnih članov vlade.

Povezan s tem je bil ključni kompromis o zakonu, ki je rezultiral v izrednem, tako rekoč spravnem rezultatu plebiscita, saj je bila posebna kvaliteta Demosa, da je za velike projekte v nacionalnem interesu znal preseči prepad med pozicijo in opozicijo. To se je še posebej izkazalo v tedanji parlamentarni komisiji za mednarodne odnose, ki je pri oblikovanju zunanje politike Slovenije težila k čim večji konsenzualnosti, kar lahko njen član, danes predsednik države, potrdi.

Prvi veleposlaniki, ki jih je Demos poslal v tujino, tudi niso bili iz Demosovih vrst in vse parlamentarne delegacijev tujino, so imele opozicijske poslance v svoji sestavi.

Da zaključim. Po vstopu Slovenije v Nato in EU se je že zdelo, da smo na Slovenskem doživeli konec zgodovine, a z leti se je izkazalo, da temu ni tako. Ne bi bilo napak, da bi stopili ljudje dobre volje skupaj, kjerkoli na političnem zemljevidu se morda vidijo, da se obudi, če smem tako reči, »duh Demosa,« torej zavzemanje za vrednote in cilje, seveda v povsem drugih razmerah, za katere se je Demos zavzemal eksplicitno ali implicitno.

Torej,

- resnico, ki je dejansko »naše najmočnejše orožje,«
- svobodo govora, ne cenzuro v prijazni preobleki,
- pravno državo v vseh njenih značilnostih,
- varnost in skrb za lastne državljane na prvem mestu,
- verodostojnost države znotraj in na zunaj z izpolnjevanjem svojih zavez,
- nedvomna pripadnost Zahodu, vključno s Severnoatlantsko zvezo,
- aktivno in kreativno članstvo v Evropski uniji, ne zgolj sledenje drugim,
- spraven proces, ne le ob velikih športnih dogodkih in človekoljubnih akcijah,
- in končno, ponujeno roko vladajočih opoziciji pri reševanju dolgoročnih vitalnih interesov Slovenije, še posebej ohranjanja našega načina življenja.

Hvala lepa.

BORUT PAHOR

Spoštovana slavnostna govornika, visoki gostje, ekscelece, gospe in gospodje.

Narodna in politična enotnost za samostojno in neodvisno državo leta 1990 in 1991 ni padla z neba. Ko upravičeno praznujemo to enotnost, ko praznujemo enotnost naroda in političnega razreda, se moramo vedno spomniti voditeljske vloge Demosa in njegove vlade. Ko se je ideja pojavljala v sedemdesetih in pozneje zelo živo sredi osemdesetih let v ozkih intelektualnih in opozicijskih krogih, je bila v večini javnosti zavrnjena ali pospremljena z mnogimi dvomi, zlasti z vidika tedanje vlade in oblasti.

S koalicijo Demos se je ta ideja oblikovala kot politična ideja širšega kroga takrat nastajajočih opozicijskih strank. Z zmago koalicije Demos pa je dobila tudi svojo vlogo znotraj vlade in državnega zbora. Na ta način se lahko danes spomnimo obojega, enotnosti, ki jo je vredno praznovati, in voditeljske vloge Demosa, ki je k temu zelo pripomogel.

Doktor Požarnik je bil dejal, da naloga ali poslanstvo Demosa ni bil revanšizem. To je pretežno omogočilo, da je tedanja opozicija bolj prisluhnila zamislim, ki sprva niso bile njene. Dejstvo, da neka politika za svoje cilje in svoje načrte pridobi svoje politične nasprotnike, je nekaj, kar ni bilo vredno občudovanja samo tedaj, ampak se mi zdi, da je navdih za vsa naša nadaljnja politična ravnanja.

Jaz sem bil, kot je že bilo rečeno, v tistem času opozicijski poslanec, in kolikor lahko premislim tedanje obnašanje Bučarjeve skupščine, Peterletove vlade, opozicije ter tudi javnosti, lahko rečem, da nikoli pozneje v lažjih zgodovinskih okoliščinah ni bilo v Bučarjevi skupščini in javnosti toliko dialoga pa tudi preprirov, ampak dialoga, kot tedaj ... To pravim zato, ker se mi zdi v teh razmerah, ki so z vidika uresničitve naših načrtov – nacionalnih, političnih in državnih – bistveno lažje, kot so bile tedaj. To je tako zelo pomembno.

Ali smem, preden zaključim in vas po novi kulturni točki povabim na sprejem, reči, da danes pogrešam tak dialog? Saj dialog je, ampak ga je manj, kot bi si ga človek želel, zlasti z vidika tridesetletnih izkušenj. Pred tridesetimi leti, leta 1989, 1990 in 1991, je v parlamentu in javnosti vrelo. Ta enotnost ni nastala naenkrat. Ne morem dovolj izraziti, kako veliko zadoščenje smejo čutiti tisti, ki so gojili zamisel samostojne in neodvisne države in so to svojo misel prenesli tudi na svoje politične nasprotnike. In ne morem povedati, s kakšnim zadoščenjem se lahko politični nasprotniki spominjamo

časov, ko smo bili pripravljene to zamisel sprejeti. To so vendarle prelomne zgodovinske okoliščine, ki so bile morda preverljive, vendar mnogo manj zaradi manj kontroverznosti, v času, ko smo se odločali za Nato in Evropsko unijo.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Ne pozabimo – preden začnemo s kulturnim programom in sprejemom – da velike ideje terjajo veliko dialoga, tudi prepire, tudi morda kanček nečimrnosti ali kanček zamer, ampak veliko dialoga, veliko tudi prepиров, da navsezadnje lahko prevzamejo množice in da se te na tako pomembnih zgodovinskih odločitvah, kot je bila tista decembra leta 1990, odločijo za to zamisel in jo potem pol leta pozneje enotno ubranijo kljub in zaradi vojaške agresije.

Mislím, da ta zgodovinska sporočila niso samo vsebina naše nostalgije danes tukaj na tem kratkem sprejemu, ampak so lahko navdih za naša ravnanja danes, jutri. Ne vemo, kaj se bo zgodilo in pred kakšnimi preizkušnjami bomo, toda nekaj smo se iz tistega časa naučili.

Velike ideje ne postanejo predmet splošnega navdušenja čez noč, za to si je treba prizadevati. Tisti, ki te zamisli in ideje ima, mora pokazati odprtost, da ga sprejmejo tudi tisti, ki mu nasprotujejo – in tisti, ki tem idejam nasprotujejo, morajo pokazati nekaj

idejne širine, da te zamisli sprejmejo. Ko pride do te simbioze, je narod pripravljen na velike premike, zaradi katerih bodo njegovi otroci in vnuki bolje in lažje živeli.

Hvala vsem tistim, ki ste sodelovali pri takratnih odločitvah glede Demosa. Danes še enkrat poudarjamo njegovo voditeljsko vlogo v tistih odločilnih procesih leta 1989, 1990 in 1991. Vendar pa mislim, da lahko to praznujemo prav vsi in ne samo tisti, ki ste bili v Demosu, saj smo na koncu vsi – in mislim, da iskreno – sprejeli to drzno zamisel, osrednjo zamisel Peterletove Demosove vlade, ter jo nato tudi enotno ubranili.

To je bilo – in naj s tem končam – z vidika zgodovinskih izkušenj za slovenski narod nekaj zelo navdihujočega, tudi za njegovo prihodnost. Pol stoletja prej smo bili razdeljeni in še danes zdravimo rane tega. Takrat pa smo bili skupaj in se danes lahko vsi tega upravičeno veselimo.

Čestitke.

Slovesnost ob 30. obletnici odhoda slovenske delegacije s 14. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije

Predsedniška palača, 20. 1. 2020

Slavnostni govorniki:

dr. Ciril Ribičič, vodja slovenske delegacije in takratni predsednik
Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije
mag. Franci Pivec, član slovenske delegacije
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. CIRIL RIBIČIČ,

Spoštovani predsednik Borut Pahor, prvi predsednik Milan Kučan,
spoštovane gospe in gospodje, drage tovarišice in tovariši!

14. izredni kongres ZKJ ni bil sklican na našo pobudo in ni bil sklican zato, da bi demokratizirali ZKJ, modernizirali državo in nadomestili zgodovinski zaostanek obeh ter se tako pripravili na prihajajoče izzive, ki so jih napovedovala vrenja v državah Vzhodne Evrope. Sklican je bil zato, da bi prinesel končno zmago protibirokratski revoluciji in Slobodanu Miloševiću. Slednji je hotel s pomočjo demokratičnega centralizma porušiti ravnotežje glasov v federalnem vrhu, da bi lahko uresničil preoblikovanje Jugoslavije iz države, v kateri je bil po oceni Memoranduma SANU srbski narod ogrožen, v državo, ki bo oblikovana po podobi največjega naroda in po formuli najprej Srbija in šele potem ostanek narodov in republik. Toda tudi druga stran, koalicija demokratičnih moči »ostalnih«, torej Slovenije, Hrvaške, Makedonije in Bosne in Hercegovine se je zavedala, da bi bil po padcu političnih vodstev Črne Gore, Kosova in Vojvodine, poraz na izrednem kongresu usoden. Sledila bi mu razglasitev izrednih razmer in kaznovanje neposlušnih vodstev ter sprejem Ustave, ki bi recentralizirala državo po vzoru na Srbijo, ki je ravnokar postala navznoter enotna, navzven, v federaciji pa je ohranila tri glasove.

V takšnih razmerah smo se odločili, da ne bomo poceni prodali svoje kože, temveč bomo poskusili prepričati večino delegatov o nujnosti in upravičenosti prenove družbe

in ZK v skladu z evropskimi izročili. Najpomembnejša opora slovenski delegaciji na kongresu je bil program Za evropsko kakovost življenja, ki je izhajal od ocene, da tudi Slovenija kot najbolj zahodna socialistična dežela ne more uspešno tekrovati z gospodarskim razvojem in standardom ljudi v zahodni Evropi. Program smo s pomočjo Studia marketing promovirali z geslom Evropa zdaj, ki so ga spremljali simboli in barve Evropske unije z rumeno zvezdo in zvoki himne Evropske unije. K samozavestnemu pristopu pred odhodom na 14. kongres je veliko prispeval sprejem slovenskih ustavnih dopolnil kljub grožnjam in direktivam, ki so deževale iz Beograda, z vseh državnih in političnih institucij, razen iz Ustavnega sodišča Jugoslavije, kjer je to preprečil predvsem dr. Ivan Kristan. Dr. Peter Jambreč je ta upor primerjal z uporom Tita Stalinu in kominterni v letu 1948. Miran Potrč, oče ustavnih dopolnil, pa ocenjuje, da je bil z dopolnili uveden asimetrični položaj Slovenije v Jugoslaviji. Enotnost v slovenski skupščini je dajala upanje in zavezovala k odgovornemu ravnanju. Nemogoče se je morda za trenutek zdelo mogoče tudi zaradi padca Berlinskega zidu, nasilnega prevrata v Romuniji in pozitivnih odmevov na sprejem programa Evropa zdaj v slovenski javnosti.

Vedeli smo, da imamo priložnost pred jugoslovansko in svetovno javnostjo zagovarjati svojo vizijo prenove in demokratizacije. In da je to zelo redka priložnost tudi za nagovarjanje levo usmerjenih političnih strank v evropskih državah, v katerih nočejo razumeti, za kakšen spopad gre v Jugoslaviji. S kongresne tribune smo hoteli opozoriti delegate iz vseh delov Jugoslavije, da je treba potisniti na stran medsebojne razlike in zavrniti poskuse podrejanja, modernizirati ZK in državo, da ne bo iz najbolj demokratične socialistične države postala takšna, ki zaostaja celo za demokratičnimi težnjami v državah izza železne zaves. Na to sem opozoril, morda preveč grobo, ko sem v razpravi na 14. kongresu ocenil, da se v Sloveniji trudimo uveljaviti evropske standarde, medtem ko se na Kosovu kršijo celo balkanski.

Seveda smo morali računati tudi na takšne reakcije na parolo Evropa zdaj, kot so: »ne hvala« ali »ne zdaj« ali celo »nikoli«. V tridesetih letih po 14. kongresu sem srečal marsikoga, ki je bil takrat na nasprotni strani in se je pozneje odločil, da podpre osamosvojitve svoje republike in še malo pozneje vključitev svoje države v evropske integracije. Nisem pa srečal še nikogar, ki bi priznal, da smo vsaj glede vključevanja v evropske integracije imeli takrat prav Slovenci in ne predstavniki tistih, ki danes v ponižujočem položaju ždijo v čakalnici na članstvo v EU.

Ena od rdečih, bolj rečeno zeleno-modrih niti 11. kongresa ZKS, ki je bil mesec dni pred 14. kongresom ZKJ in zaradi katere smo morali v organih ZKJ že pred kongresom požirati najostrejše kritike in žalitve, je bila odločitev za večstrankarske, svobodne

in poštene volitve. V prvem stavku svojega uvodnega referata na kongresu je Milan Kučan ocenil, da je ZKS »edina komunistična stranka na oblasti, ki se je brez pritiska demonstracij in množičnega gneva svojih sodržavljanov odločila za strankarski pluralizem in napovedala demokratične volitve«. Sam pa sem v sklepni besedi na kongresu dejal, da smo se zavzeli za večstrankarski sistem in da bo stranka demokratične prenovne poslej izvrševala samo tolikšen del oblasti, kot ji ga bodo priznali volivci: če bo treba, tudi iz opozicije. To odločitev so volilci nagradili z relativno zmago stranke na svobodnih volitvah in z zmago njenega predsedniškega kandidata ter s takšno razporeditvijo glasov med zmagujočim Demosom in novo opozicijo, ki je vodila do sporazuma vseh političnih strank o plebiscitu in uspešne osamovojitve. Morda bo 30-letnica tega sporazuma, ki je nastal na pobudo Spomenke Hribar, priložnost, da se srečamo vsi z desne in leve, ki smo omenjeni sporazum podpisali in uresničili.

Odločitev o svobodnih in poštenih volitvah je bila v tesni povezavi s sklepom našega kongresa, da se bomo v Beogradu dosledno zavzemali za spremembo ZKJ v zvezo samostojnih republiških organizacij, ki se svobodno povezujejo in da nas ne bodo zavezovale odločitve 14. kongresa, ki bi bile v nasprotju s tem sklepom. Kako resno smo zastavili ta cilj kaže tudi dejstvo, da je bil za njegovo realizacijo posebej zadolžen najbolj bojevit med nami, Janez Kocijančič. Sicer pa so bili tudi skrbniki za druga vsebinska področja zelo prepričljivi, na primer dr. Matjaž Kmecl za področje kulture, Franci Pivec za področje izobraževanja, dr. Ljubo Bavcon za vprašanje varstva človekovih pravic, Peter Bekeš in Vojko Venišnik za mednarodno sodelovanje, Sonja Lokar za področje socialne pravičnosti in enakosti žensk, Boris Muževič, ki je kot predsednik komisije za statut vodil simultanko s pristaši monolitne partije, Emil Milan Pintar, ki je sprejetim amandmajem na Deklaracijo očitil da izražajo unitaristični model partije, medtem ko so t.i. mladokomunisti skrbeli za to, da ne bi pozabili na kakšno od obljub in zavez, sprejetih na našem kongresu.

Že program Za evropsko kakovost življenja je prinesel odpravo demokratičnega centralizma znotraj ZKS in zahtevo, da ga mora opustiti tudi ZKJ. Program se je opredelil do predlogov za sprejem nove jugoslovanske ustave, ki bi recentralizirala državo in so jo hoteli vsiliti prek jugoslovanskega referendumu po načelu »en človek – en glas«, načelu, ki je bilo zelo učinkovito zlorabljeno na 14. kongresu. V program smo zapisali, da je slovenska ustava izvirna in mora imeti časovno in vsebinsko prednost pred zvezno, ki je izvedena. Zato naj se slovenska ustava in ne jugoslovanska sprejema z referendumom.

Foto: Nik Jevšnik/STA

Naj si izposodim še eno misel iz uvodnega referata Milana Kučana na našem kongresu: »Nikogar ne ogrožamo razen monopolnega položaja lastne organizacije!« Zasluge za mirno zamenjavo oblasti in konstruktivno sodelovanje v procesih osamosvajanja je prenoviteljem naknadno priznal tudi dr. France Bučar, maja 1992, ko je kot Demosov predsednik parlamenta v svojem slavnostnem govoru ob obletnici osamosvojitve poudaril, da gre zasluga za slovensko pomlad tudi prenoviteljem (citiram): »Že v okviru bivše ZKS se je izoblikovalo jedro, ki je bilo sposobno dojeti, da tok zgodovinskega dogajanja pelje v razpad realsocialistične družbe. To spoznanje je vodilo ne samo do njihovega izstopa iz ZKJ, pač pa predvsem do njihovega pristanka na svobodne volitve, ko so imeli v rokah še vse vzvode sicer razmajane, a še vedno totalne oblasti. Niso oni spremenili oblasti, so pa s svojim pravilnim dojetjem toka družbenih dogajanj prispevali svoj delež k temu, da je prišlo do spremembe oblasti na miren in legalen način. To je pojav, ki je tako rekoč edinstven v vsem bivšem realsocialističnem prostoru in posebno pozitivna značilnost našega političnega procesa.«

Na pol poti smo zastali glede spremembe imena stranke. Očitno je namreč, da ohranjanje komunističnega imena ni bilo primerno po sprejemu prenoviteljskega, socialno demokratsko usmerjenega programa, saj izraža revolucionarno in ne reformske, prenoviteljske programske usmeritve. Večkrat se čudim s kakšno lahkotnostjo nekateri

preskakujejo od revolucionarnega k prenoviteljskemu prepričanju in nazaj. Naj kot zanimivost povem, da sem se spretno izmikal novinarju Mladine, ki je hotel na našem kongresu na vsak način izvedeti, zakaj sem komunist. Imel sem pripravljen odgovor, da nisem komunist, temveč prenovitelj, ki ne sprejema revolucionarnih metod, temveč se zavzema za evolutivni razvoj s pomočjo reform in prenove. Vendar smo razprave in odločitve o imenu prihranili za čas po 14. izrednem kongresu ZKJ. Sam sem takrat menil drugače, danes pa priznam, da bi lahko razprava o imenu pred 14. kongresom oslabil našo enotnost.

Zelo poučno opozorilo na to, kaj nas čaka v Beogradu, je bil poziv srbskih političnih organov, organizacij in velikega vodje na bojkot slovenskih proizvodov in prekinitev poslovnega sodelovanja s slovenskimi podjetji. Značilno je bilo, da zvezni organi, ki so prežali na vsako samostojno potezo Slovenije, sploh niso reagirali na neustavno poseganje srbskih organov v avtonomijo podjetij. Kot da ne razumejo, da gre za bojkot, ki za vedno ruši mostove sodelovanja, saj Slovenija ne more pristati na to, da se ukinja enotno jugoslovansko tržišče, na katerem je slovensko gospodarstvo s prodajo svojih kakovostnih proizvodov pridobivalo tudi tista sredstva, s katerimi je Slovenija prekomerno financirala federacijo, njeno administracijo, diplomacijo in vojsko in dajala pomoč za nerazvite. Če vprašate mene se je proces razpada Jugoslavije zares začel ravno z bojkotom slovenskih proizvodov.

Na našem kongresu smo se jasno opredelili tudi do evropske prihodnosti Slovenije. Poudarili smo, da je približevanje evropskim integracijam koristno za celotno Jugoslavijo, če pa tega drugi ne morejo sprejeti za svojo usmeritev, ne bodo uspeli preprečiti našega ravnanja v skladu z programom Evropa zdaj. Ta je govoril o Evropi pri nas doma in o ključnem pomenu vključitve v evropske integracije za razvoj Slovenije.

Veliko smo se na 14. kongresu ukvarjali s pojasnjevanjem naših stališč predstavnikom drugih republiških organizacij in organizacije v JLA ter posameznikom, s katerimi smo sodelovali v dotedanjih bitkah znotraj ZKJ in v ustavni komisiji. Ko se v teh dneh spominjamo tovarišev, ki jih ni več med nami, ne smemo pozabiti na pomen sodelovanja z Ivico Račanom, ki je sicer pogosto kritiziral naše predloge, ker so se mu na podlagi analize stanja na Hrvaškem zdeli preveč radikalni ali prezgodnji, vendar je v vseh polemikah z Miloševićevimi jurišniki jasno in glasno stopil na našo stran. To je nemudoma storil tudi ob našem odhodu s kongresa, ko sta predsedujoči Momir Bulatović in Slobodan Milošević hotela ugotoviti novo sklepčnost (brez Slovenskih delegatov) in nadaljevati s kongresom, kot da se ni nič zgodilo. Na sceno je stopil Ivica Račan, pobral štafetno palico in napovedal, da bodo tudi sami zapustili kongres. To je usmerilo vso pozornost na hrvaško delegacijo in nas osvobodilo spopadanja

s tistimi, ki so načrtovali, da nam otežijo in zagrenijo odhod. Ivica mi je pozneje na Otočcu pripovedoval, kako je užival, ko je Milošević na nočni seji predsedstva kongresa moledoval in ga skoraj hipnotiziral, da naj ostane na kongresu. Seveda Ivica ni bil tako odločen samo zaradi nas, temveč tudi zato, ker se je zavedal, kakšna bi bila usoda Hrvatov in njihove republike po odhodu Slovencev. Ivica Račan spada med zelo redke hrvaške, pa tudi slovenske politike, ki so verjeli, da sta Slovenija in Hrvaška sosednji državi, v katerih prijateljstvo je vredno vlagati, zato z ženo večkrat prižgeva svečo s slovensko trobojnico na Mirogoju, kjer počiva že skoraj dvanajst let.

Nekaj mesecev po kongresu sem bil prvič v Prištini. Ljudje, stari in mladi so me pozdravljali na cesti. Pojasnili so mi, da me poznajo kot enega od junakov kavbojske televizijske nanizanke, ki bi se lahko imenovala Poslednji obračun v Sava centru. Na Kosovu bi takrat ZKS dobila več glasov, kot jih je v Sloveniji.

Napadi Miloševićevih jurišnikov na vsak naš predlog že zato, ker je bil slovenski, je dodatno utrjeval enotnost v naši delegaciji in naletel na tiho podporo med drugimi delegati, ki so se zavedali, da bodo ostali osamljeni, neenakopravni in podrejeni, ko odidemo tisti, ki si upamo postaviti po robu velikosrbski ofenzivi. Kljub temu ni bilo enostavno vzdrževati enotnosti med nami glede vprašanja, kateri trenutek je najprimernejši za odhod iz Beograda. V naprej smo se dogovorili, da odidemo šele takrat, ko bosta lahko jugoslovanska in svetovna javnost razbrali, za katere vrednote in cilje se zavzemamo in kako večina vehementno in brez globljega premisleka, pogosto celo z aplavzom zavrača vse naše predloge. Različno pa smo gledali na to, ali je ta cilj že dosežen. Tako je skupina mlajših delegatov na čelu z Borutom Pahorjem ocenila, da predolgo vztrajamo na kongresu, nasprotno pa so posamezni starejši delegati zastopal stališče, da je treba vztrajati vsaj do izglasovanja statutarne določbe o možnosti preglasovanja celih republiških organizacij. Odšli smo enotni v trenutku, ko so bila zavrnjena vsa ključna dopolnila k Deklaraciji.

Ob odhodu smo poudarili, da smo večkrat poskusili preobrniti potek kongresa in preprečiti preglasovanje republiških organizacij na njem. O tem smo s posebno izjavo seznanili delegate in javnost dan pred odhodom. Ob odhodu smo ocenili, da sprejete odločitve ne dosejajo minimuma, ki ga je terjal naš kongres na področju ekonomskih in političnih reform ter prenove ZKJ. Odslej bomo sodelovali na prostovoljni podlagi s tistimi organizacijami, ki imajo podobne programske usmeritve našim. Odločitve, ki smo jim z vsemi močmi nasprotovali, sicer sprejemamo na znanje, vendar nas ne zavezujejo. Kongres zapuščamo, ker nočemo biti soodgovorni za agonijo ZKJ, ki jo razbijajo tisti, ki si želijo podrediti slovensko in druge republiške organizacije ZK.

Vsi, ki so že takrat razumeli o čem govorimo, so zaskrbljeno opazovali žvižganje, ploskanje in vzklike olajšanja in radosti ob našem odhodu.

Z mešanimi občutki sem pisal tale nagovor. Vživeti sem se moral v že skoraj pozabljene dogodke, ki sem jih znal pred 30 leti opazovati z nekaj distance, kot da opazujem dogajanje od zunaj. Sedaj se preveč vživim v dogajanje, to pa je bilo na 14. kongresu večkrat do nas sovražno. Spomnil sem se anonimnih telefonskih klicev o tem, da vedo po kateri poti hodita moja sinova v šolo. In nasilja srbske policije nad Borisom Muževičem, ki smo ga od takrat klicali »prvopretepeni«. Seveda tudi nisem mogel razumeti, kako lahko nekdo po Sloveniji lepi predvolilne plakate, na katerih smo prenovitelji prikazani kot somišljeniki Kadijevića, Bulatovića in Miloševića... Spomnim pa se tudi tragikomične izjave enega od delegatov na 14. kongresu: Nisam razumeo druga Ribičića, jer je govorio na slovenačkom jeziku. Ali moram reći, da se duboko ne slažem sa onim što je rekao! Po drugi strani pa je prijetno osvežiti spomin na tovarišstvo in ustvarjalno sodelovanje, tudi medsebojno zaupanje, ki je vladalo med člani slovenske delegacije pred, med in po 14. kongresu. Kar je prispevalo k temu, da smo odšli iz Beograda enotni in na dostojanstven način, z dvignjenimi glavami in še bolj prepričani, da smo na pravi poti, na kateri je vredno vztrajati.

MAG. FRANCI PIVEC

Lep spoštljiv pozdrav vsem skupaj!

Kar bom povedal, štejte v kulturo spominjanja, ne v politiko, kjer se že četrto stoletja ne udejstvujem več. Na 14. kongresu, kjer smo zastopali sto tisoč članov Zveza komunistov Slovenije in je bil v središču pozornosti svetovne javnosti, smo z našim odhodom povzročili njegovo razformiranje ter tako iz nadaljnega političnega dogajanja praktično izključili dotlej vseprisoten Centralni komite Zveze komunistov Jugoslavije. In to je bila ena od pomembnih okoliščin v procesu osamosvajanja Slovenije.

Na tistem ločenem zboru slovenske delegacije v stranski dvorani Sava-centra se za odhod nismo odločili hipno, saj se je ta korak »de facto« - znamenita fraza iz tistega časa - razpoznal že iz stališč in sprejetega programa na kongresu v Cankarjevem domu mesec dni pred tem. Zveza komunistov Slovenije je takrat izkazala svojo polno programsko neodvisnost, ki se je prvič zasvetila že v njenem statutu iz leta 1968, ki ga je pospremil ključen stavek, da »ne more biti demokracije, če v ZK vlada hierarhičen in zavrt sistem odnosov«. Kot je navada reči, je bilo prezgodaj, a tudi 20 let kasneje ni bilo idilčne enotnosti med nami in spor med »starimi silami« in »prenovitelji« je bil oster. V Beograd smo končno odšli zelo drugačni, z rumeno zvezdo na modrem polju in z zeleno črto ter odločeni, da gremo »Z Jugoslavijo v Evropo!« - če noče, pa tudi brez nje!

Že pred kongresom smo videli, da se jugoslovanska partijska centrala vse bolj enači s političnimi nazori vojaške hunte, ki je v Sloveniji že nekaj let odprto nasprotovala demokratizaciji, na kongresu pa je grobo napadla sleherni slovenski predlog ali pojasnjevanje stališč. Odgovarjali smo tako, da je pred svetom postajala vse bolj jasna njena tedaj še prikrivana povezanost z Miloševićevo linijo unitarističnega predruženja Jugoslavije, ki je bila za Slovenijo smrtonosna. JLA si pač ni mogla predstavljati države brez proslulih treh stebrov Tito – Partija – Armija in v svoji preproščini so si zamislili »rešilno kombinacijo«: JLA bo naredila red v ZKJ in Tita nadomestila z Miloševićem, pa bo spet vse po starem. Kako naj bi to izpeljali Sloveniji navkljub, sem se prepričal v Mariboru, takrat vojaško povzdignjenem v korpusno mesto z generali in močno vojaško tajno službo, ki so zaostrovali gospodarsko krizo v mariborskih tovarnah z odpovedmi vojaških naročil, vplivali na radikalizacijo posledično nezadovoljnih delavcev in na druge načine kuhali konflikte za destabiliziranje Slovenije. Saj smo videli, da prav v ekonomsko in socialno najbolj prizadetem mestu tudi vojaškega spopada niso izključili. Kako so se pri tem motili pove dejstvo, da za svojo »ZK – Gibanje za Jugoslavijo« v Mariboru niso pridobili niti enega ne-uniformiranega člana in je leto kasneje njihov izhod iz vojašnic trčil ob splošen odpor.

Foto: Nik Jevšnik/STA

Za nami je bilo leto 1989 - *anno mirabilis*, kot je Einstein nekoč prej poimenoval leto, ko so znanstveniki naenkrat na nov način zagledali čas, prostor, maso in energijo. Morali bi biti res zaslepljeni, če ne bi videli globokih sprememb, ki so se napovedovale ali že dogajale okoli nas. Podtika se nam strah pred romunsko reprizo – ja, v Cankarjevem domu smo ga izkoristili pri prelomu s starimi pogledi. Kdor se je spustil v politiko z idejo poslanstva za svobodno družbo, je moral začititi vse močnejši veter sprememb in je bil pripravljen vzeti nase tudi tveganja. Takšnih sem takrat srečeval vsak dan več – neredke iz nekdanjega študentskega gibanja, aktivne v najrazličnejših okoljih, skupinah in organizacijah. Tok, ki je gnal k spremembam, se je razraščal domala iz ure v uro in jasno, da sem tudi sam želel biti njegov del. Sicer sem vedel, da je zgolj odhod iz Jugoslavije zožitev problema, vendar nisem dvomil, da je to neizogiben prvi korak. Poznal sem prejšnjo državo in razumel sem pozitivne nagibe ljudi različnih svetovnih nazorov, ki so Jugoslavijo ustanavljali prvič in drugič, a se pri tem niso odpovedovali slovenstvu. Prav zaradi slednjega nimam slabe vesti, ker sem sodeloval pri njenem izbrisu z zemljevida, saj je jasno, da si je zapravila svojo perspektivo z nedemokratskim unitarizmom. In prav zato tudi vem, kako velika je odgovornost slovenske politike danes, ker slovenska samobitnost ni nič manj ogrožena.

Prelom s kontinuiteto jugoslovanske revolucionarne organizacije zame ni pomenil, da sem v Beogradu pustil tudi svoje levičarstvo. Prav slednje me opozarja na odgovornost za skupno dobro slovenske družbe, ki niti v prejšnjih zakonih, še manj pa v novih pravnih okvirih pluralizma lastnine ni bilo dovolj zavarovano, da ga ne bi brez sankcij pokradli domači in tuji pogoltniški vseh barv in prepričan. Temu lahko sledimo preko odprtega lova na nekdanjo družbeno lastnino, kar spominja na osvajanje Divjega zahoda, ki velja za epopejo, pri tem pa nihče ne razmišlja o pravičnosti do Indijancev. Ob tem pa me ne preplavljajo nobene prekucuške strasti in ko sem že pri ameriški primerjavi, bom navedel kar besede mojega vrstnika po letih in po nekdanjem študentskem uporništvu, vseskozi miroljubnega Bernieja Sandersa: »Govorim o vojni, ki jo vodijo najbogatejši in najmogočnejši ljudje proti delavskim družinam, proti izginjajočemu in izgubljenemu srednjemu razredu. Milijonarji so na bojnem pohodu proti njim!«. Nisem se dovolj zavedal verjetnosti takega scenarija in zase bom priznal, da sem ob vseh velikih iluzijah, ki sem jih gojil pod parolo »Evropa zdaj!«, verjel tudi v njeno Socialno listino, ki so jo spisali socialni demokrati Willson, Brandt, Mitterrand, Palme, a so jo socialni demokrati začeli tudi brisati: Blair, Schröder, Holland. Danes pa njeno omenjanje velja že za politično nesposobnost. Nosilci odločanja so pozabili, da je skupno dobro njihova prva odgovornost, ker je vezivo skupnosti, poenostavljeno rečeno »socialni kapital«, najmanj tako pomemben za razvoj kot finančni kapital, le da si slednjega lahko izposodimo, prvega pa moramo pridelati sami.

Naša »vstaja« na 14. kongresu - ko je pač vstala stotinja ljudi s svojih sedežev in odšla iz dvorane - je bila dobrodošel prizor za vse televizije, ki so ga razširile po svetu. Danes televizije prikazujejo množice Slovencev hoditi v obratni smeri, kako turistično derejo v Beograd. Zakaj pa ne, vendar »jugonostalgija« ni pravo spominjanje, ampak le njegovo nekritično nadomestilo. Jugoslavija pač ni bila Guča, Skadarlija, Dan mladosti, ampak zapletena zgodovinska izkušnja, ki je gotovo zapustila sled v naši identiteti, veliko bolj kot kakšen »karantanski panter«. Njeno poenostavljanje v folkloristične rituale kot tudi njen izbris iz spomina je površno početje, ki zmanjšuje našo sposobnost kritične presoje zgodovinskega trenutka in pametnega odločanja za prihodnost. Nikoli nismo in nikoli ne bomo živeli sami, četudi naredimo še tako visok plot in vedno bo usodnega pomena, kako znamo soobstajati z drugimi. Dogodek, ki se ga danes spominjamo, je bil v tem pogledu upoštevanja vreden izpit zrelosti in mislim, da smo ga dobro opravili.

Hvala za povabilo k besedi.

BORUT PAHOR

Spoštovani gospod prvi predsednik, ekscelece, spoštovani visoke gostje, gospe in gospodje.

Najprej bi se rad tudi vam zahvalil, da ste sprejeli vabilo na obeležitev tega, za Slovenijo pomembnega dogodka.

Rad bi se zahvalil široki demokratični javnosti, ki je po prvih negodovanjih, ko sem sklenil organizirati to obeležitev, razumela pomen tistega dogodka in te obeležitve. Nekdo od njih mi je rekel približno tako: »Nikoli, tudi danes ne, in pred tridesetimi leti ne, nisem bil levičar, vendar pa sem danes in takrat razumel pomen ravnanja takratne slovenske delegacije, ko je zapustila jugoslovanski kongres za ustanovitev naše države.«

Spoštovane gospe in gospodje, ti sprejemi, ta je šesti po vrsti, sodijo v okvir naših prizadevanj. Rad bi, da bi bila naša skupna prizadevanja za ohranitev zgodovinskega spomina na prelomne dogodke pred tridesetimi leti, ki so utrli pot prvim demokratičnim volitvam in odločitvi o samostojni Sloveniji.

Kot sem rekel, je to šesti tak sprejem po vrsti. Najprej smo začeli s sprejemom za ustanovitev Odbora za varstvo človekovih pravic, Majniške deklaracije 1989 za suvereno državo slovenskega naroda, nadaljevali s sprejemom in obeležitvijo posaditve lipe sprave na ljubljanskih Žalah.

Predzadnjič smo se tukaj sešli, da bi se spomnili pomena razglasitve amandmaja k ustavi Socialistične republike Slovenije, in zadnjič v decembru za ustanovitev Demosa, koalicije demokratično izvoljenih strank, ki je v procesu osamosvojitve odigrala ključno vlogo.

Zamisel o taki počastitvi obletnic dogodkov, kot je ta in vseh pet prej, se je izkazala za dobrodošlo, saj nam govorniki, udeleženci, pričevalci iz tistega časa z govori, ki so več kot samo politični referat, ki bi bil primeren za počastitev obletnice, na neki način omogočajo, da skozi njihove oči in tudi sami podoživimo te usodne trenutke in jih tudi postavimo v kontekst tistega časa, ne nazadnje tudi za potrebe današnjega in jutrišnjega dne.

Preden vas bom povabil tukaj v dvorano na sprejem, pa bi rad dal tudi sam dve politični misli. Različnost teh omenjenih dogodkov, prelomnih dogodkov, ki sem jih omenil, ne samo teh, tudi drugih, seveda ti so bili najpomembnejši, priča o različnosti

takratnih stališč, statusa njihovih akterjev, njihovih političnih vlog, misli in tudi različnosti vizij, ki so bile še vse prisotne na začetku leta 1990.

V prvi polovici januarja 1990 se je dokončno konstituiral Demos, v drugi polovici tega meseca pred tridesetimi leti je slovenska delegacija zapustila jugoslovanski partijski kongres. Ne morete imeti dveh različnih političnih stališč, dveh različnih situacij, kot sta bili takrat v slovenski politiki navzoči ena ob drugi in ena proti drugi.

Foto: Nik Jevšnik/STA

In vendar, in to se mi zdi pomembno obeleževati skozi obletnice v letošnjem letu, kljub ali pa prav zaradi tako različnih stališč smemo doseženo enotnost, ki je bila verificirana najprej s podpisanim sporazumom strank in poslanskih skupin v začetku decembra 1990, potem pa izglasovana s splošno ljudsko voljo konec decembra 1990, razumeti kot nekaj izjemnega.

Kot sem dejal v nagovoru ob državni proslavi, ta enotnost ni padla z neba. Samo če se sprehodimo po enem letu skozi različnost dogodkov, lahko vidimo, kako zelo pomembno vlogo sta takrat odigrala dialog in sodelovanje, da smo se na koncu prebili do enotnega stališča.

Odhod slovenske delegacije s partijskega kongresa ni pomenil, vsaj po mojem spominu ne, da bi se takrat slovenski komunisti odpravili nazaj v Ljubljano z jasno vizijo, da želimo imeti slovensko državo. To sta povedala danes tudi oba govornika.

Vendar pa je ta odločitev, da se s partijskega kongresa gre, prvič, dala tudi slovenskim komunistom nalogo, da razmislijo o alternativni. In čez nekaj mesecev je večina njih tako ali drugače že simpatizirala z uveljavitvijo pravice do samoodločbe naroda, vključno z ustanovitvijo lastnega naroda.

In drugič, to je, mislim, da je izrecno rekel Franci v svojem govoru, to se mi zdi zelo pomembno, mi smo de facto oslabili oba stebra takratne države, zaradi česar je takratna federalna oblast v rokah Miloševića predstavljala manjši upor demokratičnim težnjam Slovencev in tudi njihovi, naši želji za osamosvojitve, kot bi jo sicer. Najprej partijski in potem seveda vojaški steber.

Vse to lahko torej nas, ki smo zbrani tukaj, in vse, zlasti široko demokratično javnost po vsej naši domovini, navdaja z nekim ponosom, nam izkazuje neko politično, čisto človeško zrelost, dogodek, ki se ga je vredno spominjati v našem kolektivnem spominu, ki ga je vredno evalvirati skozi čas.

Tako, se mi zdi, lahko tudi nadaljujemo s proslavljanjem pomembnih dogodkov v letu 2020, ko praznujemo obletnice tridesetih let prelomnih dogodkov, in tako nameravam skupaj z vami tudi priti vse do vrhunca, do državne proslave, ko bomo praznovali 30 let od plebiscita, ko smo se Slovenci tako rekoč enotno odločili za samostojno državo.

Hvala, da ste se udeležili tega sprejema. Po koncu vas vabim, da tukaj tudi nazdravimo.

Hvala lepa za vašo pozornost.

Slovesnost ob 30. obletnici izvolitve osamosvojitvene vlade Republike Slovenije

Predsedniška palača, 16. 5. 2020

Slavnostna govornika:

Alojz Peterle, predsednik prve demokratično izvoljene vlade
Republike Slovenije

Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

ALOJZ PETERLE

Spoštovani gospod predsednik Republike Slovenije predsedniki Državnega zbora in Sveta ter Vlade Republike Slovenije, dragi članica in člani osamosvojitvene vlade, gospe in gospodje!

Dovolite, da Vas ob tej jubilejni in svečani priliki zaprosim najprej, da se s trenutki hvaležne tišine poklonimo spominu desetih, že pokojnih članov osamosvojitvene vlade in padlim v vojni za Slovenijo.

Devetega maja 1989 smo se z Majniško deklaracijo jasno izrekli, da »hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda«. To je bilo temeljno programsko izhodišče koalicije novih demokratičnih strank DEMOS, ki je aprila 1990 zmagala na prvih demokratičnih volitvah po drugi svetovni vojni.

Volitve niso bile podarjene, ampak je do njih prišlo zaradi notranjega demokratičnega pritiska v širšem kontekstu propadajočega komunizma.

Voliti stare politične sile zbrane okrog Temeljne listine bi pomenilo prihodnost v propadajoči Jugoslaviji, ki ni propadla zaradi demokratov.

Brez DEMOS-ove zmage in DEMOS-ove vlade decembra istega leta ne bi »zadišalo po slovenski vojski«, ne bi bilo plebiscita, ne proglasitve samostojnosti, zmage v vojni za Slovenijo, uvedbe lastnega denarja in mednarodnega priznanja. Ostali bi

pri sanjah, deklaracijah in podrejenosti.

Z izvolitvijo DEMOS-ove vlade 16.5. 1990 so bili prvič v naši zgodovini izpolnjeni politični pogoji za doseg lastne državnosti kot največjega narodnopolitičnega cilja slovenskega naroda.

Demokratična postavitve izvršilne oblasti je pomenila po mnenju Ustavnega sodišča RS tudi bistven element osvoboditve od nedemokratičnega režima.

Za osamosvojitve je bila potrebna državotvorna večina v Skupščini in vlada, sposobna prevzeti nase odgovornost za operativne naloge osamosvojitve.

Trd udarec je padel na ta dan pred tridesetimi leti, še preden smo prisegli in prevzeli vladne posle. Beograd oz. JLA ni razorožila slovenske teritorialne obrambe na dan konstituiranja Skupščine, niti ne na dan nastopa novega slovenskega predsedstva, ampak je to cinično čestitko na namenila DEMOS-ovi vladi.

Na pot osamosvojitve smo se odpravili golih rok. Razorožitev smo razumeli kot vojno napoved in se začeli naslednji dan pripravljati na obrambo. Če je bil kdo prej romantičen, je moral tisti dan spoznati, da smo kljub ustavno zagotovljeni pravici do samoodločbe, takrat vzeli nase zahtevno in tvegano nalogo.

Naj se spomnim, da me o razoroževanju kot mandatarja oz. predsednika vlade ni obvestil nihče od tistih, ki so za ukaz vedeli prej - ne poveljnik slovenske TO, ne vrhovni poveljnik, ne zadevni sekretarji Izvršnega sveta. Globoko hvaležnost in priznanje pa izražam tistim odgovornim teritorialcem po terenu, ki so razumeli politično ozadje razoroževanja in se mu uprli ter tako ohranili vsaj nekaj orožja.

Naj poudarim, da takrat ni šlo samo za osamosvojitve. Treba je bilo vzpostaviti nov politični in gospodarski red v duhu spoštovanja človekovega dostojanstva in pravic, demokracije, pravne države in socialno tržnega gospodarstva. Poljakom, Madžarom in drugim je bilo lažje, ker so države že imeli.

Nasledili smo izredno težko gospodarsko stanje z osem odstotnim padanjem rasti, s številnimi podjetji z izgubo, bojkotom našega blaga v Srbiji, visoko inflacijo, umetno zaposlenostjo itd. K temu je pokal po šivih zdravstveni sistem.

Dela smo se lotili na vsej fronti. Radio je našo vnemo pozdravljal z »Dober dan žalost.« in »Travo bomo jedli.«, mi pa smo z intenzivnim delom uvajali reforme, spreminjali okvirne pogoje za gospodarjenje, pripravili obrambo, že decembra 1990 natisnili denar, zastavili ambiciozen program avtocestne izgradnje in še mnogo drugega.

Foto: Nebojša Tejić/STA

Ponosen sem, da sem imel čast voditi DEMOS-ovo vlado, ki se je zapisala v zgodovino kot osamosvojitvena vlada. Ponosen sem na ekipo, ki se je zavezala zgodovinski nalogi in cilj tudi dosegla. Bili smo politično in nazorsko najbolj pestra slovenska vlada doslej, predvsem pa učinkovita - dream team, bi rekli kje drugje. Za seboj smo po dveh letih dela pustili državo, kot je zapisala zgodovinarica Rosvita Pesek.

Dragi člani osamosvojitvene vlade, iskreno se vam zahvaljujem, da ste sprejeli izziv in vsak na svojem področju opravili temeljno delo za demokratično in samostojno Slovenijo. Opravičili smo zaupanje tistih, ki so nas izvolili.

Jubilej osamosvojitvene vlade praznujemo v času sedemdesetletnice Schumanove deklaracije, ki je temelj evropskega projekta. Ko smo delali za osamosvojitve, smo mislili tudi na našo evropsko prihodnost v duhu načel in vrednot očetov Evrope.

Izvolitve prve vlade se spominjamo v času globalne in evropske krize ter nove slovenske politične polarizacije. Naš glavni problem ni novi virus, ampak virus razdeljenosti, ki ne dovoljuje spoštljivega pogleda na drugega in mu resnica ni temeljni kriterij.

Novi vladi in vsej slovenski politiki želim, da različnost ne bi bolela, ampak bogatila. Ne spuščajmo v politično areno virusov, ki ne bogatijo naše medsebojnosti, našega sožitja in sodelovanja.

Potegnimo nauk iz slovenske, evropske in globalne krize ter z visoko politično kulturo združimo ustvarjalne sile za tisto, kar nas lahko kot nacijo okrepi in nam zagotovi varno in demokratično prihodnost. Osamosvojitveni duh slovenske pomladi nam je lahko pri tem v navdih.

Naj živi osamosvojitvena vlada!

Bog živi samostojno in demokratično Slovenijo

BORUT PAHOR

Spoštovani gospod Lojze Peterle, častni gost, današnji slavnostni govornik, predsednik osamosvojitvene vlade, ministrice in ministri takratne vlade, gospod predsednik Državnega zbora Republike Slovenije, gospod predsednik Vlade Republike Slovenije, gospod predsednik Državnega sveta Republike Slovenije, gospe in gospodje.

Naj povem, da mi je v veliko veselje, še več, v čast in posebno vznemirjenje, da sem lahko danes, trideset let po prelomnih odločitvah v slovenski zgodovini, z vami. Če ne bi bilo razmer, ki jih je priklicala višja sila, bi najbrž danes imeli nekoliko bolj svečano praznovanje, vendar je tudi v teh razmerah sestanek prve slovenske vlade in visokih predstavnikov zdajšnje oblasti vsebinsko pomemben. Je sporočilo našim ljudem, da smo priča, prav danes, 30. obletnici nekega dogodka, ki je za vedno zaznamoval našo prihodnost.

V takih trenutkih se človeku porajajo vprašanja o zgodovinskih vzporednicah časa pred tridesetimi leti in danes. Nekaj od teh vzporednic je navedel tudi prvi govornik. Najprej pa bi opozoril na bistveno razliko med tedanjim časom in današnjim.

Ko ste gospod predsednik, ministrice in ministri prisegli pred Bučarjevo skupščino, jaz sem bil takrat opozicijski poslanec oziroma delegat, nismo imeli države in danes jo imamo. To je najbolj bistvena in temeljna razlika, ki je usodnega pomena za naš narodni obstoj ter razvoj tudi v prihodnje.

V tistih razmerah smo morali, in to je bil največji dosežek Demosove – zato ji tudi rečemo osamosvojitvene – vlade, državo ustvariti, da nam danes pravzaprav pomeni temeljno najpomembnejše odločilno orodje za naše soočanje z izzivi sveta v 21. stoletju in še pozneje.

Če pogledamo zgodovinski razvoj slovenstva, vidimo, da od začetkov zamisli, sploh od ideje Zedinjene Slovenije naprej, taborskega gibanja in vsega s tem povezanega dogajanja, želja po tem, da bi živeli skupaj, da bi bili celo gospodar svoje usode, nikoli ni bila tako živa, živahna kot potem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je na vrhu politične pomladi z Demosom in prisego Demosove vlade pred Bučarjevo skupščino končno prišlo do priložnosti in možnosti, da ta vlada svoj poglavitni cilj, to je ustanovitev lastne države, tudi doseže.

Če sem prej omenil, kaj je največja razlika med takrat in danes – torej da takrat države nismo imeli, pa tudi zaradi osrednjih zaslug te vlade jo danes imamo – naj zdaj povlečem tudi zgodovinsko vzporednico, pri čemer razumem, da je to vedno tvegano ravnanje, kajti nikoli zgodovinske okoliščine niso povsem enake in vedno so lahko pomembni tudi majhni detajli, po katerih se okoliščine razlikujejo.

Foto: Nebojša Tejić/STA

Danes ne doma ne v tujini nimamo tako kaotičnih razmer, kot so vladale takrat. Govorimo o koncu osemdesetih let, prelomu v devetdeseta in začetku devetdesetih let, ko se je spreminjal cel svet, ne samo Evropa. Vse se je izšlo po mirni poti, ampak ko smo začeli pot s prisego Demosove vlade, tega sploh ni bilo mogoče vnaprej zanesljivo predvideti; in tudi za Jugoslavijo, za razliko od drugih držav, to ni veljalo.

Po koncu vseh osamosvojitvenih ravnanj, po razglasitvi naše države, je bila osamosvojitvena vojna. Mi smo morali in zmogli na koncu z orožjem ubraniti svojo odločitvev. Poleg tega je bil tudi svet, zlasti Evropa, na obzorju velikih sprememb. Prej dva bloka sta prenehala obstajati. Sovjetske zveze ni bilo več, Varšavskega pakta tudi ne, vsepovsod v tem prostoru in širše so vzniknile demokracije; nekatere države, zlasti Slovenci, smo prvič postali nacija in oblikovali smo svojo lastno državo. Vzniknile so torej demokracije, tudi stare in nove države – kolega in prijatelj Peterle je to že omenil.

Kaj bi lahko bila tukaj vzporednica? Ob tveganju – glede na manjše predvidevanje – širine in globine teh sprememb lahko to rečemo tudi za zdajšnje razmere, namreč: osredotočenost. Osredotočenost vlade predsednika Peterleta.

Seveda je vlada, ko je začela svoje delo, imela vrsto ciljev. Vendar je bila njena sposobnost ta, zlasti če na dogodke pogledamo danes iz zgodovinske perspektive, da je znala vse podrediti osrednjemu cilju, ki je bil: osamosvojiti Slovenijo. To je lahko sporočilo tudi za današnje razmere. Sicer menim, da je zelo pomembno za politiko, zlasti če ima neko vizijo, da zna vztrajati pri tem, se osredotočiti na to vizijo in druge, manj pomembne stvari podrediti njeni uresničitvi. Zlasti pa je to pomembno v kriznih razmerah. Te danes seveda niso tako zelo krizne, kot so bile tedaj. Niti niso tako nepredvidljive, kot so bile tedaj, vendar pa vseeno niso take, kot so bile še pred pol leta, in ne vemo, kakšne bodo čez pol leta.

V takih razmerah mora vlada, ki jo danes vodi predsednik Janša, zelo dobro oceniti, kaj je njeno osrednje politično poslanstvo vlade, vizija države, njena naloga, načrt. Verjetno je zdaj to soočanje s posledicami epidemije in spremembami, ki jih bodo te okoliščine prinesle ne samo v vsakdanjem življenju in delu, ampak morda tudi geopolitično, in sicer zato, da bi se Slovenija zdaj z orodjem države, česar takrat nismo imeli, uspešno ne samo prebila skozi težke čase, ampak iz njih tudi izšla še uspešnejša, trdnejša, razvitejša in bogatejša.

Ob tem pa moram poudariti nekaj. Na začetku sem dejal, da sem bil takrat opozicijski poslanec. In osredotočenost na glavni, poglobitveni strateški cilj, na vizijo izhoda iz zdajšnjih razmer ni samo skrb vlade. Njena dolžnost je, da s to vizijo nagovori tudi opozicijo. In hkrati gre za odgovornost opozicije, da razume ta zgodovinski trenutek, razume, da so okoliščine, v katerih mora do neke mere – ne da bi se pri tem odpovedala demokratičnim pravilom, standardom, običajem – razumeti pomen sodelovanja. Obe strani morata to vendarle razumeti.

Naj ponazorim z letom 1990. Ko je prisegla vaša vlada, spoštovani gospod Peterle, so bila razhajanja v slovenski politiki strahovita. Ali imam prav? Da. Velikanska, zlasti glede osrednjega cilja. Demos je imel, tudi na osnovi Majniške deklaracije in vseh prizadevanj kritične opozicije v osemdesetih letih, za svoj glavni cilj osamosvojitve države.

Tega pa ni bilo mogoče reči za opozicijo. Torej, pri ključnem cilju nismo imeli skupnega jezika. Vendar, pazite, v obdobju od 16. maja 1990 do 23. decembra – 6. decembra je bil sprejet zakon o plebiscitu – smo prišli do sporazuma vseh političnih strank o skupnem nastopu na plebiscitu. To je tisti politični čudež, ki je bil delo naših rok ali pa pameti, presoje, modrosti, in na katerega smo vsi lahko zelo ponosni. Res je,

Demosova vlada je bila odločilna za to, da smo Slovenci dobili lastno državo, vendar brez politične enotnosti, ki jo je ustvarila v tem procesu sodelovanja skupaj z opozicijo, ne bi šlo. In danes smo v podobnih razmerah.

Kot predsednik republike in kot državljan si želim, da bi tudi v teh razmerah razumeli, da nimamo izzivov samo s težavami časa, ampak tudi z velikimi priložnostmi. Zaradi vsega tega je treba na zmeren, pameten, moder način nagovoriti ne samo opozicijo, ampak vse naše ljudi. Tudi takrat je bilo veliko nezaupanja, še veliko več kot danes. Zdelo se je, da sta to dva ločena svetova. Ampak še enkrat spomnimo, 16. maja je prisegla Demosova vlada, 17. maja je bila sprejeta odločitev o ukrepih proti razorožitvi. Ustanovila se je manevrska struktura narodne zaščite. Hitro so se začeli koraki, ki so pripeljali, mislim, da v juliju, do razglasitve resolucije o suverenosti. Da ne govorim o vseh drugih zakonskih in ustavnih spremembah do plebiscita, zlasti pa v tistih šestih mesecih do razglasitve države po plebiscitu.

To je bilo čudovito delo zgodovinske distance. Danes ni potrebno govoriti tudi o tem, da se morda kaj ni izšlo, da morda ni bilo kaj v redu. Seveda je vse to v politiki vedno nekako prisotno.

Z današnje distance, gospod predsednik, ministric in ministri, lahko ugotovimo, da so bile tedanja vlada, teritorialna obramba in policija odločilne za razglasitev države. Takrat sta teritorialna obramba in policija skupaj z vojaškim uporom ubranili ta dosežek ljudi, vlade in Bučarjeve skupščine. In potem je slovenska diplomacija z izkušnjami, ki jih je imela, praktično na prelomu v leto 1992, spomladi tistega leta, Slovenijo kot suvereno državo dokončno pripeljala na svetovni zemljevid, da ta od takrat naprej lahko suvereno ter polnovredno zavaruje svoje moči ter s tem našo prihodnost.

Rad bi se vam zahvalil, spoštovani gospod Peterle, vam, vašim ministricam in ministrom, sedanjio politiko pa nagovoril z izkušnjami iz tistega časa. Kot sem rekel, razmere morda niso tako surove ali kaotične ali izjemne, kot so bile tedaj. Tudi rezultati ne bodo tako veliki, kot je bil ta z razglasitvijo in obrambo naše države ter njenim diplomatskim priznanjem. Vendar bodo rezultati, če bodo sad sodelovanja in vsaj osnovnega zaupanja v skupno vizijo in skupne cilje, vseeno velik, velik navdih vsem našim državljanom in državljanom.

Sprejmite ob tej priložnosti – ne samo v mojem imenu, ampak tudi v imenu ljudi, ki mi jih je čast predstavljati na tem položaju – moje iskrene čestitke in hvaležnost za vaše dosežke.

Hvala lepa.

Slovesnost ob 30. obletnici razglasitve ustavnih amandmajev XCVI, XCVII in XCVIII k ustavi Republike Slovenije

Predsedniška palača, 28. 9. 2020

Slavnostna govornika:

dr. Ludvik Toplak, predsednik Družbenopolitičnega zbora tedanje
Skupščine Republike Slovenije

Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. LUDVIK TOPLAK

Spoštovani gospod predsednik republike Borut Pahor, spoštovani gospod predsednik državnega zbora Igor Zorčič in predsednik Državnega sveta Alojz Kovšca, predsednik Ustavnega sodišča Rajko Knez, spoštovani gospod predsednik Vlade Republike Slovenije Janez Janša, gospod minister Tonin, posebej danes pozdravljeni predstavniki vojaško obrambnega sistema Republike Slovenije, dame in gospodje.

Počaščen sem s povabilom, da spregovorim ob tej slovesnosti posvečeni 30. obletnici razglasitve Ustavnih amandmajev XCVI do XCVIII. Hvala za zaupanje.

Z ustavnimi amandmaji XCVI, XCVII in XCVIII k ustavi Republike Slovenije je takratna skupščina 27. septembra 1990 razglasila **ustavnopravno in vojaško obrambno suverenost Republike Slovenije**. To je pred tem skupščina sicer politično najavila z Deklaracijo o suverenosti države Slovenije 2. julija istega leta in vojaška oblast pod vodstvom takratnega sekretarja za obrambo Janeza Janše dejansko vzpostavila v Pristavi pri Ivanjčani gorici, dne 7. septembra 1990. Gre za razglasitev ustavnopravne in vojaško obrambne suverenosti slovenskega naroda.

Na seji družbenopolitičnega zbora skupščine Republike Slovenije je v imenu, kot predsednik Ustavne komisije dr. France Bučar dejal: »S temi dopolnili že sedaj neposredno vzpostavljamo nekatere od tistih temeljnih stebrov te državnosti, ki so

za vsako državo nujna osnova, namreč pravni sistem in obrambna moč države na katere se sleherni državnost v vsakem primeru naslanja».

Danes pa smemo reči, da akt, ko narod formira svojo suvereno obrambo, je to **kronski akt formiranja narodne identitete in konstitutivni element suverene države**.

Zgodovinsko gledano so se posamezni elementi slovenske narodne identitete razvijali po fazah in tudi vzporedno nadgrajevali kot stebri polnih tisoč let, da je slovenska država dozorela.

Foto: Bor Slana/STA

Prvi steber je bil kultura in duhovnost v slovenskem jeziku. Začela se je s pisano besedo, z Brižinskimi spomeniki okoli leta 1000 in se razvijala preko Trubarja, Prešerna do Šalamuna in Jančarja. Vzporedno s pisano besedo so se razvijale tudi oblike neverbalne komunikacije, kot so šege in navade ter ljudski plesi, do sodobne opere in baleta. Vzporedno so se razvijale tudi posvetne institucije kot je akademija znanosti in umetnosti, univerza, knjižnica ter cerkvene institucije do ustanovitve metropolij.

Drugi steber je razvoj slovenskega gospodarstva, ki se po ocenah zgodovinarjev razvija od Celjskih grofov, preko Trubarja, Valvasorja, Zoisa, slovenskega meščanstva, z industrijo in trgovino, Krekovega združenja, z bančništvom in zavarovalništvom, do industrije moderne informacijske tehnologije.

Tretji steber je politična kultura, državotvorna zavest ter volja imeti svojo državo. To se je deklariralo z Deklaracijo Zedinjene Slovenije leta 1848, »Kaj Slovenci od cesarja terjamo«, ki zahteva, »da se vse slovenske dežele, Štajerska, Tržaška in Kranjska v eno kraljestvo združijo, imenovano Zedinjena Slovenije«. To se nadaljuje z znamenitim odgovorom Antona Korošca cesarju, leta 1916, »Veličanstvo, prepozno!« in s Pučnikovim vzklikom leta 1990: »Jugoslavije ni več, zdaj gre za Slovenijo!«. Politična zavest se je pri Slovencih razvijala, žal z deljenimi izkušnjami 1868, 1918, 1941, 1971, do dosežene politično enotne volje izražene v Skupščini Republike Slovenije, izražene v Deklaraciji o suverenosti države, dne 2. julija 1990.

Četrti steber za katerega smo se danes zbrali, **je razvoj ustavnopravnega in obrambnega sistema Slovencev.** Pri tem odmislimo slovensko pravno tradicijo Karantancev, na kar nas je spomnil ameriški predsednik Clinton v Ljubljani, leta 1999. odmislimo tudi v zgodovino pisju zamolčano Ilirsko kraljestvo z sicer nerazvitimi dejanskimi pravnimi in mednarodno pravnimi elementi države, ki je obstajalo 33 let med 1816 do 1849 in ko je Slovincem v Ljubljani zmanjkalo volje imeti svoje kraljestvo, se pravi zmanjkalo je volje imeti svojo državo.

Ustavnopravno se je državnost Slovenije razvijala z akti narodnoosvobodilnega boja, Ustavo iz leta 1945 in Ustavnim zakonom 1953, preko ustavnih amandmajev 1971 ter leta 1990, ko je republiška skupščina 27. 9. **z ustavnim amandmajem XCVI razglasila ustavnopravno suverenost, z ustavnim amandmajem XCVII pa vojaško obrambno suverenost** in določila imenovanje komandanta Teritorialne obrambe Slovenije. Izvedba ustavnih amandmajev XCVI in XCVII je določala ustavni amandma XCVIII z ustavnim zakonom, ki je bil sprejet naslednji dan.

Citirani amandmaji so kratki in jasni. Z vidika pravne kontinuitete in nomotehniko so mojstrsko oblikovani in tudi izvedeni.

Spoštovane dame in gospodje, po 30. letih imamo različne izkušnje in različne spomine. Dovolite mi, da glede na svoje izkušnje in strokovno delo, po spominu tudi ponovim **konstitutivne elemente države**, o čemer smo razpravljali pred tridesetimi leti v takratni Skupščini Republike Slovenije, dne 2. 7. 1991. Po pravni teoriji so konstitutivni pravni elementi države: **teritorij določen z državno mejo, ljudstvo določeno z državljanstvom, efektivna oblast, ki brani ljudstvo in teritorij.** Če eden od teh objektivnih elementov pade, države objektivno ni več. Četrti element je **mednarodno priznanje** in peti element je subjektivne narave, to je permanentna **volja naroda**, da hoče imeti in braniti svojo državo. Mednarodno

priznanje je Republika Slovenija dosegla januarja 1992 ter uresničila z vključitvijo v OZN in druge mednarodne organizacije, ter leta 2004 z vključitvijo v Evropsko skupnost in evroatlantske povezave.

Nadalje želim posebej spregovoriti o nekaj aktualnih vprašanjih: o pomenu volje za obstoj države, politične kulture, gospodarstva in politične enotnosti kot kohezivnih sil potrebnih za stabilnost, blaginjo in suverenost države.

Volja imeti in braniti svojo državo je subjektivni konstitutivni element vsake države. To je vprašanje politične kulture. Postavlja se vprašanje, kako Slovenci rangiramo voljo imeti svojo državo in jo braniti v primerjavi z drugimi vrednotami, kot so finančni interesi posameznika, strankarsko politični, in drugi partikularni skupinski interesi ali lokalistični prestiž. Danes moramo oceniti kakšna je stopnja državotvorne kulture v posameznih družbenih skupinah, strankah, zgodovinskih regijah, stanovih, civilni družbi, mikrokulturah in družbenih podsistemih, kot so izobraževanje, univerza, vojska in mediji. Ve se, če ljudstvo izgubi voljo imeti in braniti svojo državo, države ni več. Zato je tudi volja konstitutivni element države.

Politična kultura oblikuje zavest in voljo naroda. Zato so odgovorne zlasti institucije vzgoje, izobraževanja in mediji. Zadnje desetletje je politična zavest narodne identitete ter državotvorne kulture močno načeta, predvsem zaradi kompleksa inferiornosti posameznih samozvanih glasnikov javnega mnenja. Tako imenovani trendovski globalizem in potrošniški totalitarizem v funkciji velikih, predvsem finančnih sistemov, ob sodelovanju lokalnih kompradorov želi brisati narodne in kulturne identitete, predvsem pa male narode in male države tako, da demagoško zlorablja socialne, migracijske, kulturološke, tehnološke in okoljske izzive in tudi stisko ljudi. To se je v slovenski zgodovini tudi že ponavljalo. Dr. France Bučar je opisal Dežmanov sindrom pri Slovencih, sklicujoč se na Slodnikovo knjigo o Franu Levstiku, ko v hlastanju za čast in oblast posamezniki izgubijo samozavest in s tem tudi narodno zavest. Dr. Anton Trstenjak piše, da je kompleks inferiornosti glavni vzrok asimilacije, podrejenosti in potujčevanja ter odtujenosti.

Korona kriza pa nas je opozorila, da se danes pri narodih, tudi v Evropi, utrjuje spoznanje in potreba po solidarnosti v družinskem, lokalnem, nacionalnem in tudi mednarodnem okolju in to komplementarno, kot so komplementarne institucije. V nasprotju s temi spoznanji pa strokovnjaki opozarjajo, da se v specifičnih razmerah lahko potencira izključujoča nestrpnost, vključno s kulturo smrti proti kulturi življenja s tem, da se tako imenovana nezavedna čustva programirano, kolektivno prebujajo z radikalnimi teorijami sovražstva. Po Cankarju bi temu rekli Šentflorjanska hvaležnost.

Glede gospodarstva, ki je ustvarilo materialno podlago za nastanek države moramo reči, da gre za objektivno, kohezivno silo. Ve se, da je stabilno gospodarstvo temelj kulturne, socialne blaginje in upanja tudi za mlade, da tako mladim zagotovi perspektivno doma, da ne bodo odhajali v tujino.

In kako je pomembna politična enotnost? Pomembno je, da se skupinske, strankarske, stanovske, lokalistične in druge partikularne interese postavi v drugi red »Kadar braniti je časti in pravde rodu in narodu svojemu«, kot je zapisal Fran Levstik. Zgodovinske izkušnje nas učijo, kako usodne so bile tuje izključujoče ideologije za Slovence, zlasti v Ljubljanski pokrajini. Prav enotnost poslancev pri sprejemanju Deklaracije o suverenosti države Republike Slovenije, ter sprejemu Ustavnih amandmajev o ustavnopravni in obrambni suverenosti države, leta 1990 pa je zgodovinski primer, da smo Slovenci dosegli in preseгли vse ideološke delitve, ker smo nacionalni interes države postavili nad partikularne interese strank in tujih ideologij. Prepričan sem, da je prav ta enotnost bila odločujoča, da se je Slovenija tudi izognila pecku balkanske vojne, ki je sledila.

Danes se moramo strinjati, da je Slovenija leta 1990, ko so dozoreli kulturni, gospodarski in politični pogoji z enotno politično voljo do lastne države uresničila zgodovinski sen – ustanovitev lastne države. Zahvaljujoč politični enotnosti je z ustavnima amandmajema XCVI in XCVII razglasila ustavnopravno in vojaško obrambno suverenost, vse ob enotni volji, da ustvari pravno in socialno državo, demokracijo, spoštovanje človekovih pravic in svoboščin, pluralizem v ekonomiji, politiki in kulturi. Vse brez politične ali lokalistične diskriminacije. Želim, da ta svetel primer bodočim rodovom bo vzor za spoštovanje do preteklosti, podlaga odgovornosti do sedanjosti in da jih navdaja z upanjem za prihodnost.

Spoštovani gospod predsednik republike, ob 30-letnici sprejema ustavnih amandmajev XCVI do XCVIII, ob razglasitvi ustavnopravne in vojaške obrambne suverenosti Republike Slovenije, bi se rad zahvalil za priložnost vsem cenjenim sodelavcem, da sem lahko sodeloval. Mnogi ste danes tukaj. Želel bi izreči posebne čestitke vsem, ki ste državotvorno gradili in še gradite naš skupen dom, državo Republiko Slovenijo. Posebej se želim zahvaliti borcem in pripadnikom obrambnega sistema in vsem pripadnikom obrambnih sil, da branite našo domovino, suvereno Republiko Slovenijo.

Hvala lepa!

BORUT PAHOR

Spoštovani slavnostni govornik, visoki gostje, gospe in gospodje.

Čeprav je bilo danes že rečeno, da se tukaj na podobnih slovesnostih srečujemo že osmič po vrsti, bom še enkrat preletel razloge, zaradi katerih smo se v zadnjih dveh letih sestali v tej veliki oziroma Kristalni dvorani Predsedniške palače.

Najprej smo počastili ustanovitev Odbora za varstvo človekovih pravic. Potem smo se spomnili pomena Majniške deklaracije 1989 za suvereno državo slovenskega naroda. Spomnili smo se simbolnega in stvarnega pomena ob posaditvi lipe sprave na ljubljanskih Žalah. Počastili smo spomin na razglasitev amandmajev k Ustavi Socialistične republike Slovenije.

Spomnili smo se prelomnega pomena ustanovitve Demosa, koalicije demokratično izvoljenih strank, ki je odigrala odločilno vlogo v procesu demokratizacije in osamosvojitve Slovenije. Spomnili smo se pomena odhoda slovenske delegacije s 14. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije. In spomnili smo bili tukaj zato, da bi se spomnili pomena izvolitve osamosvojitvene vlade Republike Slovenije.

Zdi se mi, da tistim, ki niso bili žive priče tem dogodkom, že prelet obeležitev posameznih zgodovinskih dogodkov v tistih pomembnih prelomnih letih, v času politične pomladi, prvih demokratičnih volitev in času Bučarjeve skupščine ter Demosove vlade, lahko pokaže na nek zgodovinski lok dogodkov, ki so pripeljali iz politično močno razdeljene slovenske družbe do enotnosti, ki je omogočila ustanovitev samostojne države, njeno razglasitev, obrambo in končno njeno diplomatsko priznanje ter umestitev v mednarodno skupnost.

Že bežen pregled teh dogodkov kaže, kako je postopoma, a sorazmerno hitro v odločilnih trenutkih velikanskih sprememb v evropski politični arhitekturi slovenska družba zrelo, brez zgodovinskih zamud odgovarjala na izzive časa. In to, kar bi rad povedal, je, da je bilo takrat, tako kot danes – politično, že strankarsko, ideološko in vrednostno – življenje zelo burno.

Danes, ko skušamo mladim ljudem približati ta čas, pogosto naredimo napako, ko jim rečemo, da je bil to čas enotnosti. Menijo, da je pač takrat bil čas enotnosti in da je danes pa čas razlik. Ne, tudi takrat je bil, roko na srce, čas velikih razlik in političnih razhajanj. Tudi ko je bila ustanovljena Demosova vlada, je bilo v Bučarjevi skupščini zelo pestro. Vsi, ki smo takrat bili na odgovornih položajih priča dogajanja,

se spomnimo, da so bile razprave zelo burne in da se je na trenutke zdelo, da se ne bomo nikdar dogovorili glede osamosvojitve države. Čeprav je bila ta ne samo poglaviti cilj Demosove vlade, ampak je začela prevladovati kot poglaviti cilj vseh nas.

S tega vidika bi želel povedati, da je bila obeležitev sprejema ustavnih amandmajev 28. septembra 1990 nekaj prelomnega in je v zgodovinskem spominu Slovencev morda podcenjena. Zakaj? Ker je bilo to prvokrat, da se je oblikovala dvotretinjska ustavno potrebna večina za sprejem odločitve, ki je tlakovala pot ustanovitvi slovenske države, in to na eni najbolj občutljivih točk, na obrambno-varnostnem področju. To je z današnjega vidika zares fascinantno in nam daje misliti, kako lahko zajemamo izkušnje in nauke za današnje potrebe. Glede tega bi želel izreči zaključno misel, ker se je tega deloma dotaknil tudi naš slavnostni govornik.

Foto: Bor Slana/STA

Kot sem že dejal, so bile takrat razlike, politične, vrednostne, ideološke, med nami morda še večje, kot so danes. Zlasti na vrhuncu politične pomladi in ob ustanovitvi slovenske države niso bile skrite očem javnosti.

Toda, Demosova vlada je naredila nekaj, kar je bilo z vidika takratnega dogajanja prelomno. Za cilj si je postavila osamosvojitve države in je temu cilju podredila vse druge cilje. S tega vidika je tudi opozicijo postavila v položaj, ko se je morala glede

osamosvojitve izreči. In opozicija se je izrekla. Čez čas je vendarle mogoče ugotoviti, da smo, ne glede na razlike med nami, prišli do odločitev, ki so tlakovale pot k osamosvojitvi. Dosegli smo jo ter ubranili. Kot sem rekel, tudi diplomatsko uveljavili.

Ker smo imeli torej glavno, poglavitno idejo, vizijo in potrebno voditeljstvo na vseh straneh. To pravim zato, ker so takrat bile med nami politične razlike – in te so še danes. Ampak takrat se je zaradi te velike ideje ohranjala kondicija za enotnost. In to je sodelovanje. Ohranjali smo pomemben skupen prostor, kjer smo se navkljub številnim razlikam med nami lahko srečali in se zmenili.

Če je bilo to takrat mogoče, v tistih prelomnih časih, v tistih domačih, jugoslovanskih in mednarodnih okoliščinah, potem ni nobenega razloga, da bi se ne mogli srečati in zediniti tudi danes ob razhajanju političnih duhov, ko se zdi, da so bolj nagrajeni tisti, ki nagovarjajo samo svoje privržence, stigmatizirajo pa političnega nasprotnika ter ga celo prikazujejo kot sovražnika.

Verjamem, da je danes v veliki večini našega naroda in naše države absolutno dovolj prostora za sodelovanje – in da je dovolj tudi potrebe po tem sodelovanju. Danes so z vidika zgodovinskih preizkušenj časi manj usodni, čeprav ne samo zaradi covid, ampak zaradi vsega, kar ta čas prinaša s seboj, ter zaradi drugih strukturnih značilnosti sodobne evropske in mednarodne skupnosti. Teh stvari namreč ne gre podcenjevati, vendar če jih primerjamo z leti 1989, 1990 in 1991, lahko ugotovimo, da smo se tudi iz tega – in to vsi skupaj, ne glede na razlike danes med nami – marsikaj naučili.

Najbolj pomembno znamenje, najbolj pomemben nauk, najbolj pomembno sporočilo, ki ga vendarle iz vseh teh dogodkov lahko razberemo, je, da smo bili različni tedaj in smo različni danes, kar je prav, ker živimo in želimo živeti v demokratični družbi. Da je nasprotovanje sestavni del političnega dialoga, ampak da je za demokratično družbo konstitutivnega pomena. Da je poleg nasprotovanja tudi sodelovanje. Brez tega demokratična družba ovene, zatone.

V tem duhu želim – tako kot vsi vi – da Slovenija, vendarle in kadarkoli že demokratična družba z živahnim dialogom, zlasti v pomembnejših obdobjih – in to obdobje bi lahko šteli za tako, za pomembnejše; ne odločilno, ampak pomembnejše zaradi okoliščin, ki sem jih omenjal – stori vse za to, zlasti najbolj pomembni voditelji imajo to odgovorno nalogo, da ohrani kondicijo za enotnost. In to je sodelovanje. Da vedno tudi sodelovanju dá priložnost, da pokaže, ali je sposobno preseči razlike. Potem bodo skrbi, ki jih danes ljudje občutijo, namreč kako bomo prešli to zapleteno obdobje, odveč. Te skrbi so. Vem, da vsi veste, da te skrbi med našimi ljudmi so, vendar jih bomo pregnali, če bomo razlike med nami znali ob potrebnih priložnostih in dolžnostih tudi presegati s sodelovanjem.

V upanju, da tudi s takimi sprejemi in sporočili, ki jih dajemo slavnostni govorniki ter vi s svojo navzočnostjo, tako zelo različni ljudje – ker smo bili tako zelo različni takrat in smo tako zelo različni danes – da to sporočilo dajemo tako sebi v teh prelomnih časih kot mladi generaciji, ki prihaja z upanjem, da se Slovenci na napakah tudi učimo. Osebno menim, da se; da jih ne ponavljamo, temveč se temu znamo izogniti in je to svojevrsten navdih ter tudi spodbuda za pogum, ko se soočamo z izzivi današnjega časa.

Sprejmite, prosim, vsi, ki ste se danes v teh okoliščinah odzvali vabilu, moje najbolj iskrene izraze hvaležnosti. Upajmo, da pripomoremo s tem k izoblikovanju tiste javnosti, ki omogoča, da ljudje različnih prepričanj in stremljenj pridemo skupaj takrat, ko je treba, in ubranimo to, kar je bilo doseženo pred tridesetimi leti.

Hvala za vašo pozornost.

Slovesnost ob 30. obletnici odločitve Demosa, da Skupščini RS predlaga razpis plebiscita o samostojnosti Republike Slovenije

Predsedniška palača, 9. 11. 2020

Slavnostni govorniki:

dr. Peter Jambrek, sodelavec Komisije za ustavna vprašanja tedanje Skupščine Republike Slovenije

Janez Janša, predsednik Vlade RS in član Izvršnega sveta tedanje Skupščine Republike Slovenije, republiški sekretar za ljudsko obrambo

Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. PETER JAMBREK

Hvala lepa, gospod predsednik, za povabilo na to obletnico, na to prireditvev.

Konferenca poslanskega kluba Demos v Poljčah 9. novembra 1990, ko je bila po temeljiti razpravi z aklamacijo sprejeta pobuda za izvedbo plebiscita v nedeljo, 23. decembra, se pravi en mesec in pol po tem sestanku, je gotovo pomembna in za Slovenijo tudi zgodovinska prelomna točka. Vse kar se je dogajalo od 57. številke Nove revije, ki je objavila slovenski nacionalni program na osnovi samoodločbe slovenskega naroda in njene izvedbe na demokratičen način, torej od leta 1987 do novembra leta 1990, je predstavljalo priprave za uresničitev zaveze in zaobljube različnejših skupin slovenske civilne družbe, da naj se Slovenija oblikuje kot suverena država.

Poljče same so vasica na Gorenjskem, v kateri je tedanji predsednik poslanskega kluba Demos dr. Franc Zagožen sklical posvetovanje z naslovom »Razprava o osamosvojitvi Slovenije« za poslance tedanje vladajoče koalicije Demos v sodelovanju z predsednikom svetom Demosa dr. Jožetom Pučnikom. To srečanje ni bilo pravzaprav nikjer medijsko objavljeno. Razprava na tem srečanju, seminarju ni bila ozvočena, ni bilo snemanja, nobene fotografije ni iz tega srečanja. So osebna zapisniška besedila in zapisnik te

razprave, ki ga je napisal dr. Franc Zagožen. Lahko bi rekli za nazaj, da je bila seja v precejšnji meri nekako konspirativna in res je, da celo poslanci Demosa za konkretno plebiscitno strategijo niso vedeli oziroma vnaprej niso bili z njo seznanjeni. Vendar pa so jo - ko je bila pojasnjena, napovedana in razglašena potrdili z aplavzom Udeleženci so z aklamacijo potrdili to pobudo za izvedbo plebiscita, napovedanega za konec decembra. To je bila točka preloma zato ker je poslanski klub na parlamentarnih volitvah zmagovite koalicije tako odločno in soglasno podprl to idejo, da vsaj za to koalicijo pot nazaj ni bila več možne in so jo lahko organi te koalicije, vlada, svet Demosa, le še potrdili.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

Odločitev iz Poljč je bila objavljena po tem, ko jo je prvič napovedal Jože Pučnik istega dneva ko je bila sprejeta. Objavljena je bila v ponedeljek 11. novembra. Že naslednjega dne, v torek 12. novembra pa je bila celovita informacija o napovedanem plebiscitu objavljena v dnevem časopisu in potem ko je izšla v vsem dnevnem časopisju, na televiziji in po radiu, je bila zaključena tista časovna ločnica med uvodnimi pripravljenimi dejanji za osamosvojitve in dejansko, praktično in strateško odločitvijo za izvedbo osamosvojitve na plebiscitni način. Z objavo pa tudi za ljudstvo, za volivce, poti nazaj ni bilo več. V tem je ta prelomnost Poljč, ki so ustvarile neko novo realnost. Ljudje, ne samo poslanci, so se z odločitvijo takoj identificirali in jo sprejeli za svojo.

Zaključil bi ta svoj nagovor tako, da se predsedniku še enkrat zahvalim za vabilo. Pri tem pa želim še enkrat poudariti vlogo dr. Jožeta Pučnika pri vsem tem. Jože Pučnik je imel pravzaprav v svojem življenju dve obdobji. Eno obdobje, ko je mlad mož, filozof in primerjalni književnik, iz česar je diplomiral na ljubljanski filozofski fakulteti, bil upornik proti tedanjemu režimu. V petdesetih in šestdesetih letih je bil zaradi svojih kritičnih objav in delovanja v javnosti dvakrat obsojen na zaporno kazen. Skupaj je odsedel v zaporu 7 let in potem, mislim da je bilo to leta 1966, odšel iz Slovenije. Ta njegova uporniška vloga je bila v Sloveniji, vsaj med intelektualnimi skupinami pa tudi širše, izjemno spoštovana. Pučnik je bil vrhovna moralna avtoriteta s simbolnim statusom tragične osebnosti, primerljive z literarnim in zgodovinskim likom Antigone in njenim križevim potom, ki pa se je v šestdesetih letih za Slovenijo končal brez odrešenja, brez uspeha. S svojo moralno, simbolno karizmo se je Pučnik vrnil v Slovenijo ob pravem času in na pravi kraj. Torej konec osemdeseti let in naprej, ko je postal vodja tedanje zmagovite koalicije in pravi pobudnik, pobornik za vsa plebiscitna, tudi ustavna in mednarodna državniška dejanja, ki so vodila do ustanovitve slovenske države. V tem času pravzaprav ni bil več antični tragični junak, žrtev in disident, ampak uspešen državnik, voditelj vladajoče koalicije, ki se je tedaj, v času odločitve v Poljčah, v okupirani Sloveniji uprla polnim kasarnam JLA, njeni kontra-obveščevalni službi in drugimi represivnim Jugoslavije organom, ki so vzbujali upravičen strah med prebivalstvom.

No, za nazaj gledano je seveda to zgodba o uspehu, srečna zgodba, ki je imela svojo prelomno točko v Poljčah. Vse zasluge moramo priznati zlasti dr. Pučniku, da je ta zgodba v resnici srečno iztekla. Pučnik je namreč zagotovil, da so tudi po Poljčah še zadnji skeptiki priznali pravilnost plebiscitne odločitve s tem, ko jih je odločno nagovarjal k odločni izvedbi plebiscitne strategije osamosvojitve Slovenije.

JANEZ JANŠA

Spoštovani predsednik republike,

najlepša hvala za organizacijo tega dogodka, hvala predsedniku Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve, zato da to Združenje že vrsto let trga ta dogodek iz spomina in kolektivne pozabe.

Glede na to, da imamo Slovenci v svoji zgodovini en sam stoođstotni temeljni mejnik, na katerem si je slovenski narod dejansko pisal sodbo sam, to je bil plebiscit za samostojno Slovenijo, je zelo pomembno, da se zaznamujejo tudi vsi tisti dogodki, ki so privedli do tega temeljnega koraka. Danes zaznamujemo spomin na enega od teh dogodkov, na ključno politično odločitev, ki je pripeljala do plebiscita. Na tem mestu je moja dolžnost, da se najprej spomnimo vseh tistih, ki so v Poljčah pred 30 leti bili in jih danes ni več, in tudi vseh tistih, ki so tam bili, ki so sprejemali to pomembno politično odločitev, pa so bili zadnjih 30 let pozabljeni. Veliko jih je. Poslanci tudi nazorsko zelo različnih strank takratnega Demosa, vladajoče koalicije, ki so se zbrali v Poljčah, so bili tam zaradi interesov svojih volivcev, ki so jih predstavljali, predvsem pa zaradi tega temeljnega veziva, ki je v veliki meri odločalo tudi o večinski podpori ljudstva strankam Demosa na aprilskih volitvah, to je samostojne Slovenije.

Pred Poljčami je bilo mnogo sestankov poslanskega kluba Demosa. V prvih mesecih sem bil sam predsednik tega kluba in ne glede na to, kaj smo na sestankih obravnavali – osamosvojitve Slovenije je bila vedno v zraku.

Novembra pred 30 leti je v vrstah poslancev Demosa vladala, lahko rečemo, napetost, kajti po volitvah so številni pričakovali, da bo Slovenija takoj začela korake k osamosvojitvi, pričakovalo se je, da bomo že pred poletjem napisali ali sprejeli novo ustavo ali pa vsaj sprejeli osnutek in da bomo jeseni že imeli referendum, ko se bo ustava potrdila in s tem pravnoformalno vzpostavila samostojna slovenska država.

Prvi izraz te napetosti je prišel do izraza julija, ko je bilo jasno, da te ustave ni, kot nadomestek je bila predlagana Deklaracija o neodvisnosti Slovenije, ki je bila sprejeta in je pokazala, da politična podpora z glasovi Demosa v takratni skupščini obstaja. Toda konkretni koraki pri dodelavi ustavnega gradiva ali pa predvsem pri tehtanju možnosti, da dobimo dvetretjinsko večino za to ustavo, so zastali. Zato je ta predlog, ki je v bistvu prišel iz širšega kroga Demosa, ne neposredno iz vlade ali poslanske skupine, iz kroga, ki ga tukaj predstavlja dr. Peter Jambreč, pomenil rešitev tudi za to psihično vzdušje v večinski poslanski skupini. Zato takrat, ko je večina v dvorani dojela, za kaj gre, ko je bil predlog podan, tisti spontani aplavz, ki kar ni ponehal in

ki je izražal temeljno bistvo, zaradi katerega je poslanska skupina Demos politično sploh obstajala. Kar je bilo ključno in zato tudi prostor tega srečanja ni bil naključno izbran – Poljče so bile takrat center za obrambno usposabljanje. Takrat smo bili še vedno v Jugoslaviji z nekaj desettisoči vojaki JLA tu, s 500 tanki in drugimi oklepnimi vozili, tajno službo JLA in zvezno oblastjo, ki je funkcionirala z vrsto dejavnikov, ki so pomenili grožnjo, in zato ni ne video-, ne avdioposnetka, ne magnetograma tistega sestanka, saj je vodstvo poslanskega kluba še posebej preverjalo, da ne bi kdo morda snemal ali slikal, ker so bile razmere takšne, da jih danes tisti, ki tega niso doživeli, ker so se rodili pozneje, zelo težko razumejo. To je bil čas velikih pričakovanj, hkrati pa tudi čas velikih groženj. To je bil čas, ko so iz Beograda prihajala sporočila, da bodo kakršne koli osamosvojitvene težnje zatrti s silo; to je bil čas, ko so iz vplivnih mednarodnih krogov in pravzaprav od povsod prihajala sporočila: »Nikoli vas ne bomo priznali, če se boste osamosvojili.«

Foto: Tamino Petelinšek/STA

To je bil čas, ko se je mednarodna skupnost izrazito bala razpada Sovjetske zveze, usode nuklearnega orožja tam in vsega tistega, kar se je obetalo, da se lahko zgodi po padcu berlinskega zidu in ob rušenju Varšavskega pakta. V teh okoliščinah je bila odločitev v Poljčah pogumna odločitev. To je bil čas strahu in poguma in to je bil tudi čas pogumnih ljudi. Zato si nihče od tistih, ki so bili takrat v Poljčah, ne zasluži

pozabe. Še posebej zato ne, ker ta sestava, ki se je pred 30 leti sestala v Poljčah, ni samo tam sprejemala ključnih odločitev. Sprejela je potem še na desetine ne enako pomembnih odločitev, ampak odločitev, brez katerih slovenske osamosvojitve ne bi bilo, ker se ne bi udejanjila in se ne bi obranila. Ista sestava, kot se je zbrala v Poljčah, je v skupščini v naslednjih šestih mesecih, ki jih je zakon o plebiscitu dodelil slovenski državi in slovenski oblasti za to, da zgodovinsko odločitev naroda uresniči, sprejela vrsto zakonov, na podlagi katerih je Slovenija lahko udejanjila plebiscitno odločitev.

Najtežje je šlo pri zakonu o obrambi, vojaški dolžnosti, obrambnem proračunu, kjer smo odločitve sprejeli prav s tisto večino, kot se je zbrala v Poljčah pred 30 leti.

Pri dvotretjinskih odločitvah je vsaj deloma sodelovala tudi takratna opozicija, sicer jih ne bi bilo, in je to treba odkrito priznati, vendar pa je bilo tukaj tudi veliko kalkulacij v tem smislu, da mi lahko razglasimo osamosvojitve, ampak če ne bo sile, ki bo to odločitev ubranila, potem bo to operetno dejanje.

Zahvala tistim, ki so odločali oziroma smo soodločali v Poljčah pred 30 leti, kajti ne gre samo za tista dejanja, ampak tudi za vsa glasovanja, ki so plebiscitno odločitev de facto omogočila, in zahvala gre tudi za to, da je ta politična večina zmogla potem v naslednjih 30 dneh, ki so sledili Poljčam, z veliko razuma, pa tudi z veliko pripravljenosti na kompromis doseči formalno politično soglasje z drugimi strankami v takratni skupščini, za to, da se je zakon o plebiscitu sprejel z veliko večjo večino, ne s popolnim soglasjem, ampak z velikim soglasjem, ki je v veliki meri tudi omogočilo rezultat, ki mu pravimo plebiscitni.

Ankete so takoj po tistem, ko je dr. Jože Pučnik razglasil to politično odločitev, pokazale, da ljudstvo, da ljudje, državljani, prebivalci Republike Slovenije podpirajo plebiscit o samostojni Sloveniji in da bodo glasovali za. Kako težak in prepričljiv bo ta rezultat – tega nihče ni vedel, ankete so bile zelo različne, a ta politična enotnost, manifestirana navzven, je pripomogla k 90 odstotkom. Ta rezultat je bil naše ključno orožje in orodje pri prepričevanju mednarodne javnosti, da imamo prav, da ni odstopanja, da bomo to odločitev udejanjili. To je bil naš ključni argument proti milijonom pomislekov, ki so prihajali tudi iz glavnih mest najmočnejših držav vse do razglasitve samostojne države.

Klanjamo se spominu na vse tiste, ki so bili pred 30 leti v Poljčah in jih danes ni več med nami, pa tudi spominu na tiste, ki so takrat bili v Poljčah in so bili v zadnjih 30 letih pozabljeni, medtem ko so slavo in čast želi številni, ki so slovenski osamosvojitvi takrat aktivno nasprotovali.

Nauk, ki ga lahko potegnemo iz te zgodovinske odločitve v Poljčah pred tridesetimi leti tudi za današnji čas in vse čase, je v tem, da tisti, ki ima odgovornost, večino in oblast v svojih rokah, je vedno dolžan, prvič, ponujati sodelovanje tudi preko meja te oblasti in, drugič, dolžan je gledati vnaprej, ko sprejema svoje odločitve, tudi na peto generacijo svojih potomcev, ne samo na tisto, kaj javno mnenje ali javnomnenjske ankete kažejo kot najbolj oportuno.

Odločitev v Poljčah je bila sprejeta brez tega, da bi bile prej izvedene javnomnenjske ankete. Torej, najprej je bila sprejeta odločitev, potem pa se je merilo javno mnenje v zvezi s to odločitvijo, ki je pokazalo, da bo odločitev na plebiscitu decembra 1990, kot danes pravimo, sprejeta s plebiscitno večino, se pravi, bo prepričljiva, bo temeljni, vogelni kamen prihodnje slovenske države. Lahko smo ponosni na to, da imamo danes že 30 let samostojno slovensko državo, ki je utemeljena na najtrdnjši možni demokratični odločitvi v zgodovini.

Hvala lepa.

BORUT PAHOR

Spoštovana oba slavnostna govornika, gospe in gospodje.

Ko je dr. Pučnik seznanil slovensko javnost z odločitvijo, da je poslanska skupina, koalicija Demos, sprejela odločitev o plebiscitu, je bilo jasno, da za odločitev o tem v takratni skupščini obstaja politična večina. Vendar pa takrat, tistega dne, še ni bilo jasno, ali bo obstajala tudi politična večina plebiscitarne narave, tako v tedanji skupščini kot na plebiscitu, ki naj bi se zgodil, po njegovih navedbah, 23. ali 30. decembra tistega leta.

Kaj se je zgodilo vmes tako zelo pomembnega, da se je v zelo kratkem času iz potrebne večine v skupščini oblikovala tako rekoč enotna plebiscitarna podpora v skupščini samo mesec dni pozneje in da so se ljudje v tako veliki plebiscitni večini odločili za samostojno in neodvisno državo? Predsedniki vseh parlamentarnih strank in vodje vseh poslanskih skupin so se 6. decembra 1990 dogovorili, da podpišejo sporazum o skupnem nastopu za uspeh plebiscita za samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo.

Običajno kot predsednik po govorih slavnostnih govornikov na vseh dosedanjih devetih prireditvah tudi danes poskušam poiskati nauke iz takratnega dogajanja, navdihe za današnji čas. Zato vabim vse, da še enkrat dobro razmislimo o tem izjemnem poglavju slovenskega naroda in politike. Še dan po tem in nekaj dni po sporočilu dr. Pučnika v Rušah ter kratki objavi besedila dr. Zagožna v Delu je bilo v opoziciji – jaz sem bil takratni delegat v opoziciji Bučarjeve skupščine – precej nemira. Vendar je postalo vsem takoj jasno: ali politika stopi skupaj in uspemo ali pa z razdvojenostjo tvegamo, da se stvar ne bo posrečila, z vsemi posledicami, ki bi ogrozile blaginjo, mir, varnost in zlasti seveda vprašanje suverene in neodvisne Slovenije.

V treh tednih po objavi odločitve poslanske skupine Demos je bila slovenska politika zmožna sestati skupaj in doseči sporazum. Vse parlamentarne stranke, vsi vodje poslanskih skupin. Seveda so bile to izjemne politične okoliščine, v običajnih časih kaj takega ni potrebno.

Vprašanje, ki sem ga postavil že ob obeležitvi zadnjega državnega praznika, dneva suverenosti, je: ali niso mar tudi zdaj okoliščine tako izjemne zaradi koronavirusa in vsega, čemur smo priča, ne nazadnje tudi zaradi velikih političnih razhajanj v državi, ko bi se bilo vredno potruditi za dogovor parlamentarnih strank in morda poslanskih skupin o osredotočanju na nekatera ključna vprašanja tega časa, zlasti o premagovanju covida in vsega, kar je s tem povezano? Moj odgovor je pritrdilen. Pri tem opiram svoje upanje na dolgo tradicijo sodelovanja parlamentarnih strank,

ne samo decembra leta 1990, ki je bilo usodnega pomena v najbolj žlahtnem pomenu te besede za uspeh plebiscita, ampak opozarjam tudi na številne druge zelo uspešne projekte sodelovanja med strankami od leta 1990 do danes. Naj spomnim na uskladitev strank za vstop v EU in NATO – to so bile zelo zahtevne zgodovinske okoliščine in slovenska politika je stopila skupaj.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

Ali morda zdaj ni čas, ko bi bilo vredno razmišljati o tem? Kot predsednik republike in nekdo, ki je v politiki 30 let, imam dovolj občutka, da vem, da so razhajanja v slovenski politiki velikanska, in to me skrbi. Ampak, ali so nepremostljiva? Ne, je pa treba pokazati voljo in znanje, da se premostijo. Celotno svojo politično kariero sem jasno poudarjal, da smo si lahko politični nasprotniki, vendar si ne smemo nikoli postati sovražniki. Ob tem se mi zdi pomenljivo, da je nekaj podobnega rekel tudi novoizvoljeni predsednik Biden, zdaj ko mu je zaupana velika naloga, da poleg vseh drugih stvari, poskuša zmanjšati tudi razkol v ameriški javnosti, ki je nastal v obdobju več let. Menim, da to nekaj pove o času, v katerem živimo. Seveda je težko sestiti skupaj, zlasti če imamo različna stališča. A ko so stališča različna, je tudi edino smiselno sestiti skupaj. Ali so danes posebni pogoji zaradi koronavirusa in razhajajočih se političnih sil v državi? So. Ali danes zmoremo to znanje in to politično voljo, da stopimo skupaj?

To je aktualno vprašanje. Lahko da za to ne bo niti političnega znanja niti politične volje, ampak to ne bo dobro za našo državo. Saj se bomo izvlekli, seveda se bomo, a lahko bi razmere obvladali lažje, bolje in hitreje, če bi stopili skupaj. V to sem trdno prepričan. Nenazadnje na to naslanjam vse izkušnje, ki jih imamo s sodelovanjem v slovenski politiki v zadnjih 30 letih.

Ko je šlo zares, ko je bilo težko, smo dostikrat stopili skupaj – kratko, projektno ali za dolgo obdobje, kot je bilo pri NATU in EU – in uspeli. V zavedanju tega naj rečem, da bomo 6. decembra desetič obeležili dogodke, ki smo jih začeli proslavljati s spominom na 30 let delovanja Odbora za zaščito človekovih pravic, tako imenovanega Bavčarjevega odbora, in potem prek vseh drugih dogodkov in letu, dveh, ki so pripomogli k temu, da je Slovenija oblikovala politično enotnost in nato plebiscitarno enotnost ter uspela na plebiscitu, tako kot tudi pol leta pozneje pri razglasitvi države, njeni obrambi in uvrstitvi nove suverene države na mednarodni zemljevid. To so navdihujoče stvari – če hočemo, se lahko iz svoje zgodovine, ne iz tuje, veliko naučimo ter imamo navdih in izkušnjo, svojo, ne tujo.

Zdaj gre za vprašanje, ali še imamo to zmožnost. Menim, da bi bili Slovenci, Slovenke, državljanke, državljani povečini hvaležni, če bi se politika tako potrudila, da bi lahko videli to željo po preseganju nekaterih razlik, ki zdaj precej prispevajo k temu, da v določenih trenutkih nismo samo politični tekmeči, temveč politični sovražniki. To pa je nesprejemljivo.

Spoštovane gospe in gospodje, oba slavnostna govornika, hvala vam, da smo danes počastili to odločitev, ki je bila takrat, kot smo že poudarili, ključna. Takrat so zgodovinske okoliščine postavile slovensko politiko na preizkušnjo, kako se bo odzvala. In odzvala se je sporazumno ter enotno. To je bilo odločilno, zaradi tega imamo danes državo – in moramo paziti nanjo, ker druge nimamo. In moramo tudi paziti drug na drugega. Mi sami odločamo o prihodnosti te skupnosti in zaradi tega moramo biti kolikor je mogoče povezovalni ter sodelovati ne glede na to, da imamo različna stališča, celo prav zato, ker jih imamo, kar je pravzaprav bistvena prvina demokracije.

Hvala lepa za vašo pozornost.

Slovesnost ob 30. obletnici podpisa Sporazuma političnih strank in poslanskih skupin Skupščine Republike Slovenije o skupnem nastopu na plebiscitu za samostojno in neodvisno državo Republiko Slovenijo

Predsedniška palača, 4. 12. 2020

Slavnostna govornika:

dr. Spomenka Hribar, pobudnica Sporazuma
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. SPOMENKA HRIBAR

Pri spominjanju na pomembne dogodke v preteklosti moramo za razumevanje njihovega nastanka analizirati vzroke zanje, na drugi ravni pa tudi njihove posledice!

Sporazum vseh političnih strank pred plebiscitom je bil posledica politične potrebe po **preseganju** nezaupanja med pozicijo in opozicijo oziroma iz potrebe po usklajenem delovanju obeh v korist čim boljšega izida plebiscita. Nezaupanje je bilo predvsem v Demosu. Naj navedem le hipoteze o vzrokih: prvi vzrok so zamere in travme zaradi hudih, tudi zločinskih dejanj v prejšnjem sistemu, ko je imela KP oblastno vlogo, nekdanji komunisti pa so tudi bili v Skupščini, seveda kot enakopravni, *izvoljeni* delegati; drugi vzrok je bila zadržanost ali odkrito nestrinjanje opozicije s politiko Demosa, kar je, menim, posledica njene skrbi ali celo strahu, da bo po osamosvojitvi potisnjena v družbeno, politično »podzemlje«. Vzrok Demosovega nezaupanja so bile tudi govorice, da hodijo »komunisti po terenu in strašijo ljudi, da upokojenci po osamosvojitvi ne bodo dobivali pokojnin«, itd. Morda pa vsaj toliko kot omenjene velja tudi hipoteza, da vsako oblast, ki hoče biti absolutna, že ob samem začetku prevzame paranoični strah, da bo svojo Oblast izgubila.

Kakor koli, nezaupanje je bilo tolikšno, da je grozilo, da sploh ne bomo prišli do soglasja o sodelovanju, kar bi bilo celo po godu radikalcem v Demosu, namreč da bi Demos sam izpeljal ne le plebiscit, temveč tudi samo osamosvojitve, ker potem pač ne bi bilo treba deliti oblasti z nikomer... Tudi če bi bila za tak uspeh Demosa realna možnost, sem jo sama odklanjala, prepričana, da osamosvojitve zadeva vse prebivalce na slovenskem ozemlju in da je takšno igrakljanje radikalcev v Demosu v *principu* nelegitimno. Zato sem si prizadevala za sodelovanje pozicije in opozicije v pripravah na plebiscit.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Menim, da sta 9. in 10. točka *Sporazuma* **presegli** pogoje za uspeh plebiscita, saj sta kazali v čas po osamosvojitvi.

Deveta točka se glasi:

»Republika Slovenija bo zgotavljala narodnostnima skupnostima, italijanski in madžarski, kakor tudi vsem pripadnikom drugih jugoslovanskih narodov, da se zaradi plebiscitarne odločitve ne bo spremenil njihov sedanji politični status. Delili bodo našo skupno usodo. (...), pripadniki drugih jugoslovanskih narodov, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, pa bodo, če bodo želeli, dobili državljanstvo po zakonu o državljanstvu.«

Sporazum pripadnikom drugih jugoslovanskih narodov obljublja **tudi** državljanstvo, če ga bodo želeli. Kar pomeni, da tudi če ga ne bodo želeli, se jim njihov dosedanji politični status ne bo spremenil. Državljanstvo R Slovenije je bilo obljubljeno kot tisto »več« in ne kot **pogoj** za ohranitev njihovega dosedanjega političnega statusa, torej tudi stalnega bivališča. Enaka zaveza kot je v Sporazumu, je zapisana tudi v Izjavi o dobrih namenih, ki jo je Skupščina RS sprejela 6. decembra 1990!

In potem je Demosova vlada 26. februarja 1992 izbrisala iz registra prebivalcev R Slovenije 26.571 prebivalcev iz republik nekdanje Jugoslavije, od katerih je večina prej leta, desetletja delila z nami skupno usodo - sodelovala pri gradnji našega standarda. Njihovih stisk, njihovega trpljenja si ni mogoče predstavljati! Desnica pa je še leta in leta namenoma preprečevala rešitev njihovega problema - v našo **sramoto!**

Čutim državljansko dolžnost, da ob tej priložnosti spomnim na usodo našega delegatskega kolege Milana Aksentijevića, ki v Sloveniji živi že 62 let, **imel** je slovensko državljanstvo, pa ga mu je država vzela; vzrok naj bi bil njegovo sodelovanje v agresiji na Slovenijo, ko pa so se vsi tovrstni očitki izkazali za neresnične, je ostala en sam delikt: ker se je v Skupščini zavzemal za nadaljni obstanek Jugoslavije. Torej je slovensko državljanstvo izgubil zaradi »verbalnega delikta«. To je druga **sramota** slovenske države, še posebej, ker so to odločitev potrjevala slovenska sodišča, tako da Aksentijević še danes nima slovenskega državljanstva!

Točka 10. Sporazuma (na predlog g. Mirana Potrča) določa, da je osamosvojitve skupno delo vseh strank, slovenskega naroda in državljanov Slovenije in si zato »pozitivnega izida plebiscita ne more pripisati nobena posamezna stranka ali koalicija«!

Ta postavka Sporazuma ni veljala niti leto dni! Pred kongresom Slovenske demokratične zveze (SDZ) jeseni 1991 je Janez Janša napisal osnutek Programa stranke, v katerem je bilo zapisano, da se bo stranka zavzemala za to, da se bo »celotna družbena struktura nagnila na desno«. To je avtoritarna zahteva ene stranke, ki lahko pomeni temelj totalitarne družbe, če se ali ko se ta stranka povzpne na oblast in jo spremeni v absolutno oblast. Ker za libertarni del stranke tak program ni bil sprejemljiv, je SDZ razpadla, posledično pa tudi Demos, ki torej ni razpadel zaradi rovarjenja nekdanjih komunistov niti ne zato, ker naj ne bi bil sposoben vladati; ne - po 45., po slabih dveh letih je sestopil s piedestala Oblasti, torej je sam odšel v opozicijo in se v tem smislu kot koalicija sam ukini, ker v njem ni bilo soglasja, da bi ponovil totalitarno zgodovino, tokrat v desni varianti.

Naj poudarim, da sem ponosna, da sem bila delegatka SDZ in s tem Demosa! V dveh letih svojega mandata je naredil več kot vse kasnejše vladne garniture: izpeljal je

osamosvojitve, jo vojaško obranil, ustanovil slovensko vojsko, državo, sestavil in sprejel prvo Ustavo R Slovenije, uvedel svoj denar (tolar), dosegel mednarodno priznanje države - in v vsem tem času zagotavljal socialno, kulturno in politično vzdržnost. Tega seveda ni zmozel sam, a Program osamosvojitve in njegovo izvedbo sta pojili Demosova energija in volja.

Ni pa mogoče samo slaviti uspehov in ne videti stranpoti, katerih rezultate okušamo tudi danes! Začelo se je s prodajo in preprodajo orožja na Balkan! Še posebej žalostno je, ko je Janša orožje, kupljeno in namenjeno muslimanskim braniteljem pred agresijo v BIH, osebno »odkril« na mariborskem letališču in ga pripisal levici in Kučanu za državni udar v Sloveniji. Bi sploh prišlo do pokola v Srebrenici, če bi tisti nesrečniki dobili svoje plačano orožje?

Po volitvah 1992, na katerih je Janševa socialdemokratska stranka Slovenije komajda prišla v parlament, je Janša pisal svojim sodelavcem pismo, v katerem je ocenil rezultate volitev. Opozoril je, da gre za **interpretacijo** osamosvojitve in za uvid lastnih političnih interesov v njej. Kajti niso vse stranke enako zaslužne za osamosvojitve, nekatere so storile malo več. Kar nedvomno drži! Janša pa iz tega zaključil: »S stališča posameznika je to lahko nepomembno - važni so pač rezultati - s stališča politike pa so to ravno tako rezultati, ki se prodajajo, kot se v ekonomiji puloverji iz tekstilne tovarne« (*Premiki*, 147-148) Zame je taka primerjava blasfemična; nikoli nisem razumela osamosvojitve kot prodaje tekstila; zame je bila in je osamosvojitve nekaj presežnega: dejstvo slovenske zgodovine z dolgoročnim pomenom! - Toda opozarjam, kaj je Janša s to primerjavo ne le povedal, temveč dejansko storil: prekršil je 10. točko Sporazuma, da si nobena stranka ne bo prisvajala rezultatov plebiscita in posledično tudi ne zaslug za osamosvojitve! Kar pa se dogaja od tedaj vse do danes in zaradi česar so osamosvojitelji sami razdeljeni: »pravi« so samo v *Združenju za vrednote slovenske osamosvojitve*, ki si bodo zdaj na račun vseh nas postavili še posebni muzej!

Naj sklenem: Tisto, kar je Janez Janša planiral v Programu SDZ, naj se celotna družbena struktur nagne na desno, zdaj pospešeno uresničuje. Tisti, ki je nedvomno naredil malo več kot drugi v vojni za Slovenijo, namreč Janez Janša, tedanji sekretar za obrambo, nas danes prodaja kot svojo lastnino, kot »puloverje« Madžarom in morda še komu. Nas potiska med avtoritarne države, ki se otepajo *vladavine prava*. To je desna *kontinuiteta*, ki se zajeda v tkivo same Evropske unije, v njeno »srčiko«, ki je prav vladavina prava kot njen temelj! Janša opredeljuje slovenski politični prostor, naj bo na oblasti ali v opoziciji. Tudi levica ima svojo odgovornost: nevarnost Janševega desnega radikalizma je jemala kot alibi, da je tudi ona v miru lastnila slovensko premoženje!

Naj povem, da me je sram, ker se po svetu norčujejo iz premierja moje države, ko ga imenujejo Maršal Twito. Pravzaprav mi je hudo, kako daleč smo padli potem, ko smo bili občudovani in spoštovani, ker smo se mirno razdružili z ostalimi republikami Jugoslavije!

Toda pravo oceno odmika, pravzaprav izdaje temeljnih postavk (ne le Sporazuma med strankami!), ki jo je zagrešila radikalna desnica znotraj Demosa, je mogoče izmeriti glede na *program* za prihodnost, ki je nastal v okviru **kulture**, konkretno v *Novi reviji*. Zapisali smo, da so naloge Demosa tri: *uvedba demokratičnega sistema, osamosvojitve in prostost duha*, ki ni mogoča brez *narodne sprave*, saj le-ta omogoča mirno, tolerantno sobivanje ljudi različnih izkušenj, prepričanj in interesov. Prvi dve nalogi smo dosegli, narodno spravo pa kršita obe politični opciji, le da prednjači desnica, ki jo poseblja Janez Janša s svojo politiko **Kdor ni z nami, je proti nam**, še natančneje, **je proti meni!** S tako klerikalno-boljševiško politiko namerno vnaša sovraštvo v družbo, zbujajo najbolj grobe, pritlehne reakcije v ljudeh do državljanov drugačnega prepričanja, in še posebej ogrožajo *prostost duha*. Janševo hotenje, povsem si podrediti medije in kulturo v najširšem pomenu besede, je totalitarno, saj pomeni kultura izvir vse totalitete človekovega bivanja. »Duh veje, koder hoče«, je zapisano v knjigi vseh knjig. Janševo stegovanje rok po kulturi je blasfemično ravnanje: hoče nekaj, kar a priori ni nikogaršnja last, ker je *dobrobit* vseh in vsakogar posebej. Kultura je največja nevarnost za avtoritarne in totalitarne vladavine, saj znotraj nje vznikajo spoznanja in artikulacije resnice in njenih premen v času. Omejevanje kulture oziroma Janševo prizadevanje za njeno uniformiranje in podreditev njegovi sektaški politiki, je, menim, tisto, kar nas najbolj ogroža! Ker omejuje, krni ustvarjalnost. Naciji zapira usta!

S tem pa zapira tudi uvid v prihodnost, torej prihodnost samo!

BORUT PAHOR

Spoštovani visoki gostje, gospe in gospodje.

Dve leti je tega, kar tukaj v veliki Kristalni dvorani Predsedniške palače obeležujemo dogodke, ki so vsak zase in na svoj način, a vsi skupaj, privedli do demokratične slovenske družbe in samostojne slovenske države. Vsakič en ali dva slavnostna govornika skozi svoje oči pogledata 30 let nazaj, nas spomnita, čemu smo bili priča tedaj, da lahko danes uživamo te sadove. Moj nastop, krajši, pa je običajno namenjen temu, da po svoji vesti povlečem nekatere vzporednice z današnjim časom.

Dr. Spomenka Hribar je na začetku svojega nastopa omenila, če bom prav citiral, da sporazumu ni botrovalo vsesplošno strinjanje ali zaupanje, ampak vsesplošno nestrinjanje in nezaupanje političnih sil. To je pomembno opozorilo, tudi danes vredno pozornosti.

Tudi danes, 30 let pozneje, smo priča skrb vzbujajočemu poglobljanju nezaupanja med političnimi silami v Sloveniji, tudi med ljudmi, skrb vzbujajočemu porastu nestrinjanja, ki vodi do izključevanja, ne samo do zavračanja. V takih okoliščinah kot predsednik republike, ki se redko obrne na voditelje parlamentarnih strank, čutim dolžnost, da morda vnovič, v miru, premislijo predlog, ki sem ga dal že ob državnem prazniku, dnevu suverenosti 25. oktobra letos, in to je, naj premislijo o dogovoru ali sporazumu, uskladitvi parlamentarnih strank, njihovih voditeljev, ki bi dialogu dala priložnost, da postavi mostove med temi razlikami, ki se zdaj zdijo nepremostljive.

Ne živimo v običajnem času. Če drugega ne, je globoko v našo družbo in svet zarezala zdravstvena kriza, povezana s covidom-19. Nevarnost recesije, ki bo sledila tej krizi, mora vse odgovorne politike različnih političnih prepričanj navesti do ugotovitve, navdih pa lahko najdemo tudi pred tridesetimi leti, da prav zdaj, ko so razlike morda največje, najbolj potrebujemo dialog za to, da pridemo do kompromisov ali do skupnih zaključkov, s katerimi bomo lažje in uspešneje premagovali zdravstveno ter pozneje socialno in gospodarsko krizo. Morda se bo komu zdelo, da smo že pregloboko v krizi, da bi bil tak poskus smiseln. Jaz pa mislim, žal, da se kriza ne bo končala tako hitro, kot bi si želeli, in da bi bilo še kako prav ter smiselno, če bi do dialoga, ki bi morda pripeljal tudi do dogovora, prišlo.

Kot predsednik republike se nikoli nisem vtikal v strankarske zadeve. In če sem se, tako kot danes, se samo toliko, kolikor svoj predlog, prošnjo za razmislek, naslavljam na vse voditelje vseh političnih sil. Smo v času naraščajoče zdravstvene krize. Zagotovo bo tej sledila, kot rečeno, krajša ali daljša recesija, ki bo poglobila socialne in druge

stiske ljudi. Vsako politično razhajanje, vključno z nesrečnimi delitvami med nami, pa bo vse te stiske in pritiske samo še poglobljala ter onemogočala lažje in uspešnejše ukrepanje pristojnih oblasti. Menim, da ni v nikogaršnjem interesu, da bi se to zgodilo.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Kot predsednik republike si ne upam posegati v parlamentarno dogajanje, to je stvar državnega zbora in vlade, toda s 30-letnimi izkušnjami, tudi kot delegat tedanje Bučarjeve skupščine in priča tedanjega podpisa sporazuma, si upam reči, da današnja obeležitev daje zdajšnji garnituri odgovornih slovenskih politikov nalogo, da premislijo, ali ni prav zaradi velikega nezaupanja in nestrinjanja, ki vodi celo do nevarnega razkola med nami, ki onemogoča uspešnejše reševanje stisk ljudi, ali ni mogoče prav zaradi vsega tega potreba po dialogu, neki okrogli mizi voditeljev vseh političnih sil in po morebitnih skupnih dogovorih prav zato toliko večja. Ob tej priložnosti se obračam na vse njih in jih prosim, da to možnost, ki se je v zgodovini na predvečer ustanovitve slovenske države in po njej izkazala kot zelo dobrodošla, premislijo.

Naj sklenem, da je podpis sporazuma o skupnem nastopu za plebiscit na začetku decembra, ki je vodil do enotnega nastopa politike in ljudi na plebiscitu pri vzpostavljanju pogojev za razglasitev države, samo razglasitev države in enotno vojaško obrambo ter mednarodno priznanje samostojne slovenske države, potem nadgrajevala tako rekoč skoraj vseh trideset let tradicija strankarskega sodelovanja.

Mi smo imeli celo vrsto projektov, ki so potrebovali širše družbeno pa tudi širše politično soglasje, in naj spomnim, da Slovenija ima tradicijo strankarskega dogovarjanja, ko gre za pomembne strateške cilje naše države ali ukvarjanje s kriznimi razmerami. Ne vem, zakaj teh razmer ne bi razumeli kot tako pomembne, da bi morali strniti vrste prav zato, ker imamo očitno glede nekaterih pomembnih vprašanj tako različna stališča. Ta niso ovira, nasprotno, so pomemben motiv za to, da prav zdaj znova pokažemo politično zrelost – ker je težko; ne, ker je lahko, ampak, ker je težko – in poskušamo uskladiti nekatera ravnanja.

Pomembno je omogočiti naši državi, družbi, vsem ljudem ne glede na njihova prepričanja ter tudi tistim, ki so brez njih, lažje premagovanje težave, s katerimi smo soočeni vsi. Ker na koncu vseh koncev, kot vselej, verjamem, da bomo našli pot tudi iz te krize. Pomembno pa je, da razlike med nami po tej krizi – socialne in druge – ne bodo večje, kot bi bile, če bi ukrepali bolj enotni in bolj skupaj.

Rad bi se zahvalil slavnostni govornici za njen pogled na podpis sporazuma in njegove posledice; podpisnikom, ki so si danes vzeli čas, da so prišli na to obeležitev, zahvala za vsa tvorna dejanja pa velja tudi tistim, ki jih žal ni več med nami ali se danes tega svečanega dogodka niso mogli udeležiti.

Slovensko javnost vabim k razumevanju pomena podpisa, ki se je zgodil v teh dneh pred tridesetimi leti in je vzpostavil to, kar smo pozneje imenovali, in imenujemo še danes, plebiscitna večina za samostojno slovensko državo.

Danes me, zaradi vaše navzočnosti, gospe in gospodje, prevzemajo močna čustva in želim si, da bi vsaj del tega navdiha prevzel tudi vso našo slovensko družbo in državo.

Z izrazi hvaležnosti ter najboljšimi željami, tudi pred temi prazniki, se vam zahvaljujem za prisotnost in vam želim vse dobro.

Hvala lepa.

Slovesnost ob 30. obletnici razglasitve ustavnega amandmaja XCIX k ustavi Republike Slovenije, s katerim je Slovenija izstopila iz pravnega reda tedanje jugoslovanske federacije

Predsedniška palača, 20. 2. 2021

Slavnostna govornika:

dr. Franc Grad, zaslužni profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani
in član tedanje strokovne skupine za pripravo osnutka
nove ustave Republike Slovenije

Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. FRANC GRAD

Hvala lepa. Spoštovani predsedniki in spoštovani zbor,

moram reči, da sem pravzaprav zelo počaščen, da smem govoriti ob taki priložnosti in taki publiki. To je veliko priznanje tudi stroki, ki je v prelomnih dogodkih, o katerih je tekla in teče beseda, sodelovala po svojih močeh. Seveda moramo priznati, da imajo pri takih stvareh vendarle odločilno vlogo politiki in da je na njih teža odločitve in teža odgovornosti. Vendar pa politika brez stroke težko opravi svoj posel tako, da ima ustrezne učinke.

Pravna stroka je tu igrala odločilno vlogo. In dobro se spomnim, da se je takratni predsednik skupščine prof. Bučar zelo pogosto, ne samo formalno, ampak tudi neformalno posvetoval s pravnimi strokovnjaki o tem, kako na najbolj pravno korekten način izvesti dogajanja, ki so bila ključna, ki so imela velikansko politično težo in velikanske politične posledice, ampak jih je bilo treba speljati na način, ki bo najbolj korekten, zato da se Sloveniji ne bi očitalo neko razdiralstvo, ampak da je bil proces konstruktiven. Seveda je pripeljal do tega, da je razpadla federacija, pripeljal je do odcepitve Slovenije, čeprav bi raje videla, da bi se federacija razdružila sporazumno,

ampak pač do tega ni moglo priti. Ampak kljub temu je ta proces potekal na način, ki je dajal videz ne samo legitimnosti, ampak tudi legalnosti.

Ta proces jaz pravzaprav vidim na dva načina. En način je s sedanje perspektive profesorja ustavnega prava, drugo pa je to, da sem bil pravzaprav takrat, kot temu rečemo, »insajder«, da sem sodeloval neposredno pri teh strokovnih dogodkih, da sem seveda v vlogi strokovnega pomočnika politikom skupaj s svojimi sodelavci in kolegi veliko preživel tudi skupaj s politiki. Ampak, kot rečeno, vedno smo se zavedali, da so politiki tisti, ki odločajo, ki morajo odločati in tudi pravzaprav nositi težo odgovornosti za svoje odločitve.

Sicer pa smo bili takrat strokovnjaki na istih krilih kot politiki. Krilih, ki so nas nesla naprej. Včasih, ko te štorije razlagam mladim, pravim, da je bilo tako, kot da bi bilo nekaj v zraku, kot da bi se čutilo nekaj v zraku, kar nas je vse neslo naprej.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

In kot smo prej v pogovoru ugotavljali, ko gledamo nazaj vse te dogodke, pravzaprav ni videti kaj zelo posebnega, ampak v resnici tisto, kar smo počeli, ko smo že 1989. leta stopili na pot rahljanja, potem pa upora še zvezni, federalni ustavni ureditvi, to seveda takrat ni zgledalo tako enostavno in tudi ni zgledalo netvegano. Takrat je bilo to zelo tvegano početje. Tako smo ga doživljali.

No, in če se zdaj lotim zadeve malo bolj konkretno in pustim svoje občutke, ki jih imam o tem, pri strani, pa vendarle, preden se vsebinsko lotim zadeve, moram povedati, da me izredno veseli, da se ustava ceni v tej hiši, da se spoštuje in da se ji daje ustrezno čast in priznanje. To ne govorim samo kot profesor ustavnega prava, ki se s tem ukvarjam, ampak govorim tudi kot državljan, ki se zaveda, kaj pomeni ustava za neko državo in kaj pomeni za nek narod, kaj pravzaprav pomeni za zrelost nekega naroda. Ta prizadevnost mi tudi osebno zelo veliko pomeni.

Rad bi na začetku predstavil ustavnopravni kontekst 99. amandmaja k Ustavi Republike Slovenije, kajti 99. amandma je bil eden velikih korakov, ampak na poti, na kateri je bilo že pred njim storjenih kar nekaj korakov, začeniši z amandmaji leta 1989, ki so dejansko že začeli rahljati odnose s federacijo, ki so seveda že pomenili upor zvezni ustavni ureditvi, prvi korak upora zvezni ustavni ureditvi.

Kajti, če odrečemo, recimo, vsakršno brezpogojno veljavno zavezo zveznemu pravnemu redu, kar smo že takrat storili, in zveznim ukrepom, kar smo takrat storili s tistimi amandmaji, je to seveda nekaj, kar je skregano s federacijo. Vendar preden nadaljujem je treba povedati še nekaj. Naša takratna jugoslovanska federacija je bila v marsičem drugačna, kot so druge federacije. Ne govorim o političnih odnosih, temveč ustavnopravno – Ustavna ureditev federacije je imela dejansko veliko konfederalnih elementov že takrat. Bilo je potrebno soglasje vsake republike za sprejem ustave, soglasno so se sprejemali zakoni o zboru republik in pokrajini in tako naprej.

Skratka, cel kup konfederalnih elementov je dejansko bilo v strukturi in delovanju federacije. In jaz se spomnim, če mi dovolite, da to povem anekdotično, nekega dogodka, verjetno 1988. ali 1989. leta, ko je bilo na pravni fakulteti v Beogradu organizirano posvetovanje z naslovom »Jugoslavija – konfederacija ali federacija«.. Imeli so pa ustavnopravno res prav to, da so bili res nekateri izraziti konfederalni elementi, vključno s tem, da zvezno ustavno sodišče, kot bi v vsaki drugi federaciji lahko, ni moglo razveljaviti niti ustavnih amandmajev, ki so bili v nasprotju z ustavo, niti ni moglo razveljaviti zveznih zakonov. In je lahko samo izreklo mnenje o tem, da so protiustavni, ni pa jih moglo direktno razveljaviti, kar bi, če bi tako bilo, kot je bilo v drugih federacijah, nam povzročilo zelo, zelo hude težave.

Če še naprej govorimo o ustavnopravnem kontekstu, v katerem se je vse to dogajalo, je treba omeniti predvsem 96. amandma, kajti on je že dejansko vzpostavil neko enostransko konfederalno razmerje, ki ga seveda druga stran ni priznavala, ampak mi smo se pa tega držali in delovali naprej na enak način, ki je peljal do tega, da je dejansko prišlo do upora federaciji in federalni ureditvi. In tisto, kar je po svoje

paradokсно, je to, da se je vse to dogajalo v času, ko je še formalno veljala zvezna ustava in tudi ustava Socialistične republike Slovenije, potem pa od spomladi 1990. leta dalje ustava Republike Slovenije. V tem času smo sprejemali pravne akte, kot da zvezne ustave sploh ne bi bilo.

Prav tako smo v Podvinu pisali ustavo, v kateri ni bilo sledu o kakšni federaciji, pa je federacija zatem trajala še skoraj eno leto. Ampak če zdaj gledam nazaj: to so bili koraki, pri katerem smo na nek način vsakič preizkusili tla, ali stvar stoji ali bo zdržala ali ne bo zdržala. In to smo delali, kot rečeno, pravno na najbolj korekten način, kot je pač možno. In ravno 99. amandma je bil prvi amandma, ki je bil pravzaprav sprejet na podlagi nove legitimnosti, kajti pred tem je bil plebiscit, na katerem je ljudstvo pokazalo svojo voljo. In vsi nadaljnji ustavnopravni koraki, vsi nadaljnji ustavni dokumenti so dobili nov temelj, novo legitimnost, ki jim je dajala to vsebinsko upravičenost pred nami samimi in pred svetom.

Zdaj mi dovolite, da samo na kratko povzamem vsebino 99. amandmaja in jo poskušam malo komentirati. Gre za zelo kratek amandma, za samo pet odstavkov, ampak vsebina tega je pa prelomna. Vsebinska je tista, ki stopa po poti plebiscita, ampak nič ni še dokončno dorečeno.

Pravi takole: »Državljeni Republike Slovenije odločajo o urejanju vseh odnosov v Republiki Sloveniji in o urejanju odnosov z drugimi državami.« Čeprav Republika Slovenija i označena kot »samostojna, neodvisna«, kot je bilo vprašanje na plebiscitu, ta določba amandmaja pomeni, da država ni več del federacije, ker sama odloča o vsem, o čemer sicer odloča država..

Nadalje pravi: »Skupščina Republike Slovenije z zakoni samostojno ureja vsa razmerja v republiki.« Zakonodajna funkcija kot temeljna funkcija države je torej v celoti v rokah republike.

Potem pa tudi zelo pomembno: »republika ureja odnose z drugimi državami in mednarodnimi organizacijami v skladu z mednarodnim pravom in kot ena pravnih naslednic Socialistične federativne Republike Slovenije tudi v skladu z mednarodnimi pogodbami, ki jih je sklenila Jugoslavija, jugoslovanska federacija«. Takrat je bilo to, seveda, bolj pobožna želja, kot kaj drugega. Kasneje pa se nam je posrečilo točno to.

»Razveljavijo se vse določbe ustave Republike Slovenije, s katerimi je preneseno izvrševanje suverenih pravic Republike Slovenije na organe SFRJ, se pravi Socialistične federativne republike Jugoslavije, in določbe, ki urejajo položaj Republike Slovenije v

federaciji ter iz njega izhajajoča razmerja.« Še konkretnije, se pravi, ne priznavamo več federacije, zvezna ustava za nas ne obstaja več.

Potem pa je bil še en člen, ki je bil namenjen nečemu drugemu. Nanašal se je na lastninsko pravico, kajti ne smemo pozabiti, da je hkrati s procesom osamosvajanja takrat tekel tudi proces demokratizacije, ki je prinašal radikalne spremembe družbenega reda in da se je tudi ustavnopravno to pogosto prepletalo. Čeprav je ta amandma sicer v osnovi namenjen prelomu s federacijo, je to osamosvojitveni amandma, ki pa, zanimivo, si vendarle še ni upal izreči tega, da je Slovenija s tem postala suverena in neodvisna država, ampak je to storila šele Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije.

Toliko sem hotel povedati čisto s strokovnega vidika. Hvala za besedo in še enkrat hvala za povabilo.

BORUT PAHOR

Spoštovani gospe in gospodje, v tridesetih letih od sprejema resolucije in ustavnega amandmaja 99, 20. februarja 1990, danes prvič svečano obeležujemo ta simbolni in stvarni mejnik.

Kot je prej povedal sodelavec Jan, smo v zadnjih treh letih tukaj priredili deset obeležitev pomembnih zgodovinskih mejnikov, ki so nas na prelomu iz osemdesetih v devetdeseta leta vodili v demokracijo in samostojnost. Letos sem ocenil, da v ta niz mejnikov sodi tudi sprejem resolucije in ustavnega amandmaja 99 v takratni Bučarjevi skupščini februarja pred tridesetimi leti.

Zelo se zahvaljujem doktorju Francu Gradu za imenitno osvetlitev pomena tedanje odločitve in naj ta pomen uvodoma tudi sam še enkrat poudarim.

Plebiscitno odločitev ljudi o osamosvojitvi Slovenije smo se namenili uveljaviti po pravni poti in poti miru. To je pomembno vplivalo na nekaj, kar bi si dovolil imenovati moralni vzvod osamosvojitve.

Vendar pa bi rad, kot običajno, v nadaljevanju slovesnosti osvetlil tudi zdajšnje potrebe in današnje politične okoliščine.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

Mojo radovednost in pozornost je s tega vidika vzbudil komentar novinark Jane Taškar na naslovnici Dela, ki je sprejem resolucije in amandmaja pospremila s temi pomenljivimi besedami:

»Ob vsem tem seveda ni šlo niti brez razlik v pogledih na postopek in način razdružitve. Te so prišle do veljave že v nastopu obeh uvodničarjev, Milana Kučana in Janeza Drnovška, še bolj pa v razpravah vodij poslanskih klubov, čeprav so na koncu resolucijo podprli vsi.

Tako strankarska nasprotja v nekaterih pogledih počasi razjedajo osamosvojitveni nacionalni konsenz, ki je dosegel vrh ob plebiscitu, vendar pa to ni nič slabega, če bo strankarska razprava prispevala k postopnemu razčiščevanju največjih osamosvojitvenih dilem.«

Iz takratnih dejstev in njihovih ocen lahko po svojih najboljših močeh opredelim tudi nauke za današnji čas.

Prvič, tudi takrat so bile med strankami zelo velike razlike.

Drugič, ker je bila osamosvojitve usodno vprašanje prihodnosti Slovencev in Slovenije, so stranke decembra 1990 premostile razlike in sklenile sporazum.

Tretjič, tudi zato je plebiscit tako zelo uspel, kot je. Brez tega sporazuma morda ne bi.

Četrtrič, kljub sporazumu so razlike ostajale še naprej.

Petič, do neke mere so bile te tudi koristne, ker so kristalizirale rešitve.

Šestič, vseeno je sporazum politično in moralno obvezoval stranke, da so razlike premoščale in ne poglobljale.

Vse to imam pred očmi, ko za prihodnjo sredo sklicujem srečanje parlamentarnih strank. Čeprav je bila povod za to zamisel, ki sem jo prvič predstavil konec oktobra prejšnje leto, prav sporazum strank iz leta 1990 in pa dolga, slavna tradicija sporazumevanja strank v 30 letih, srečanje prihodnjo sredo na Brdu pri Kranju vsaj za zdaj nima tako velikih ambicij, ni pa čisto brez njih.

Srečanje parlamentarnih strank iz koalicije in opozicije ni sklicano zato, ker bi se stranke bolj ali manj strinjale o pomembnih stvareh države, temveč je sklicano zato, ker se večji del ne strinjajo. To je tudi bistvo političnega dialoga.

Poleg tega, da bomo poskušali poiskati nekaj skupnih zamisli za pomembne državne zadeve od izhodne strategije iz epidemije prek strategije za okrevanje in slovenskega vodenja Evropske unije ima srečanje v sredo še en važnejši cilj: ustvarjati politično razpoloženje, ki bo bolj vključujoče in manj izključujoče, bolj strpno in manj sovražno, ki bo nevarno razhajanje političnih duhov umirilo in ne poglobilo.

Zdajšnje politično razpoloženje, v katerem je več konflikta kot sodelovanja, več izključevanja kot vključevanja, vse preveč nezaupanja, je z vidika splošnih družbenih in državnih koristi nevzdržno. Če bi nadaljevali po tej poti, bomo vsi izgubili, zlasti pa naši ljudje, ki jih vodimo.

Do naslednjih volitev je sicer kratek čas, vendar pa so vmes prepomembne odločitve, da bi jih sprejemali v zastrupljenem političnem ozračju.

Nobenih zagotovil nimamo, da bomo uspešni. Vendar pa imamo tudi z vidika slavne slovenske tradicije političnega sodelovanja dolžnost, da poskušamo po svojih najboljših močeh, v korist države ter njenih ljudi in ne v korist ene ali druge stranke.

Rad bi se vam še enkrat zahvalil, da ste tako sijajno osvetlili pravne vidike našega osamosvajanja. Morda sva oba pozabila poudariti, kako velika je bila takrat želja po mirni razdružitvi, ki pa se žal ni uresničila. Vsekakor pa smo takrat združili vse narodne moči, strokovne, politične, ne nazadnje vse ljudske, da smo potem na tisti poletni večer junija leta 1991 razglasili državo, jo enotno ubranili, še pred koncem leta doživeli prva diplomatska priznanja in nato sprejeli Ustavo Republike Slovenije.

Hvala za vašo pozornost.

Slovesnost ob 30. obletnici sprejema Brionske deklaracije

Vila Podrožnik, 7. 7. 2021

Slavnostni govorniki:

Dr. Dimitrij Rupel, tedanji minister za zunanje zadeve
Republike Slovenije

Milan Kučan, tedanji predsednik Republike Slovenije

Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. DIMITRIJ RUPEL

I.

Časi, ko je nastajala slovenska država, so bili nemirni in negotovi, vendar dovtetni za velike spremembe. Konec leta 1989 je bil porušen Berlinski zid, takoj zatem je predsednik Češkoslovaške postal Vaclav Havel, spomladi 1990 smo imeli v Sloveniji volitve, jeseni istega leta je prišlo do združitve Nemčij; 22. decembra 1990 je predsedniško službo nastopil Lech Wałęsa, naslednjega dne pa smo imeli plebiscit, po katerem je Jože Pučnik rekel: »Jugoslavije ni več!« Po zalivski vojni je marca 1991 pol milijona ameriških čet začelo z umikom iz Perzijskega zaliva; sredi poletja pa se je v Moskvi zgodil državni udar.

Na predvečer slovenske vojne so se ameriški predsednik Bush (starejši), državni sekretar Baker in svetovalec za nacionalno varnost Scowcroft v Beli hiši sestali z generalnim sekretarjem Nata Wörnerjem, ki je ugibal, ali bodo Srbi uporabili silo in poklicali na pomoč Sovjete. Baker se je strinjal, da bodo Jugoslovani uporabili vojsko. Par dni pozneje je Bush bavarskemu predsedniku vlade Streiblu, ki je menil, da ne bi smeli podpirati Srbov proti Slovencem in Hrvatom, rekel: »Mi smo podpirali enotnost, vendar ne na račun svobode.« V začetku julija, med slovensko vojno, so se po telefonu pogovarjali Bush, Baker in nemški kancler Kohl, ki je slovensko (in hrvaško) pravico do samoodločbe primerjal z nemško: »Pravice, ki smo jo uporabili Nemci, ne morem odreči Slovencem!« Sredi julija je Baker na sestanku G7 v Londonu - kamor so povabili tudi Gorbačova, ki je poskušal Sovjetsko zvezo preoblikovati v »zvezo suverenih republik« - trmasto vztrajal: »Slovenci so storili enostranska dejanja, nakar je JLA pretirano reagirala.«

Brionski sestanek je bil slovenski in evropski dosežek. Pozneje je Evropska unija reševanje jugoslovanske krize prepustila OZN, organizaciji, ki je poleg drugih držav vsebovala tudi Rusijo, po Srebrenici pa so nastopili Američani.

30. julija 1991 se je predsednik Jugoslavije Jović pritožil glede Rusov:

Rusi gledajo samo nase, če pa bi Američanom rekli samo besedo: NJET, bi bili zaščiteni pred tujo intervencijo. Tako pa bodo, če bolj pritismo, priznali samostojnost Hrvaške, ta bo poklicala tuje enote in nam vsilila spopad z Evropo.⁴

V vojni za Slovenijo so imeli glavno vlogo vojaki; pri premirju/miru med slovensko in jugoslovansko vojsko (na Brionih pred 30 leti) pa so imeli glavno vlogo diplomati. Vojaki so za vojno, diplomati so za mir. Eni in drugi so bili potrebni za vzpostavitev slovenske narodne države, pri čemer so diplomatska prizadevanja, brez katerih države ne bi bilo, trajala nekoliko dlje kot vojna. Diplomati so glavno delo opravili do 16. decembra 1991, vsa državna spričevala in potrdila pa je Slovenija zbrala ob vstopu v OZN 22. maja 1992. Slovenska državnost se je na koncu utrdila z vključitvijo v EU in Nato spomladi 2004.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

⁴ Prav tam, str. 359.

II.

Sestanek slovenskega vodstva z evropsko »trojko« in predstavniki SFRJ 7. julija 1991 na otoku Brioni (kjer je nekoč pogosto bival, sprejemal tuje goste in obračunaval z neposlušnimi funkcionarji maršal *Tito*) je sledil napadu JLA na Slovenijo, dvema sestankoma v *Zagrebu* (28. junija in 1. julija), na katerih so Evropejci skušali odvrniti predstavnike Slovenije (*Kučan, Rupel, Kacin*) od osamosvojitve; in - 2. julija 1991 - srečanju slovenskih zastopnikov (*Kučan, Rupel*) s *Hansom Dietrichom Genscherjem*, nemškim zunanjim ministrom, ki je takrat predsedoval *KVSE*.

Na Brionih smo imeli štiri sestanke. Prvi sestanek je bil med Slovenijo in EU. Na tem sestanku je bilo sproženo vprašanje civilnega nadzorstva nad JLA; predsednik Evropskega sveta *van den Broek* pa je očital, češ da je Slovenija naredila kup enostranskih korakov, da je treba režim na meji vrniti v prejšnje stanje itn. Luksemburčan *Poos* je prodril z nekaterimi izvirnimi idejami: naslednje tri mesece naj bodo na mejah tri zastave (EU, jugoslovanska in slovenska), carine pa naj se stekajo na poseben račun, po koncu pogajanj pa bi si denar razdelili. Glavno vprašanje je bilo nadzorstvo mejnih prehodov.

Med odmorom je Broekova asistentka *Henrietta van Notton* slovenski delegaciji izročila listek s komentarjem: *Vzemite ali pustite!* Listek je imel štiri točke:

1. na mejah je treba vzpostaviti stanje kot pred 25. junijem,
2. carine so zvezna pristojnost,
3. slovenska vojska neha blokirati vojašnice,
4. vojska se vrne v vojašnice.

Bili smo precej obupani, vendar je bilo mogoče listek razumeti kot izhodišče za pogajanja. Glede carin bi predlagali evropsko kontrolo, glede stanja na mejah pa evropski režim, kajti meje v EU je variovala policija, ne vojska.»Evropski režim« je pomenil varovanje s policijo, ki je bila slovenska. Van den Broek je v bistvu sprejel naše predloge: carine naj bodo pod tujo kontrolo, meje naj varuje policija, JLA pa se bo postopoma umaknila. Na koncu je nastala Brionska deklaracija, ki je imela zapleten naslov: *Nadaljnje oblike in načini uresničevanja pogajalskih priprav.*

III.

Svojo pripoved o slovenski oamosvojitvi je Hans-Dietrich Genscher začel s svojo udeležbo na »spravnem koncertu« v Potsdamu 29. junija 1991. Koncert je bil posvečen petdeseti obletnici nemškega napada na Sovjetsko zvezo. 1. julija sem Genscherja - kot predsednika ministrskega sveta KVSE - poklical po telefonu, nakar se je (Genscher) odločil, da bo odpotoval v Beograd in v Slovenijo. Menil je namreč, da je treba - v duhu helsinške in pariške listine - spoštovati pravico do samoodločbe. 2. julija je pristal v Celovcu, kjer sva ga na letališču pričakala s predsednikom Kučanom:

Pred celim svetom naj bi bilo objavljeno, da so predsedujočemu KVSE z vojaško močjo onemogočili obisk slovenskega glavnega mesta. Tudi avstrijska vlada ni ugovarjala srečanju na svojem ozemlju. Predsedniku Kučanu, ki mi je roteče opisal stisko svoje dežele, sem pojasnil, da sem kot predsedujoči KVSE, ampak tudi kot nemški zunanji minister zainteresiran za politično rešitev. Na noben način ne bi smeli dopuščati uporabe sile.⁵

Sledili so Genscherjevi pogovori z evropskimi zunanjimi ministri, tudi z Lončarjem, z nemškimi državnimi in strankarskimi voditelji, z van den Broekom, slovenskim zunanjim ministrom in Drnovškom. Evropska trojka se je (najprej pod Poosom, nato pod Broekom) močno angažirala za zaustavitev ognja, nakar je prišlo do sestanka na Brionih, na katerem so sklenili - po Genscherju -

1. prekinitev ognja,
2. uresničitev izjav o neodvisnosti po treh mesecih,
3. izvolitev Mesića za predsednika predsedstva Jugoslavije,
4. medsebojna jugoslovanska pogajanja (*innerjugoslawischen Verhandlungen*) o prihodnosti dežele naj bi se začela najpozneje do 1. avgusta 1991.

Genscher ocenjuje, da se je jugoslovanski napad na Slovenijo ponesrečil zaradi odpora dobro izučениh in oboroženih sil teritorialne obrambe, ki so se uprle predaji orožja Beogradu; evropski ministri pa so se strinjali, da jugoslovanske enotnosti ni mogoče doseči z vojaško intervencijo. Zanimiva je Genscherjeva opazka, da je italijanski zunanji minister (De Michelis) odločno zavrnil spreminjanje notranjih jugoslovanskih meja, pri čemer naj bi - če naj bi preprečili spreminjanje meja - nujno prišlo do mednarodnopravno neoporečno utemeljenega sistema manjšin. Genscher

⁵ Hans-Dietrich Genscher, *Erinnerungen*, Berlin 1995, str. 939.

opisuje oblikovanje francosko-nemškega soglasja in sodelovanje z Britanci: Francozi so predlagali Badinterjevo arbitražo, Britanci pa so za predsednika mirovne konference ponudili Carringtona. Genscher se pri reševanju jugoslovanske krize predstavlja kot posrednik in oblikovalec rešitev. Glavna poanta Genscherjevega prizadevanja in nemške politike je kajpada mednarodno priznanje Slovenije in Hrvaške.

IV.

V zapisniku pogovorov Borisava Jovića z evropsko trojko najdemo zahvalo van den Broeka (Joviću) za podporo pri postavitvi predsednika Mesića in strinjanje z izjavo Slobodana Miloševića, da ne nasprotuje načelu o pravici do samoodločbe. Broek se strinja z Miloševićem. Jović se Broeku pritožuje, da so Evropejci slabo informirani o položaju v Jugoslaviji:

Če niste dovolj obveščeni o tem, da Jugoslovanska ljudska armada sploh ni napadla slovenske teritorialne obrambe, niti slovenske oblasti, pač pa je - obratno - slovenska teritorialna obramba po ukazu slovenske oblasti ostro in zahrbtno napadla Jugoslovansko ljudsko armado, potem ne boste prišli do pravih sklepov...

V pogovoru med najvišjimi predstavniki Slovenije in Srbije nekaj mesecev pred Brioni v Beogradu naj bi bilo jasno rečeno, da

Srbija nima nič proti temu, da Slovenija svoja prizadevanja po osamosvojitvi uresniči na miren in demokratičen način ter da se Srbija temu ne bo upirala...

Ne glede na to, da je zdaj premirje glede streljanja, se še zmeraj izvaja obsežna vojna proti Jugoslaviji in Jugoslovanski ljudski armadi, od ustavitve oskrbe z vodo, elektriko, hrano do onemogočanja uporabe komunikacij - vse, kar oskrbuje jugoslovanske institucije in jim omogoča preživetje...

...Lahko vam rečem, da jugoslovanska ljudska armada samo v Sloveniji razpolaga z močjo, ki jih lahko porazi in uniči v 24 urah, vendar imamo to za nesmiselno.⁶

Jović pravi, da »nam« preostane zelo majhna izbira: »ali da se vojskujemo ali pa da se od tam umaknemo«. Evropa bi morala razumeti »srbski problem« oziroma »srbsko-hrvaško vprašanje«. Naši cilji, pravi Jović, se morajo »osredotočiti na besedo mir in

⁶ Borisav Jović, *Zadnji dnevi SFRJ*, Ljubljana 1996, str. 345.

ne na besedo celovitost«, s čimer hoče reči, da ohranjanje Jugoslavije navsezadnje sploh ni več aktualno. Pač pa Srbi nasprotujejo izjavi slovenskega predsednika, ki naj bi bil dejal, »da obstaja možnost neodvisnosti ali skupnosti držav«:

Če gre za države, potem se postavlja vprašanje meje med Srbijo in Hrvaško. Mi ne smemo sprejeti tega, da bi Srbi živeli v tuji državi, saj potem ne bi več imeli vpliva na zagotavljanje državljskih in narodnih pravic.

Če smo ena država in če zvezna država zagotavlja človekove pravice, lahko sprejmemo vse...

Mi hrvaškemu narodu priznavamo pravico do samoodločbe in zahtevamo isto za srbski narod.

Morate razumeti, da so Srbi dali tri milijone žrtev v dveh svetovnih vojnah, da bi ustvarili državo, v kateri bodo živeli skupaj. Zdaj bi prišlo do tega, da bi na nekakšen nemogoč in neumen način izgubili svojo državo, ki jim jo na silo odvzemajo.⁷

Jović v zapisu na dan 9. julija poroča o Kadijevičevem pogovoru s sovjetskim obrambnim ministrom Jazovom, ki je rekel, da »nam« ZSSR ne more pomagati niti »nam« ne morejo prodati orožja. Ta del pripovedi se končuje z ugotovitvijo, da »največje svetovne sile kakor noji porivajo glavo v pesek in mislijo, da to, kar se je že zgodilo ali kar se dogaja na veliko, ni resnica«. Zanimivo je tudi Jovićevo poročilo o umika JLA iz Slovenije. Odločitev naj bi dozorela 15. julija, Srbi so se strinjali z Drnovškom, Tupurkovski se »nam« je »komajda pridružil«, Bogičević se je vzdrljal, Mesić pa je bil »ostro proti«, ker ga je bilo strah, »da ne bi vseh sil iz Slovenije premestili v Hrvaško in jih uporabili za borbo proti HDZ-ju«. Mesićev strah je bil kljub proti-slovenski poanti seveda upravičen. O nadaljevanju te zanimive zgodbe pa kdaj drugič.

⁷ Prav tam, str. 349-350.

MILAN KUČAN

Spoštovani gospod predsednik, gospoda predsednika državnega zbora in državnega sveta, spoštovane gospe in gospodje.

Po tem odličnem nastopu gospoda ministra Rupla se mi zdi skoraj odveč, da še sam kaj spregovorim o dogodku, ki se ga danes spominjamo, pa vendarle.

Tisto, kar se zdi meni najpomembnejše, je dejstvo, da je brionska deklaracija končala vojno na slovenskih tleh in omogočila nadaljevanje osamosvajanja Slovenije vse do njenega mednarodnega priznanja. Slovenijo je uveljavila kot subjekt mednarodnih odnosov in kot zanesljivega in verodostojnega partnerja v dogovorih s predstavniki mednarodnih institucij. Za takšno je veljala vse do izpolnitve osamosvojitvenih ciljev, ko smo uspešno izpolnili pogoje za sprejetje v evroatlantske integracije. Zato Slovenija pogajanja na Brionih upravičeno šteje za rojstvo svoje diplomacije, ki je formalno potrditev dobila s sprejemom države v Združene narode 22. maja 1992.

Sedemmesečno obdobje od plebiscita do pogajanj na Brionih je tudi obdobje dozorevanja spoznanj mednarodne skupnosti o dogajanju v Jugoslaviji in posebej tudi v Sloveniji. Vse do agresije na Slovenijo je bila mednarodna skupnost, tudi evropska, pod vplivom informacij zveznih organov, zlasti ministrstva za zunanje zadeve in političnega vrha jugoslovanske armade. Slovenska resnica, tudi naši argumenti za uporabo pravice do samoodločbe so se le težka prebijali v svet. To je bil tudi razlog za ustanovitev naše slovenske tiskovne agencije, znane pod imenom Slovenska tiskovna agencija. Dolgo časa je Slovenija veljala za krivca za razpadanje Jugoslavije. Zato tudi prepričevanje med obiskom predstavnikov Evropske skupnosti Delorsa in Santerja, naj ne storimo dejanja osamosvojitve, med obiskom državnega sekretarja Združenih držav Amerike Bakerja pa tudi odkrite grožnje. Jugoslavija mora ostati enotna in demokratična, je bilo njihovo stališče.

Kako resne so razmere in da je v Sloveniji vojna, je Evropsko skupnost obvestil zunanji minister Nemčije Genscher, ki se je o tem prepričal, ko zaradi vojnih spopadov ni mogel priti na pogovore v Slovenijo. O tem je doktor Rupel govoril obširno. Ob njegovem angažiranju je v razmere aktivno začela posegati Evropska skupnost. Začela so se pogajanja o prekinitvi ognja, prišlo je do brionskega dogovora in končno do mirovne konference o Jugoslaviji v Haagu pod vodstvom lorda Carringtona. Slednja se je končala z ugotovitvijo tako imenovane Badinterjeve arbitražne komisije, da je Jugoslavija prenehala obstajati kot država in da imajo njene republike pravico odločati

o svojem prihodnjem državnem statusu, tudi o svoji samostojnosti v okviru, kar je bilo posebej poudarjeno, obstoječih meja in da so vse republike enakopravni dediči nekdanje skupne države.

Spoštovani, naj obudim naš spomin, verjamem, da v njem med nami ni kakšnih velikih razhajanj. Spomin je namreč nosilec sporočil, a je tudi zlahka predmet prirejanja in ponarejanja, kot ga je moč najti v tej brošuri, ki ima naslov »Stali smo in obstali«.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

Dogodkom na Brionih so pot tlakovala pogajanja o prekinitvi sovražnosti s tako imenovano trojko ministrov za zunanje zadeve Evropske skupnosti v Zagrebu. Ministri zaradi vojne niso prihajali v Slovenijo. Na prvem srečanju v Zagrebu, kamor je trojka pripotovala iz Beograda, je nizozemski minister van den Broek, ki je vodil trojko, od naju z dr. Ruplom zahteval odgovor na dve bistveni vprašanji: ali je možen dogovor o takojšnji prekinitvi ognja in umiku vojske v vojašnice in ali je mogoče zadržati uresničevanje slovenske in hrvaške deklaracije o samostojnosti za tri mesece. Ti dve vprašanji sta bili za trojko stalnica na vseh kasnejših pogajanjih.

Vojska oziroma jugoslovanska armada je kljub njenemu vse bolj omajanemu položaju tudi med agresijo, ko je bila že prepoznavana kot agresorka z veliko močjo, imela pri pogajalcih močan vpliv, pri predstavnikih zveznih institucij in admiralu Brovetu pa

trdno zaslonbo. Očitno zaradi izjemno vplivne politične vloge, ki jo je imelo vodstvo jugoslovanske armade v Jugoslaviji. Vprašanje usode armade je bilo v ospredju vse do sklepa zveznega predsedstva o umiku armade iz Slovenije.

Osnovna dilema in osrednja težava v vseh pogajanjih pa sta bili povezani s tolmačenjem zahtev po zamrznitvi sklepa slovenske skupščine o razglasitvi samostojnosti države. Evropski pogajalci so zahtevo tolmačili kot umik te odločitve in vrnitev na stanje pred 25. junijem. Z dr. Ruplom sva v pogajanjih njihovo tolmačenje dosledno zavračala. Želeli smo zaustaviti vojno, vendar ne za ceno žrtvovanja samostojnosti in elementov suverenosti, doseženih tudi z akcijami teritorialne obrambe in milice. V interesu miru smo bili pripravljeni pristati na zadržanje oziroma zamrznitev nadaljnjih osamosvojitvenih korakov. Pogajalci, torej Evropejci, so vztrajali na moji potrditvi, da bom skupščini predlagal, naj sprejme to stališče.

Tudi drugo srečanje s trojko v Zagrebu ni prineslo sprememb v že znana stališča. Poudarjali smo, da smo izpolnili obljubo, saj je skupščina verificirala stališče slovenskega političnega vodstva, vendar v zameno nismo dobili miru, temveč nove grožnje armade in informacijo o mobilizaciji borbenih enot jugoslovanske armade. Naš imperativ je bil dobiti zagotovila za mir, dilema pa, kako ob tem obdržati težko pridobljeno vojaško prednost, nadzorovati enote armade in preprečiti, da bi se ob uresničevanju sklepa o vračanju vojašnice z orožjem pregrupirala in dobila nove okrepitve, predvsem iz Srbije.

V takem vzdušju je prišlo do sestanka zunanjih ministrov v Pragi 5. julija. Tam je bila sprejeta deklaracija o Jugoslaviji in sklep, da se pošlje trojko na tretjo misijo. To je bila podlaga za pogajanja na Brionih. Vodil jih je seveda van den Broek. Njegove zahteve so bile na začetnem zasedanju zelo stroge, skladne s stališčem, da se razveljavijo vsi osamosvojitveni ukrepi, na mejah vzpostavi stari režim, stare oznake in simboli, deblokira vojašnice in uveljavi dogovor o carinah kot dohodku federacije.

Po celodnevni srečevanjih in pogajanjih, tudi z zvezno delegacijo in znova s trojko, je prišlo do omilitev. Bistveni za Slovenijo sta dve, ob načelnem stališču, da imajo samo narodi Jugoslavije pravico odločati o svoji prihodnosti: da se Slovenija odpove nadaljnjemu uveljavljanju osamosvojitvenih aktivnosti za obdobje treh mesecev, nadzor na mejah pa bo v rokah slovenske milice - to naj bi bil tudi evropski režim.

Van den Broek je ponovno vztrajal pri izpolnjevanju zahtev, ki sta jih postavljala predsednik zvezne vlade Ante Marković in admiral Brovet o takojšnji izpustitvi ujetih častnikov jugoslovanske armade. To je zahteval od mene kot predsednika in vrhovnega poveljnika tik pred koncem pogajanj na posebnem sestanku z Markovićem. Tam je zagrozil, da je to pogoj za sprejem predlagane deklaracije, neizpolnitev pa da pomeni

konec posredovanja Evropske skupnosti in prepustitev Slovenije grozotam vojne. Z mojo besedo, da bo zahteva izpolnjena, smo se vrnili na plenarno zasedanje in van den Broek je pogovore sklenil s končnim besedilom deklaracije kljub ugovorom Anteja Markovića. Naj dodam, da kljub mojemu vztrajanju in sklepu predsedstva zahteva o izpustitvi ujetih častnikov ni bila izpolnjena tako, kot smo obljubili.

Po vrnitvi z Brionov so se začele domače razprave o tem, ali naj Slovenija dogovor sprejme. Udeleženci pogajanj smo v prid potrditve nastopali enotno, kar je bilo odločilnega pomena, kot je bil odločilnega pomena tudi sklep, da se teh pogajanj udeležimo vsi vodilni politiki takratne slovenske države, torej predsednik skupščine doktor Bučar, predsednik vlade Peterle, jaz kot predsednik predsedstva in Dimitrij Rupel kot zunanji minister, posebno vlogo pa je imel tu dr. Drnovšek, ki je bil član zvezne in slovenske delegacije in je s tem omogočal, da smo zvedeli, kaj se pravzaprav dogaja na sestankih, na katerih mi nismo bili prisotni.

Zvečer naslednjega dne, po vrnitvi, je predsedstvo sklicalo sestanek predsednikov parlamentarnih strank, dan pozneje so o dogovoru razpravljala vodstva strank, 10. julija pa skupščina, ki je dogovor sprejela.

Po seji predsedstva 8. julija sem za javnost ocenil, da je odločanje o dogovoru odločanje med vojno in mirom. Dogovor je predstavljal možno ravnovesje interesov, ki sicer ni reševal problema, omogočal pa je začetek reševanja s pogajanjmi, do katerih bi prej ali slej prišlo, tudi če bi se vojna nadaljevala. Opozoril sem na varovalko v izjavi Evropske skupnosti po avtomatičnem priznanju Slovenije ob morebitnem ponovnem vojnem nasilju jugoslovanske armade. Predvsem pa sem ugotovil, da so brionska pogajanja uveljavila Slovenijo kot evropskega pogajalca in mednarodni subjekt. Še vedno mislim tako kot takrat, da smo Slovenci v vojni, v odporu proti agresiji pokazali, da znamo braniti svobodo in neodvisnost, brez tega ne bi bilo niti brionskega sestanka niti dogovora, mir pa bi bil veliko dlje, kot se je kazal v tistem trenutku.

Le dober teden po razpravi v slovenski skupščini je zvezno predsedstvo sprejelo sklep o umiku armade iz Slovenije. Ta je bil posledica dogovora na srečanju slovenske in zvezne delegacije med pogajanjmi na Brionih, kjer je o tej možnosti govoril član predsedstva iz Črne gore Branko Kostić, povzel pa jo je po dogovoru z nami Janez Drnovšek.

Naj še enkrat izpostavim takratno enotnost političnega vodstva Slovenije. Enotna podpora brionskim sklepom je zelo pomembno vplivala na položaj Slovenije v burnem diplomatskem dogajanju tudi v času priprav na mirovno konferenco o Jugoslaviji v Haagu in na uspešne nastope Slovencev na tej konferenci, ko se je dokončno odprla pot mednarodnemu priznanju naše države.

Spoštovani, naj ta bolj ali manj spominska razmišljanja sklenem z izkušnjo človeka, ki se je takrat pogajal v imenu Slovenije. Tudi najzahtevnejše probleme je mogoče reševati po poti dialoga, potrpežljivega in argumentiranega iskanja soglasja, brez merjenja moči. Tudi v mednarodnih odnosih je pomembno biti načelen, ohranjati verodostojnost, iskati zaveznike in ne prilagajati stališč kratkotrajnim koristim. Tudi v vojni, če ti je vsiljena, je treba braniti in se zavzemati za mir. Predvsem pa je za najtežje odločitve treba pridobiti razumevanje in podporo državljanov, jim povedati resnico, imeti za to pogum, biti do njih spoštljiv in si prizadevati za njihovo zaupanje. Morda je v tej izkušnji kaj uporabnega tudi za današnji čas.

Najlepša hvala.

BORUT PAHOR

Uvodoma naj v zvezi z Brionsko deklaracijo opozorim na dve zanimivi protislovji.

Brionska deklaracija naj bi v bistvu suspendirala proces osamosvojitve Slovenije, v resnici pa ga je pospešila.

Brionska Deklaracija naj bi suspendirala proces osamosvojitve Slovenije, v resnici pa je šlo za dokument, ki je dejansko priznaval mednarodno subjektiviteto Slovenije.

Ker danes tukaj z nami ni tedanjega predsednika vlade Alojza Peterleta, me je prosil v pismu, da na kratko orišem njegov pogled na to vprašanje: »Na Brionih je Slovenija prvič nastopila kot politični subjekt z lastno državnostjo in se izpogajala tako, da je upoštevajoč zahtevno mednarodno politično konstelacijo s sprejetjem sporazuma vzpostavila okvir, ki je postopoma omogočil zaključna osamosvojitvena dejanja, vključno z mednarodnim priznanjem.«

Potemtakem se je sprejetje Brionske deklaracije z njenimi pravnimi in stvarnimi učinki izkazalo kot politično zrel in inteligen ten ukrep Republike Slovenije, ki je, paradoksalno kljub navideznemu popuščanju z njo pravzaprav ogromno pridobila.

Odločitev za sprejetje Brionske deklaracije je pomenila nadaljevanje in utrditev izbrane poti osamosvojitve, ki smo jo izvajali po pravni poti in na miren način. Vojna nam je bila vsiljena.

Z Brionsko deklaracijo je imela mlada slovenska država priložnost izkazati polno privrženost mirnemu reševanju vseh sporov.

Ko v slovenski zunanji politiki podčrtujemo mirno reševanje vseh sporov za njeno identiteto, premalokrat spomnimo na pomen Brionske deklaracije s tega vidika in nemara celo njenih začetkov prav v tej zgodovinski epizodi.

Seveda je bilo tako v pogajanjih na Brionih kot pri sprejetju deklaracije in posebne izjave v Bučarjevi skupščini veliko tveganja. Z današnjega zornega kota se namreč zdi sprejetje deklaracije in vseh drugih osamosvojitvenih ukrepov nedvoumno in samoumevno, logično. Vendar ni bilo čisto tako.

Sprejetje deklaracije je bilo tveganje, toda razumno tveganje, kar bi rad posebej poudaril. Šlo je za premislek, presojo, analizo, poleg vsega pa še za skrb, da se tudi v tistem usodnem trenutku slovenska politika ne bi razcepila.

Vse to še enkrat kaže na nenadomestljivost dialoga, ki je premoščal velike in majhne razlike v celotnem času od prvih demokratičnih volitev aprila 1990 do sprejema ustave 23. decembra 1991 ter naposled mednarodnega priznanja malo pred tem in po tem.

Rad bi, da čim boljše razumemo zelo napet zgodovinski lok odločitev od vrha slovenske politične pomladi do mednarodnega priznanja naše suverenosti.

Gre za zgoščen čas prelomnih odločitev, kjer je bilo treba pri vsakem posamičnem koraku ali ukrepu vedno znova iskati najboljši pristop ali odločitev, se ves čas pogovarjati in sodelovati, se tudi razlikovati in razhajati, toda ne usodno.

Bučarjeva Skupščina je 10. julija deklaracijo sprejela s 189 glasovi za, 11 vzdržanimi in 7 proti. Kot zanimivost, tudi Bučar, ki je seveda Deklaracijo podprl, jo je malo pozneje na tiskovni konferenci označil kot diktat Evrope. Vendar je na isti tiskovni konferenci vse skupaj postavil v luč prihodnjega razvoja dogodkov.

Zaradi vsega tega se z razdalje 30 let ta čas kaže kot doba velike enotnosti, ki da je zdaj ni več. Seveda je ni, ni niti tako usodnih odločitev – žal pa ni tudi nekega vselej koristnega iskrenega dialoga.

Foto: Tamino Petelinšek/STA

Razlike same po sebi niso nikoli težava – kjer sta dialog in sodelovanje, so razlike pravzaprav rešitev.

Na koncu bi rad povedal, kdo vse je, poleg današnjih dveh visokih slavnostnih govornikov, govoril na prireditvah v spomin na prelomne dogodke pred 30 leti. Z nami so bili kot govorniki, in to kaže na raznolikost ljudi, značajev, političnih usmeritev, vendar pa ob tem tudi na privrženost skupnim zamislim: Igor Omerza, Dimitrij Rupel, Franci Feltrin, Miran Potrč, Tone Jerovšek, Hubert Požarnik, Matjaž Šinkovec, Ciril Ribičič, Franci Pivec, Alojz Peterle, Ludvik Toplak, Peter Jambreč, Janez Janša, Spomenka Hribar, Franc Grad, Milan Kučan in moja malenkost.

Vse to so bili ljudje tistega časa s svojimi zaslugami. Hvaležen sem vsem za prispevek, da ta zgodovinski spomin ostaja. Ostaja pa tudi vtis, ki je stvaren, o veliki enotnosti v tistem času. Rad bi, da ta vtis, ta stvarnost, ki ni samo mit, ostane kot navdih Slovincem za njihova prihodnja stremljenja. Danes ne živimo tako usodnega časa, kot je bil tedaj. Toda zgodovina še ni rekla in ne bo rekla zadnje besede. Morda se utegnejo proti naši volji zgodovinske in druge okoliščine znova postaviti tako, da bodo od nas terjale takšno enotnost, kot je bila tedaj. Tej enotnosti moramo danes odpirati pot s sodelovanjem.

30. obletnica odhoda Jugoslovanske ljudske armade z območja Republike Slovenije

Predsedniška palača, 25. 10. 2021

Slavnostni govornik:

BORUT PAHOR,

predsednik Republike Slovenije

Spoštovani obiskovalke in obiskovalci ob dnevu odprtih vrat na današnji državni praznik, dan suverenosti, lepo pozdravljeni.

Ne morem začeti drugače kot z izrazi hvaležnosti, da ste si vzeli čas ter obiskali Predsedniško palačo in tako počastili današnji državni praznik. Ta je prav nekaj posebnega, saj tokrat obeležujemo 30. obletnico dogodkov, ki so dokončno zagotovili suverenost slovenskih oblasti na celotnem ozemlju samostojne Republike Slovenije. Naj v imenu vseh nas pošljem iz velike dvorane Predsedniške palače iskrene čestitke vsem Slovenkam in Slovencem, državljankam in državljanom Republike Slovenije z izrazi hvaležnosti za njihovo držo v vseh teh 30 letih – za držo pogumnih, samozavestnih, poštenih in delovnih ljudi, ki so po osamosvojitvi tvorno pripomogli, da se je Slovenija razvila tako prepričljivo, da smo danes na to lahko ponosni.

Sporočam vsem, da so te čestitke iskrene, da so vredne praznovanja, da se lahko ob državnih praznikih tudi vsi poveselimo ne glede na politične, verske, ideološke, vrednostne razlike med nami. Danes je praznik naše domovine, naše države, in takšni trenutki so tisti redki, ko se mi zdi, da je prav, da skupnost praznuje vse tisto, kar nam je zares skupno.

Mineva 30 let, odkar je zadnji vojak Jugoslovanske ljudske armade stopil na eno zadnjih ladij in dokončno odplul z našega ozemlja ter s tem praktično omogočil, da je takratni poveljnik general Slapar takratnemu predsedniku Republike Slovenije Kučanu raportiral, da na ozemlju Republike Slovenije ni več tujega vojaka in da je Slovenija suverena država.

Preden bom samo za kratek čas orisal pomembnost tega dogodka, mi dovolite, da spomnim na naslednje. V tej veliki dvorani, Kristalni dvorani, kot jo imenujemo, smo v zadnjih dveh, celo treh letih pripravili veliko svečanosti, sprejemov, pogovorov z udeleženci in tistimi, za katere smo menili, da si zaslužijo biti navzoči ob 30. obletnicah pomembnih dogodkov, ki so do tega oktobrskega dejanja leta 1991 sploh pripeljali.

Začeli smo že z Majniško deklaracijo, ko je naš čudoviti pesnik Tone Pavček prebral enega najlepših, najbolj zgovornih in sporočilnih dokumentov slovenske politične zgodovine, našo odločitev, da želimo živeti v suvereni državi slovenskega naroda, povezani z drugimi evropskimi narodi, torej v združeni Evropi, in da bomo o teh stvareh odločali po svoji vesti in sami. Od takrat naprej se je prebujena civilna družba v Sloveniji skupaj z liberalnim polom priznane slovenske politike v zelo vihravih časih tako v Jugoslaviji kot Evropi dobro znašla na poti, ki je zagotovila, da smo decembra 1990 na plebiscitu skupaj, s plebiscitarno večino, odločili, da želimo živeti v samostojni Republiki Sloveniji.

Po tem je bilo sorazmerno malo časa za to, da je Vlada Republike Slovenije, Demosova vlada pod vodstvom Lojzeta Peterleta, uresničila voljo ljudi. In res jo je ob naporih, ki so bili plod sodelovanja, dialoga tako vlade kot opozicije, civilne družbe in vseh, ki so želeli sodelovati pri tem podvigu.

Nikoli vas, prosim lepo, zlasti mladi ljudje, ki ste tukaj, nikoli ne pozabite, da je poleg vseh drugih stebrov, na katerih počiva naša samostojna Slovenija, eden od njih tudi steber dialoga in sodelovanja. Tako smo prišli do razglasitve naše države junija 1991 na Trgu republike pred skupščino. Vsi se spomnimo tiste čudovite noči, kar nas je starejših, in spomnimo se dobro tudi tistega velikanskega upanja, zaradi katerega nas sploh ni bilo strah preletov vojaških letal, migov, ki so doneli tik pred začetkom slovesnosti. Potem pa je proti naši volji sledila vojna, ki je bila sicer kratka, toda kruta kot vse vojne, in nedolžni ljudje so cenili sanj o samostojnosti plačali z življenjem. Njim gresta večna slava in naš spomin. Toda zaradi enotnosti, ki ji žal nismo bili priča pol stoletja nazaj v času druge svetovne vojne, ko smo se Slovenci razdelili v času osvobajanja, smo bili tokrat močni in smo vojno končali hitro.

Vojna, ta kratka vojna – vendar pa je vsaka predloga – ni bila plod samo naše pripravljenosti nanjo, pripravljenosti policistov, teritorialcev, drugih deležnikov novih svežih stebrov slovenske nacionalne varnosti, ampak zlasti sad prepričanja ljudi. Jaz sem bil takrat mlad delegat Bučarjeve skupščine. Bil sem doma, šel sem tudi v tujino nagovoriti tujo javnost v dobro naših stremljenj. Spominjam se, kakšna samozavest je vlada med Slovenci. Zmogli bomo, zmogli bomo, je odmevalo v nas. In zmogli smo.

Vojne je bilo konec, sledil je trenutek, ki smo ga nedavno tudi obeležili s 30. obletnico, vendar zaradi zdajšnjih epidemioloških razmer le v Vili Podrožnik – govorila sta dr. Dimitrij Rupel in Milan Kučan, spomnili smo se Brionske deklaracije. Se je spomni kdo med vami? To je bil grenak trenutek v takratni skupščini, ko smo bili soočeni z odločitvijo Evropske unije ter slovenske pogajalske skupine in jugoslovanske pogajalske skupine, da moramo ustaviti nekatere aktivnosti, povezane z našo samostojnostjo. To je bila ena najbolj pogumnih in modrih odločitev, ki jih je sprejela slovenska politika. Nehvaležen položaj na prvi pogled, zaradi katerega bi lahko prevladal vtis, da nismo premogli dovolj poguma, vendar se je potrpežljivost ob sprejetju deklaracije izkazala za preroško in modro politično potezo.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Brionski premor nam je omogočil, da smo zbrali svoje pogajalske in vse druge sile ter pridobili zaveznike v mednarodni skupnosti. Ob izteku moratorija se je tako začel čas, ko smo s pogajanjem – vodila jih je Bogatajeva komisija, morda se kdo od starejših tega spomni – začeli dosegati popolni umik Jugoslovanske ljudske armade s slovenskega ozemlja. Zaradi različnih razlogov, v katere se ne bom spuščal, je se je to zgodilo celo hitreje, kot smo pričakovali, hitreje, kot so predvidevale takratne slovenske vojaške oblasti, in na današnji dan pred 30 leti je zadnji vojak Jugoslovanske ljudske armade stopil na zadnji trajekt, ki je odpeljal ter, kot sem že dejal, omogočil raport tedanjemu poveljniku, da je Slovenija suverena država.

To je eden zadnjih mejnikov, ki jih praznujemo ob tej 30-letnici. Prav zadnji bo prihodnje leto spomladi, ko se bomo spomnili 30. obletnice vstopa Slovenije v Organizacijo združenih narodov, našega diplomatskega priznanja, ki je odprlo vrata v vse druge organizacije. Postali smo aktiven, enakovreden, enako spoštovan član mednarodne skupnosti. Vsak od nas, tudi vi tukaj, imate lahko na teh 30 let razvoja naše državnosti drugačen pogled in tudi kritične presoje so na mestu. Pa vendar, morda ob tej priložnosti, ko si smemo dovoliti malo več ponosa, moramo ugotoviti, da za državo, ki je stara 30 let in ni imela poprejšnje demokratične tradicije kot recimo Poljska ali Madžarska oziroma tri baltske države, ki so bile samostojne že pred drugo svetovno vojno, potem pa z rusko Sovjetsko armado okupirane. Mi te tradicije, samostojne republike, nismo imeli.

Kot predsednik in kot nekdo, ki je budno spremljal to tridesetletno dogajanje s političnega vidika, lahko rečem, da je z vstopom v Evropsko unijo, Nato ter vse pomembne institucije ob dosežkih, ki smo jim danes priča, seveda ob vseh skrbeh in ne brez težav, to obdobje vendarle dobro, lepo obdobje razvoja Slovenije z nekaterimi težavami, ki jih moramo še rešiti. Pri tem pa bi rad podal nek bistveni poudarek.

Kot sem že dejal, je bila osamosvojitve mogoča zato, ker smo se Slovenci poenotili. Imeli smo jasen cilj in voditelje, ki so bili prepričani o možnosti njegove uresničitve. Imeli smo tudi ljudi, ki so omahovali glede tega cilja, vendar so oboji prisluhnili drug drugemu. Doumeli so, kakšna nevarnost bi pretila naši domovini, če bi govorili eden mimo drugega ali celo eden proti drugemu. Tega si niso drznili in to je potem pripeljalo do splošnega sijajnega razpoloženja med ljudmi, ki so videli priložnost, da sanje, dolge desetletja in stoletja, končno pripeljejo do cilja.

Tako smo to svojo domovino skupaj tudi pripeljali do cilja. Zato ponavljam: dialog in sodelovanje sta eden od stebrov, na katerih počiva naša domovina. Danes ni tako trden, kot bi si želeli, da bi bil. Vem, da tudi to, pomen tega stebra, ocenjujemo različno. Mislimo, da je to samo eden od stebrov in da so še drugi, ki so bolj pomembni. Da je ta pač dovolj trden, da bo prenesel preizkušnje. Danes bi rad o tem podal svoje osebno mnenje.

Vedno sem bil predan dialogu in sodelovanju. V teh enaintridesetih, dvaintridesetih letih sem lahko videl vzpore in padce privrženosti dialogu ter sodelovanju. Pokazalo se je, da ko smo več sodelovali, ko smo se bolj poslušali, smo bili uspešnejši. Tudi vseh velikih ciljev brez teh dveh vrednot ne bi mogli doseči. Ko je bilo sodelovanja manj, je bilo v javnosti več nezaupanja, preprirov, tudi med običajnimi ljudmi, več oddaljenosti. Zdaj smo v takem času. V teh dneh dialog in sodelovanje nista priljubljena.

Zdi se, da so kompromisi znak šibkosti in ne znak modrosti. Vedno sem zagovarjal sposobnost za kompromis in sem tudi lahko opazoval, koliko je bila sprejeta ali

nesprejeta ta moja naklonjenost dialogu. V teh časih ni najbolj priljubljena. Vendar bom pri njej vztrajal, ker je edina, ki nas lahko iz tega obroča, ki nas vse bolj stiska, tudi izvleče. To bomo spoznali prej ali slej – rad bi, da prej. To pa zaradi enega posebnega razloga: skrbi me ton javne razprave v naši domovini. Ni dvoma, da imamo različna stališča. Poleg vsega se je vsem tem razlikam pridružilo še očitno različno gledanje na to, kako naj ukrepamo v času krize, kar ni nobena posebnost v evropskem in svetovnem merilu. Ampak ob tej veliki razdeljenosti in razdvojenosti v slovenski politiki smo se soočili dodatno še s tem izzivom. Eno bi rad poudaril. Ko se široki javnosti začenja dozdevati, da se politiki ne trudimo dovolj, zato da bi se poslušali in slišali, se ustvari vtis, da je godrnjanje, prepiranje, tudi grd in nespoštljiv jezik legitimen. In da pravzaprav, če ni grd, če ni nespoštljiv, če ni surov, sploh ni slišen. Zdaj so, žal, taki časi. Rad bi, da razumemo, da to lahko pripelje do okoliščin, v katerih bodo grožnje s silo, in temu smo bili priča tudi v zadnjih dneh, postale naša stvarnost. Mislim, da moramo zelo jasno in glasno reči, da smo demokratična družba in da vse lahko uredimo na miren način. Da grožnje s silo, izgredi in nasilništvom v naši demokratični družbi nimajo prostora, zato jih moramo vsi zavrniti. To je tudi moj odgovor na dogodke v teh dneh.

Spoštovane gospe in gospodje, prosim vas, da po svojih najboljših močeh, kot ljudje te države, ki ji podeljujete podobo in značaj, poskušate z vsemi, tudi tistimi, ki se vaša mnenja kar najbolj razlikujejo od njihovih, govoriti spoštljivo. To je seveda najprej moja zaveza in zaveza vse slovenske politike, da namreč poskušamo narediti vse, da izgredom, nasilju ter grožnjam z nasiljem ne damo domovinske pravice v tej državi. Od leta 1991, ko smo postali suverena država, do danes smo pridobili sloves najbolj varne države. Danes pa mi ljudje sami povedo, da se marsikdaj ne počutijo več tako varne, kot so se pred leti. To je ocena, ki ji moramo dati potrebno pozornost, zanjo moramo izkazati posluš, da se ne bi morda zgodile stvari, ki bi jih trajno obžalovali ter se spraševali, ali nismo vendarle prepozno ukrepali.

Danes je dan suverenosti, državni praznik. Dan, ko sem si v uvodu dovolil reči nekaj več besed tako o spominu na tiste čase kot o aktualnih vprašanjih. Sprejmite to, prosim, z naklonjenostjo. Začutil sem, da je to potrebno. Vas pa sedaj vabim, da v nadaljevanju prireditve uživate v kratkem kulturnem programu. Policijskemu orkestru se zahvaljujem za njihovo navzočnost v palači. Po njihovem nastopu pa vas povabim, da se skupaj nekoliko sprostimo ter si ogledamo predsedniško palačo. Počakal vas bom v sobanah, v svoji uradni in delovni pisarni, ter bom rade volje odgovarjal na vsa vaša vprašanja. Še enkrat naj povem, da sem vam iz srca hvaležen, da ste prišli in s svojo navzočnostjo počastili ta praznik. Hvala lepa za vašo pozornost.

Hvala lepa za vašo pozornost.

Slovesnost ob 30. obletnici Ustave Republike Slovenije

Predsedniška palača, 22. 12. 2021

Slavnostna govornika:

Dr. Miro Cerar, sekretar tedanje Komisije Skupščine Republike Slovenije
za ustavna vprašanja

Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. MIRO CERAR

Spoštovani predsednik republike Borut Pahor, spoštovani visoki gosti,
dame in gospodje,

te dni, ko praznujemo 30. obletnico sprejema Ustave Republike Slovenije in se ob tem spominjamo tudi plebiscita za samostojno Slovenijo ter naše državne osamosvojitve, Slovenija zaključuje že svoje drugo predsedovanje Svetu Evropske unije. Država s približno dvema milijonoma državljanek in državljanov je že drugič na čelu demokratične Evrope, pri čemer je dobrih 17 let članica Evropske unije. Hkrati je Slovenija članica številnih drugih pomembnih in najpomembnejših mednarodnih organizacij, predstavniki naše države pa so enakopravni sogovorniki voditeljem in drugim predstavnikom vseh svetovnih držav, tudi tistih največjih in najvplivnejših.

Če ima v svetu, ki šteje že skoraj osem milijard ljudi, dvomilijonski narod svojo lastno državo in prek nje enakopravno nastopa na evropskem in svetovnem odru, je to izjemen dosežek. Ta je še toliko večji, če pomislimo, da smo se pred 30 leti Slovenci osamosvojili skoraj celemu svetu navkljub. Na začetku nas je podpirala le peščica držav in njihovih predstavnikov. Ko pa smo pokazali, da od svoje odločitve ne odstopamo in da smo se zanjo pripravljene boriti z vsemi sredstvi, sta odločnost in visoka stopnja narodne poenotenosti prevesila tehtnico v našo korist.

Vse to in še marsikaj drugega ne bi bilo mogoče, če ne bi imeli svoje lastne ustave. Ta se je najprej porodila kot upanje in ideja, nato je postala cilj in končno tudi realnost.

Tako je bila zasnova nove ustave, ki so jo slovenski kulturniki in intelektualci aprila 1988 spisali v obliki t.i. Pisateljske ustave predvsem upanje. *Upanje* v neko drugačno, svobodnejšo in znosnejšo politično prihodnost Slovenije. Hkrati je bila to tudi že normativno izdelana *ideja* o oblikovanju suverene države Slovenije, ki naj bi zagotavljala demokratičen političen sistem ter resnično spoštovala in varovala človekove pravice in svoboščine.

Seveda se je že pred tem in še posebej po tem dogajalo marsikaj. Tedanja skupna država Jugoslavija je obtičala v okostenelih okvirih nedemokratičnega in za skupno sobivanje vedno manj primerne političnega sistema in vladajočega režima. Postajalo je jasno, da mora Slovenija ubrati svojo pot. O tej poti so bili sprva pogledi precej različni. Toda nato so se – predvsem tudi pod pritiskom slovenskega javnega mnenja ter naraščajočih centralističnih pritiskov s strani zvezne oblasti in največje jugoslovanske republike – ti pogledi v Sloveniji vedno bolj zbliževali in se leta 1991 poenotili v dveh temeljnih ciljih. To sta bila državna osamosvojitve in sprejem nove ustave.

Misel o novi ustavi se je na javnosti dostopen način porodila že s 57. številko Nove revije, ki je izšla februarja 1987. Decembra 1989 je bila s strani slovenskega predsedstva imenovana skupina za pripravo izhodišč za novo ustavo. Že pred tem, septembra istega leta, so bili sprejeti amandmaji k tedanji republiški socialistični ustavi, ki so okrepili položaj Slovenije znotraj SFR Jugoslavije ter varstvo človekovih pravic, poleg tega pa tudi omogočili prehod v tržno gospodarstvo in politični pluralizem. Aprila 1990 je t.i. Zbor za ustavo sprejel neformalni Delovni osnutek nove ustave (nekoliko netočno poimenovan Demosova ustava), ki je na temelju Pisateljske ustave politiki in javnosti v bolj izdelani obliki ponudil osnutek možnega besedila nove slovenske ustave. Po prvih demokratičnih volitvah aprila 1990 se je konstituirala demokratično izvoljena Skupščina Republike Slovenije, ki je junija 1990 ustanovila svojo ustavno komisijo in ji kot prednostno nalogo naložila pripravo predloga nove slovenske ustave. Konec avgusta 1990 je t.i. Podvinska skupina za skupščino pripravila predlog osnutka nove ustave, ustavna komisija pa je na njegovi podlagi določila uradno besedilo ustavnega osnutka in ga dala v javno razpravo.

Vse to in še mnogi drugi pomembni dogodki – novi ustavni amandmaji, ki so nadalje trgali vezi Slovenije z Jugoslavijo, izvedba plebiscita za samostojno Slovenijo ter nenazadnje osamosvojitve Slovenije na podlagi Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije –, so v tistem burnem, zanimivem in tudi nevarnem času novo slovensko ustavo postopno vzpostavili kot naš skupni nacionalni *cilj*. Če ne bi bilo ustave – kot ideje, upanja in cilja – ne bi bilo plebiscita in osamosvojitve, kajti šele ustava je tem dejanjem ter celotnemu procesu tranzicije dala smisel in vsebino.

Če parafraziramo znano filozofsko misel, lahko rečemo, da bi bila plebiscit in državna osamosvojitve Slovenije brez ustave prazna, ustava brez plebiscita in osamosvojitve pa bi bila nemočna. Vse to nas je takrat, 23. decembra 1991, pripeljalo do točke sprejema in razglasitve Ustave Republike Slovenije. Nova slovenska ustava je tako postala realnost. Upanje, cilj in realnost so postali eno. Neko obdobje se je izteklo in nastopilo je novo. Z njim pa novo upanje in novi izzivi.

Foto: Bor Slana/STA

V povprečni človeški naravi je, da se pogosto ne zavedamo tistega, kar imamo. Mnoge pomembne in dobre stvari jemljemo za samoumevne. Njihovo vrednost prepoznamo šele, ko so nam odvzete ali ko jih izgubimo. Povedano drugače, ljudje smo prepogosto nespoštljivi in nehvaležni. Danes, ko se spominjamo enega najpomembnejših obdobjev v zgodovini slovenskega naroda, je prav, da obudimo svojo spoštljivost in hvaležnost za to obdobje in za vse kar nam je prineslo dobrega – in tega je veliko. Prav tako je prav, da smo danes hvaležni in spoštljivi tudi do vsega tistega, kar je bilo konec 80-ih in v začetku 90-ih let, ko smo snovali in soustvarjali novo ustavno ureditev, težkega, neprijetnega in tudi slabega. Vse to je bila zahtevna, a zato toliko bolj dragocena življenjska šola, ki smo jo na srečo na koncu skupno zaključili z odliko. To nam zagotovo ne bi uspelo, če ne bi v letih 1990 in 1991 politika pri oblikovanju ustave ves čas konstruktivno sodelovala s stroko ter omogočala široko javno razpravo,

ki je ljudi utrjevala v prepričanju, da sta osamosvojitve in sprejem nove ustave resnično naša skupna nacionalna projekta in ne le populistična manevra odtujenih političnih elit. Prav tako nam vse to ne bi uspelo, če ne bi glavni politični akterji v teh najbolj ključnih trenutkih naše zgodovine našli dovolj zdrave pameti, potrpljenja in modrosti, da se medsebojno zedinijo ali najdejo ustrezne kompromisne rešitve, ki so omogočile sprejem ustave.

Iz tistega časa ostajajo v spominu tudi različne anekdote. Ena najbolj znanih je verjetno iz časa pisanja podvinske ustave, ko je naša strokovna skupina po celodnevem dopoldanskem delu zaključila pisanje nekega ustavnega poglavja, nato pa je, tik pred odhodom na kosilo, eden od članov skupine po nesreči zadel ob električni kabel in prekinil napajanje računalnika. Ker zapisničarka besedila ni sproti shranjevala, smo praktično v trenutku izgubili celo poglavje, ki smo ga napisali s precejšnjim naporom. Čeprav je to poglavje kasneje skupina napisala še enkrat, smo se vsi zavedali, da gre le za približek prvotnemu besedilu.

Osebnost se mi je v spomin iz tistega obdobja najbolj vtisnil dogodek, katerega glavni akter je bil dr. France Bučar, predsednik takratne skupščine in ustavne komisije. Le nekaj tednov pred sprejemom dokončnega predloga ustave je bila zjutraj sklicana seja ustavne komisije, na katero so dr. Bučar in nekaj članov prišli točno, večina pa jih je zamujala več kot petnajst minut. Predsednik Bučar se je na svoj prepoznaven način razjezil, dejal, da to ni noben odnos do ustave ter zapustil sejno dvorano in odšel v svojo pisarno. Kmalu zatem, ko se je že zbrala celotna ustavna komisija in je bilo v zraku čutiti slabo vest in nelagodje, sta članica in član komisija odšla k njemu v pisarno in ga neuspešno prepričevala, da naj se vrne v sejno dvorano in s komisijo izpelje to pomembno sejo. Ko sem k njemu kot njegov sekretar odšel še sam in ga poskušal prepričati v nujnost izpeljave te seje, mi je dejal: »Zapomnite si mladi gospod, nobene stvari v življenju človek ne sme imeti tako rad, da se ji ne bi mogel zaradi pomembnega razloga tudi odreči.« Seje tisti dan ni bilo, naslednji dan pa so zjutraj točno ob napovedani uri vsi člani ustavne komisije že disciplinirano sedeli v sejni dvorani in pod vodstvom predsednika Bučarja smo uspešno in še vedno pravočasno opravili nalogo iz prejšnjega dne. Ta nazorna in uspešna demonstracija osebnega zgleda velike osebnosti seveda ne potrebuje komentarja.

Spoštovani,

Slovenska ustava je moderna ustava, ki je po svoji vsebini in obsegu primerljiva z ustavami drugih demokratičnih držav. Njena vsebina temelji na večstoletni civilizacijski dediščini evropskega in širšega zahodnega razvoja razsvetljenstva. Ta razvoj nas uči,

da je treba ob spoštovanju različnih religioznih, filozofskih ter drugih pogledov in tradicij na politični in pravni ravni kot osrednjo dobrino varovati predvsem človekovo dostojanstvo ter njegove svoboščine in pravice. Prav človeku kot individuumu ter hkrati družbenemu bitju mora ustavnopravna ureditev pripoznati temeljno vrednost v smislu njegovih osebnih, političnih, ekonomskih, socialnih, kulturnih ter drugih svoboščin in pravic. Oblast mora biti zato demokratična, omejena in nadzirana ter mora služiti družbi kot celoti ter človeku kot državljanu in posamezniku. Seveda pa to pomeni tudi odgovornost slehernega državljana, da je strpen, da priznava pravice in svoboščine ter enakopravnost vseh drugih posameznikov ter da v celoti spoštuje ustavno ureditev in prispeva k njenemu uresničevanju.

Takšni demokratični in humanistični temelji moderne ustavnosti, ki jih nujno in bistveno dopolnjujejo predvsem prvine pravne in socialne države, seveda niso popolni in ne zagotavljajo uresničitve vseh družbenih idealov. Toda v dosedanji zgodovini so se – še posebej s humanističnega vidika – izkazali za najboljša, ali vsaj najmanj slaba vodila družbenega sožitja. To je zagotovo tehten razlog za ugotovitev, da je bila pred 30 leti izbira naše ustavne poti prava in smiselna.

Kljub dejstvu, da ustava v nekaterih pogledih potrebuje spremembe, lahko ugotovimo, da je bila ob vseh družbenih vzponih in padcih v zadnjih tridesetih letih v Sloveniji prav ustava edini resnično stabilen pravno-politični dejavnik družbene kohezivnosti in kontinuitete. K temu je močno pripomogla tudi praksa ustavnega sodišča, ki je s svojimi odločbami in njihovimi razlagami ustvarilo obširen ustavni (pod)sistem zavezujočih pravnih interpretacij oziroma stališč o tem, kako je treba razumeti posamezne ustavne določbe. Brez stabilnih ustavnih temeljev bi zaradi premnogih slabih praks ter kriznih obdobj prišlo do bistvene oslabitve demokracije in prava. Ob tem je spodbudno tudi dejstvo, da smo Slovenci doslej, kljub občasnim odklonom od ustavnih določb, večinoma in v precejšnji meri le razvili odnos spoštovanja in vsaj načelne zavezanosti ustavi, kar pomeni, da nam demokracija, človekove pravice, pravna in socialna država, parlamentarni sistem, lokalna samouprava in večina drugih ustavnih institucij še vedno pomenijo vrednote, ki se jim ne želimo odreči.

Čeprav radi ponavljamo znani rek, da je treba ustavo spreminjati s tresočo roko, ustave le ne gre pretirano mistificirati. Toda zagotavljanje ustavne kontinuitete je po mojem globokem prepričanju za Slovenijo življenjskega pomena. V tem pogledu je vsekakor nadvse spodbudno, da ustava brez večjih sprememb že tri desetletja uspešno pravno uokvirja in usmerja delovanje naše države in družbe.

Seveda pa se mora ustava tudi spreminjati, da se lahko prilagaja družbenemu razvoju.

Pri tem je za zagotovitev državnopravne in demokratične kontinuitete pomembno, da spremembe ustave, če niso zares nujne, ne posegajo bistveno v sama ustavna načela, ki so zajeta predvsem v prvem poglavju ustave, ter da ne odpravijo nekaterih drugih temeljnih ustavnih institucij. Ključno je, da se spremembe sprejemajo le na področjih, kjer ustavne določbe v praksi bodisi niso mogle zaživeti ali pa so se izkazale za izrazito neustrezne. Ustavne spremembe so torej primerne le takrat, kadar so resnično nujne oziroma koristne, pri čemer si je pred vsako takšno spremembo treba vzeti dovolj časa za demokratično razpravo ter za tehten političen in strokoven razmislek.

Spoštovani,

danes, po 30 letih od državne osamosvojitve in sprejema ustave, lahko ugotovimo, da je demokratična tranzicija v pravno-sistemskem pogledu na splošno zaključena, medtem ko na ravni pravne in politične kulture proces tranzicije še poteka. Seveda takšen proces v resnici nikoli ni zaključen, kajti pravni in politični akterji se morajo vedno znova in drugače odzivati na spreminjajoče se družbene okoliščine ter v tem smislu tudi iskati nove, času in prostoru prilagojene pristope za udejanjanje demokracije in pravne države.

Kljub temu, da je Slovenija tudi z vstopom v Evropsko unijo (1. maja 2004) dokazala, da jo je po uveljavljenih evropskih merilih treba šteti za demokratično in pravno državo, v slovenski družbeni realnosti nekateri tranzicijski problemi in izzivi ostajajo še vedno aktualni. V primerjalni zgodovinski perspektivi lahko podobno ugotovimo tudi za druge države vzhodne in srednje Evrope, ki so se konec 80-ih let in v 90-ih letih prejšnjega stoletja podale na pot demokratizacije, pri čemer je očitno, da so nove politične institucije in nove pravne norme zrasle relativno hitro, spremembe v mentaliteti ljudi, ki bi morale slediti temu razvoju, pa so bile oziroma so mnogo počasnejše in težavnejše. Praktično v vseh tranzicijskih državah je kmalu po letu 1990 sledil čas razočaranja. V tem pogledu ostaja za slovensko politično, pravno in širšo družbeno sfero poseben izziv dejansko ponotranjenje demokratičnih in pravnih vrednot v zavesti nosilcev politične in pravne moči ter med državljani oziroma v družbi nasploh.

Spoštovani,

čas v katerem praznujemo 30. obletnico ustave je nemiren, v marsičem težaven. Preseneča predvsem dejstvo, da je po treh desetletjih življenja v demokraciji politična kultura na skorajda nižji ravni kot je bila na začetku te naše poti. Prav tako je v upadanju pravna kultura, slovenska družba pa se je v zadnjem obdobju še posebej

močno razdvojila. Vse to je zaskrbljujoče in nas opozarja, da nič na tem svetu ni samoumevno in samo po sebi dano. Prizadevanje za uveljavljanje ustavnih vrednot ni nikoli zaključen proces. Vedno znova se bodo, tako kot so se vedno v zgodovini, na političnem prizorišču in širše v družbi pojavljali nosilci skrajnih ideologij in avtoritarnih teženj. Vedno znova bomo soočeni z neetičnimi in protipravnimi ravnanji ter drugačnimi slabimi praksami.

Toda to ne pomeni, da moramo na to pristati ali se s tem kakorkoli sprijazniti. Prav zato upam, da se ne motim v prej omenjeni ugotovitvi, da je slovenska družba v zadnjih treh desetletjih zadosti ponotranjila vsaj temeljne ustavne vrednote. Seveda pa je za varstvo teh vrednot potrebno dvoje: na eni strani državljanski pogum, ki pomeni, da se nevarnim družbenim tokovom upamo zoperstaviti z javno besedo in demokratičnimi dejanji, na drugi strani pa takšno aktivno državljanstvo, ki postavlja zgled tistim, ki demokratičnih vrednot ne upoštevajo. Ta zgled se mora izražati v odločnem in vztrajnem, toda hkrati nenasilnem in zakonitem zavzemanju za spoštovanje ustave, zakonov in drugih predpisov. Vsekakor pa so prizadevanja za spoštovanje ustave, za nadaljnji razvoj ustavne kulture ter za uresničevanje načel pravne države ključne predpostavke uspešnosti nadaljnega razvoja naše države.

Naj za zaključek rečem, da verjamem, da Slovenci znamo in zmoremo živeti z našo ustavo še več nadaljnjih desetletij. Seveda z ustreznimi spremembami in dopolnitvami, ki jih bo zahteval čas. Pri tem pa se moramo zavedati, da ko govorimo o ustavi, ne govorimo le o nekem abstraktnem pravnem aktu, odtujenem od naših življenj ter vsakdanjih izzivov in težav. Ustava je podobna živemu organizmu, ki se razvija v interakciji z družbo in posamezniki ter seveda še posebej v interakciji z vrhovnimi organi državne oblasti. Ni ustave brez državljanov in države, tako kot ni državljanov in države brez ustave. Zato je posamična in skupna odgovornost vseh nas, da si vedno znova prizadevamo, da ostane ustava čvrsto vrednostno sidro tudi in še posebej takrat, kadar nas nemirni družbeni valovi premetavajo sem ter tja.

BORUT PAHOR

Spoštovani gospod slavnostni govornik, visoki gostje, gospe in gospodje.

Letos praznujemo 30. obletnico ustanovitve samostojne države in danes smo se sešli tukaj v Predsedniški palači na predvečer dneva, ko je bila pred 30 leti razglašena ustava samostojne Republike Slovenije. Menim, da sta bila tako samostojna država kot demokratična ustava otroka visoke politične kulture, konsenzualne politike tedanjega časa. Visoke politične kulture, v kateri sta prevladala dialog in sodelovanje, ne navkljub, ampak prav zaradi številnih velikih, tudi globokih razlik, ki so takrat, ob koncu slovenske politične pomladi po prvih demokratičnih volitvah ob nastopu Demosove vlade, konstituirane demokratične skupščine, prevevale slovenski politični prostor v času, ko so se v tedanji Jugoslaviji, v Evropi, dogajale številne demokratične spremembe in procesi, pri katerih Slovenci nismo bili zgodovinski zamudniki.

Rad bi povedal nekaj o tej konsenzualni politiki, zlasti zato, ker me, za razliko od doktorja Cerarja, ki je pravnik, kot politologa vznemirja ta razprava o liberalni in iliberalni demokraciji, ki smo ji priča v zadnjem času. In to se seveda navezuje, kot boste videli v kratkem nagovoru, tudi na vprašanje konsenzualne politike oziroma bolj avtokratskih načinov vodenja države.

Zdaj kot liberalno demokracijo razumem razvito demokracijo, za katero niso značilne samo razvite institucije pravne in politične države, ampak tudi visoka raven pravne in politične kulture. Medtem ko izhajajoč iz vsega, kar lahko preberem, in glede na to, kako ljudje ta čas razumemo pomen iliberalne demokracije, menim, da gre za pomanjkljivo razvito demokracijo. Zanj so namreč značilne razvite institucije ter delujoče institucije pravne in politične države, vendar pa tudi zelo nizka raven pravne in politične kulture.

Ne vem, ali se doktor Cerar strinja, da imava glede tega podoben pogled: institucije so pomembne za demokratični pravni red, toda če želimo, da bo ustava, ki je bila kot temeljna družbena pogodba plod, kot sem dejal, zelo poglobljenega dialoga in sodelovanja takratnih tako zelo raznolikih političnih sil, živela v razsežnosti svojega duha, ne samo svoje črke in besede, potem potrebujemo tudi visoko razvito politično in pravno kulturo, da bi res lahko uživali sadove tega demokratičnega procesa, za katerega sem trdno prepričan, da je ne le pregleden in bolj pravičen, ampak tudi vzdržen za razliko od avtokratskih ali celo antidemokratskih političnih struktur.

Foto: Bor Slana/STA

Vse to razlikovanje znotraj demokratičnih družb – v zadnjem času torej govorimo o razlikovanju na liberalne in iliberalne demokracije – je dobilo po mojem mnenju nek nov zagon z zaporednimi krizami, finančno, migracijsko, zdaj krizo z zdravstvenimi razsežnostmi, ki so jih konsenzualne politike pač vse manj uspešno reševale, kar je omogočilo vzpon populizmov in avtokratskih modelov. Vidimo torej, da je zaton konsenzualne politike, torej politike, ki prek dialoga in povezovanja pride do smiselnih kompromisov, ki jim ljudje verjamejo, vsaj po mojem mnenju bil v zavesti naših ustavnih očetov eden od razlogov, da pri nas in marsikje po Evropi in svetu danes razpravljamo o moči oziroma nemoči demokracije.

Menim, da zaton konsenzualne demokracije ni trajen, kot menijo nekateri, ampak ciklični. Nizka raven politične in pravne kulture vodi v razhajanja in razkole, liberalna demokracija je po mojem prepričanju vzdržna, še manj pa trajna.

Zaključujem svojo osnovno misel ob današnjem prazniku. Menim, da je v tem času potrebna renesansa konsenzualne politike, torej politike, ki stremi k dialogu, usklajevanju različnih stališč in smiselnim kompromisom. Dialog in sodelovanje nista odraz šibkosti udeležencev, ampak njihove moči. Odras njihove nemoči je, da tak dialog in iskanje kompromisov odklanjajo. To zavedanje je prevevalo celotni čas

vrhunca slovenske politične pomladi, ustanavljanja in ustanovitve slovenske države s prvim vrhuncem ob sprejetju ustave decembra 1991 in umestitvi suverene slovenske države v mednarodno skupnost, ki je najbolj obeležena prav z našim vstopom v Organizacijo združenih narodov.

Današnja prireditve je predzadnja v tem nizu podelitev in sprejemov – zadnja bo maja prihodnje leto, ko bomo obeleževali 30-letnico vstopa Slovenije kot polnovredne članice v mednarodno skupnost. Slovensko javnost sem želel s temi sprejemi od leta 2018 naprej – vidimo torej, da bodo trajali kar polna štiri leta – spomniti, tudi ob zelo različnih govornikih, ki so sodelovali na teh sprejemih in katerim se vsem po vrsti zahvaljujem, da so to nalogo sprejeli – pokazati, da so bili časi, ko smo bili tako različni, kot smo zdaj, in še bolj, pa smo vendarle prišli do skupnih stališč, ki so bila težje dosegljiva, kot so zdaj. Uspeli smo zato, ker smo potrebovali drug drugega, ker bi bilo takratno izključevanje nevarno za najbolj vitalne interese naše države. Strinjam se s tistimi, med drugim s pokojnim Omanom, da take enotnosti, kot je bila tedaj, morda slovenski narod še dolgo ne bo potreboval, potrebujemo pa sodelovanje.

Potrebujemo dialog, v vseh njegovih razsežnostih; od te, da spoštljivo povemo svoja stališča, do te, da spoštljivo razumemo stališča ali kritiko drugega. Pomembno pa je tudi to, kar obeležuje visoko raven politične kulture: da namreč zavzeto iščemo skupna stališča in kompromisne rešitve, ki so smiselne, razumne ter v dobro velike večine ljudi.

Verjamem, da k temu stremi velika, velika večina naših ljudi tudi 30 let po tem, ko je bila ustanovljena naša država; 30 let po tem, ko smo dobili temeljno družbeno pogodbo, ustavo. Menim, da je ta renesansa konsenzualne politike, ki je ne potrebujemo samo v Sloveniji, ampak jo potrebuje celotna Evropa, zato da bi naredila korak naprej, nekaj, kar smo sposobni storiti. Da, to je v naši moči, če le imamo trdno politično voljo in razumemo potrebe tega časa. Prepričan sem, da imamo to modrost, ki smo jo pridobili skozi generacije, saj smo ustanovili svojo državo in po ustanovitvi sodelovali še v številnih pomembnih prelomnih odločitvah. Tudi danes je tak čas, ki kliče po tem, da bi v dialogu našli vse več skupnega. Družbe in države, ki bodo po tej krizi okrevale tako, da bodo še okrepile moč institucij, hkrati pa do konca razvile visoko raven politične in pravne kulture, bodo v veliki prednosti in se bodo izkazale kot veliko bolj učinkovite, ne samo pravične in povezane, v primerjavi s tistimi, ki tega ne bodo dosegle. Osebno verjamem, da smo tega sposobni.

Ker je to zadnji letošnji sprejem v Predsedniški palači pred božičnimi in novoletnimi prazniki, bi se rad zahvalil najprej vsem tistim, ki so bili doslej slovesni ali slavnostni

govorniki; vsem tistim, ki so od leta 2018 prihajali in skupaj obeleževali te pomembne prelomne dogodke; vsem tistim, ki ste danes tukaj z nami. Želim vam doživete božične in novoletne praznike, želim, da jih vsi preživimo z upanjem za prihodnost, ne s strahom, ker za to ni razlogov. Praznujmo v upanju, da bo tisto, kar nas povezuje, premagalo tisto, kar nas morda oddaljuje.

Srečno, Slovenija.

Slovesnost ob 30. obletnici mednarodnega priznanja Republike Slovenije s strani držav članic Evropske skupnosti in drugih evropskih držav

Predsedniška palača, 12. 1. 2022

Slavnostni govorniki:

dr. Dimitrij Rupel, prvi minister za zunanje zadeve Republike Slovenije
dr. Anže Logar, minister za zunanje zadeve Republike Slovenije
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

DR. DIMITRIJ RUPEL

V trenutkih malodušja (npr. leta 1869) so se slovenski mnenjski voditelji spraševali, ali naj Slovenci postanejo Prusi ali Rusi? Leta 1915 so italijanski diplomati nagovarjali primorske Slovence (in Hrvate), naj se jim pridružijo v boju zoper neprijazno Avstrijo. V vojni so se potem bojevali proti Italijanom in Antanti na strani Avstrije, sanjali pa so o Jugoslaviji.

V dvajsetem stoletju so Slovenci doživljali veliko prevratov in pogosto spreminjali državljanstvo: do leta 1918 so živeli pod *Avstro-Ogrsko*, nato so po kratkem počitku v *Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* - ki je imela središče v Zagrebu, vendar ni razpolagala z državljanstvi - *vstopili v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev* s središčem v Beogradu.

Četrta država, pod katero so živeli, je bila fašistična Italija, peta nacistična Nemčija. Po koncu vojne, avgusta 1945 je bila po koalicijskem sporazumu med komunističnim Titom in meščanskim Šubašičem ustanovljena šesta država - *Demokratska federativna Jugoslavija* - ki se je kmalu prelevila v diktaturo in do leta 1990 tudi pogosto menjala dlako, ne da bi spremenila svoje bistvo. Potem smo prišli do točke, na kateri se začena sedma zgodba, tj. zgodba o *samostojni in neodvisni slovenski državi*, ki jo je pokojni Janez Drnovšek imenoval »zgodba o uspehu«. Ta politični metež in državni vrvež je vseboval veliko diplomatskih prizadevanj in prizadetosti, ki jih mnogi

podcenjujejo. Navsezadnje so si (v dvajsetem stoletju) za slovensko samoodločbo in njeno mednarodno priznanje prizadevali že Anton Korošec in Ivan Hribar, pozneje Lambert Ehrlich in Ciril Žebot, morda celo Stane Kavčič; medtem ko za jugo-slovenskega zunanjega ministra Edvarda Kardelja, ki je sicer govoril o »boju za priznanje in neodvisnost«, ni mogoče z gotovostjo reči, da mu je šlo za slovensko državo, kot je nastala ob koncu preteklega stoletja.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Kot je - sicer misleč na ameriške razmere - ugotavljal Henry Kissinger, je za strateške državne dosežke bistvenega pomena diplomacija, ki se opira na fizično/vojaško moč. Vojaška moč potrebuje tudi diplomatsko moč. Leta 1991 ne bi šlo brez slovenske vojske in brez fizične obrambe neodvisnosti, toda celo vojaško zmagovita država brez mednarodnega priznanja ne more obstajati. O tem nas učijo mirovne konference od westfalskega in dunajskega kongresa do Versaillesa, Pariza, Helsinkov in Brionov. Svojim študentom sem večkrat ponovil: »Vojaki so za vojno, diplomati so za mir«. Kot nazorno prikazujejo dialogi najvišjih ameriških in evropskih voditeljev leta 1991, so se v Washingtonu, Bruslju, Parizu, navsezadnje tudi v Berlinu in na Dunaju, le počasi in s težavo privajali na dejstvo slovenske neodvisnosti. Mnogi so še jeseni 1991 razmišljali o reševanju enotne Jugoslavije z novo, recimo konfederativno ustavo. Ameriški predsednik je spraševal evropske kolege: »Gre za etnični prepir ali za demokratično gibanje?«

Junija oz. julija 1991 so nam evropski prijatelji v Zagrebu in na Brionih govorili, da bo Slovenija neodvisna in samostojna, le potrpežljiva mora biti. Na mirovni konferenci v Haagu, ko so se kazali jasni obrisi slovenskega uspeha, so bile jugoslovanske republike še vedno razdeljene na tri skupine: na unitaristični srbsko-črnogorski, na reformistični bosansko-makedonski in osamosvojitveni slovensko-hrvaški par. Resnici na ljubo je treba povedati, da je bil Evropski skupnosti najbolj všeč bosansko-makedonski scenarij. Tisto jesen so v pogovoru s predsednikom ZDA Bushem prišli na dan z besedo Nemci: kancler Kohl in zunanji minister Genscher sta povedala: ohranjanje enotne Jugoslavije je iluzija!

Slovenska vlada in slovenska javnost sta postajali nestrpni in tuptatam so se pojavljale obljube, da je priznanje »kot zrela hruška«. Takšne napovedi so bile za zunanjega ministra, ki je precej podrobno spremljal razpoloženje tedanje dvanajsterice in ZDA, zelo neprijetne. Končno pa je vendarle prišlo do pomembnega preobrata v Evropi in do usodne spremembe v Sovjetski zvezi. Evropska skupnost se je v Maastrichtu učila vse tesnejše povezanosti držav, in to je bilo tisto, na kar se je skliceval Genscher na ministrskem sestanku 16. decembra 1991: »Ravno smo se dogovorili, da bomo enotni, zdaj torej ne smemo tvegati neenotnosti in preprirov glede priznanja Slovenije in Hrvaške.« Sestanek sta skrbno režirala Genscher in De Michelis, ki je prišel na idejo, da bi 16. decembra sklenili priznati Slovenijo in Hrvaško kot neodvisni državi, sklep pa bi stopil v veljavo 15. januarja 1992, torej pred tridesetimi leti. Konec decembra so se priznanja kar vsula, poleg baltskih in skandinavskih držav je bila zgodnja Nemčija, sledil je Vatikan, 15. januarja pa je ves svet vedel, da smo svobodni.

Na koncu si moramo zaradi pravičnosti zastaviti zanimivo vprašanje: zakaj je bil potreben odlog meseca dni med 16. decembrom 1991 in 15. januarjem 1992? Za Božič 1991 je razpadla Sovjetska zveza in izhlapel je znani refren sogovornikov: »Če razpade Jugoslavija, bo to sprožilo domine, lahko razpade Sovjetska zveza, to pa je treba na vsak način preprečiti.« Kot je znano, nas je Jelcinova Rusija priznala že februarja, ZDA aprila, v OZN pa smo vstopili 22. maja 1992. Vstop v OZN je sicer neke vrste priznanje, vendar prava priznanja lahko izrekajo samo države. V New Yorku so čakali na Washington, ki je odlašal s priznanjem, ker je želel ustvariti istočasno rešitev za vse države nekdanje Jugoslavije.

DR. ANŽE LOGAR

Spoštovani gospod predsednik Republike, Spoštovani prvi zunanji minister samostojne Slovenije, dame in gospodje,

dovolite mi, spoštovani gospod predsednik, da se vam najprej zahvalim za organizacijo, za povabilo in za priložnost, da v tej visoki družbi skupaj zaznamujemo 30. obletnico priznanja slovenske državnosti in samostojnosti.

V nečem smo si tu zbrani edini: Ne posameznika ne naroda v polnosti ni brez spomina.

Slovenci smo se med evropskimi narodi kot suverena nacija v igro mednarodnih odnosov uvrstili pozno, a drzno in brez oklevanja. Sodelovali smo v procesu demokratizacije Srednje in Vzhodne Evrope ter z osamosvojitvenim gibanjem prispevali h koncu komunističnega totalitarizma. Na kulturnih temeljih smo oblikovali nacionalno državo. Pot do polne mednarodne subjektivitete je bila neločljivo zaznamovana tako z osamosvojitvijo kot z uvedbo parlamentarne demokracije.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Junija lani smo obeležili 30. obletnico samostojnosti. To je bila tudi okrogla obletnica, ko smo se spominjali prvih priznanj naše državnosti.

Zavest o naši državnosti, navzven in navznoter, je bila, je in bo ključnega pomena.

Tisti nekaj nad 30 let se dobro spomnimo teh prelomnih dogodkov. Kot tudi tega, da smo se najprej morali priznati – sami.

Šele nato nas je priznal tudi svet. A ni bilo tako lahko. Ponekod v Evropski uniji in onkraj luže je bilo sprva veliko dvomov tistih, ki so v strahu pred nestabilnostjo svarili pred prehitrim priznanjem in niso prepoznali znamenj časa. Pokojni dr. Jože Pučnik je v svojih spominih navajal, kako mu je tedanji ameriški veleposlanik v Beogradu zatrjeval, da nas ZDA, v primeru, citiram »norega koraka ... ne bodo priznale vsaj petdeset let«. In tu prisotni dr. Rupel se je kasneje takole spominjal razglasitve samostojnosti: »Poslušajte, kdo pa je prišel na našo otvoritev? Vsi na nižji ravni, deželni, mestni, občinski, nobena država se ni hotela z nami pogovarjati.«

Nekaj dni kasneje ste, gospod predsednik, kot poslanec tedanje Skupščine pozvali, da se v prizadevanjih za mednarodno priznanje angažira »vsa razpoložljiva diplomatska inteligenca«.

Za priznanje Slovenije je imela mednarodna skupnost dobre razloge; ni šlo zgolj za ugoden zgodovinski veter, ki je zavel v Evropi konec osemdesetih let. Poleg na prvi pogled varnostne neproblematičnosti in zaupanja v naš razvojni potencial je bila med razlogi tudi enotna želja Slovenk in Slovencev po samostojni državi in pripadnosti evropskemu projektu.

Enotna želja Slovenk in Slovencev. Tudi po 31. letih to tako lepo in prepričljivo odzvanja...

Prva priznanja so prihajala kot kaplje rose: najprej iz sosednje Hrvaške, nato iz držav, ki so se – podobno kot mi sami – izvijale iz pretesnih okvirov komunističnega enoumja in obujale nekoč že okušeno suverenost: Litva, Gruzija, Latvija, Estonija, Ukrajina.

Malo pred Božičem leta 1991 nas je s to potezo razveselila Islandija, isti dan Nemčija. Kot znanilec jate priznanj nas je na jutrišnji dan pred tridesetimi leti priznal Sveti sedež, kar je dalo našim prizadevanjem posebno legitimacijo. Tedanji papež Janez Pavel II. je v pismu nadškofu dr. Šuštarju že takoj po razglasitvi samostojnosti zapisal »da ni mogoče in se ne sme zatreti s silo pravic in legitimnih želja narodov.«

15. januarja nas je, v času predsedovanja Portugalske, priznala tedanja Evropska skupnost in vrsta članic. Slovenijo so priznale brez pridržkov in pogojevanj. Dr. Jože Pučnik je dogodek označil za logični zaključek prizadevanj za samostojnost, predsednik osamosvojitvene vlade Lojze Peterle pa za »krono osamosvajanja.«

Takoj zatem so nas priznale bližnja Češkoslovaška, daljna Čile in Nova Zelandija, soseda Italija itd. Pomembno se mi zdi opozoriti na skupno nemško-slovensko sporočilo za javnost z dne 15. januarja, ki poudarja »sodelovanje in partnerstvo v Evropi«. In tedanji norveški zunanji minister Stoltenberg, oče sedanjega generalnega sekretarja NATO, je ob priznanju Slovenije s strani Evropske skupnosti dejal da gre za »spremembo resničnosti«.

Na tem mestu bi se želel za izjemen diplomatski napor in zgodovinski uspeh zahvaliti prvemu zunanjemu ministru samostojne Republike Slovenije, dr. Dimitriju Ruplu.

Do konca leta 1992 nas je priznalo 113 držav. Kot zadnji so nas lani priznali Kiribati

Z manjšim ali večjim zamikom smo s temi državami vzpostavljali diplomatske odnose. Ta korak je omogočil enakopravno komuniciranje z drugimi članicami mednarodne skupnosti. Z najbolj oddaljenimi državami smo to pogosto opravili prek misije v New Yorku, kar tudi kaže na pomen multilateralnih okvirjev za države, kot je Slovenija.

Če so nam bile otoške države Tihega oceana pred tremi desetletji popolna neznanka – kakor seveda tudi mi njim – nam je dogajanje v globalni skupnosti od tedaj približalo tudi te: če ne drugače, preko skupne, zdaj povsem otipljive skrbi za posledice podnebnih sprememb, zaradi dogajanja v Indo-Pacifiškem prostoru ali zaradi spremenjene geopolitike. K približevanju Slovenije širšemu svetu, pa tudi oziranju širšega sveta proti Sloveniji, je bistveno pripomogel naš vstop v Evropsko unijo in Nato.

Priznanje in vzpostavitev diplomatskih odnosov ter kasnejše članstvo v Organizaciji združenih narodov ter drugih mednarodnih organizacijah so Republiko Slovenijo postavili pred nalogo odgovorne članice mednarodne skupnosti. Našli smo svoje mesto v svetu. Kakšen je pogled na to mesto tri desetletja kasneje?

Za nami je poldrugo desetletje članstva v Evropski uniji in Natu, stoletnica konca 1. svetovne vojne, stoletnica koroškega plebiscita in 75. obletnica konca 2. svetovne vojne, vrsta predsedovanj različnim mednarodnim organizacijam, prvo članstvo v Varnostnem svetu ter že drugo predsedovanje Svetu EU. Priča smo novim spremembam in izzivom v mednarodnem okolju; ti so narekovali tudi osvežitev zunanjepolitične strategije iz leta 2015, ki je bila pred Božičem potrjena na vladi, konec tega meseca pa jo bom predstavil v Državnem zboru.

Dokument ohranja strateški koncept slovenske zunanje politike, z močnim evropskim, in transatlantskim ter srednje-evropskim, pa tudi mediteranskim poudarkom. V minulih dveh letih smo si prizadevali razširiti diapazon slovenske diplomacije: s strateškim

dialogom z ZDA, pa tudi z razširitvijo regionalnega povezovanja prek pobude C5 in s članstvom v EUMED. Ter ne nazadnje z visoko ocenjenim drugim predsedovanjem Svetu Evropske unije. Tudi odnosi s sosedomi že dolgo niso bili v takšni formi, k čemur so pomembno prispevali predlanski zgodovinski – in hkrati zgodovino presegaajoči – simbolni dogodki.

Hkrati vidimo, da danes – pri nas in tudi še kje drugje – trezno podpora Evropski uniji načenjata bodisi nostalgija po Jančarjevih oz. svetopisemskih egiptovskih loncih mesa ali pa populizmi na obeh polih ekstremizma.

Zato je zdaj, tako kot pred dobrimi tridesetimi leti še kako pomembno, da se zavedamo pomena lastne državnosti in si priznamo, da se moramo najprej priznati – sami.

To je ključno v luči novih izzivov, ki so pred Slovenijo in ki terjajo enotnost in sodelovanje – skupen boj zoper pandemijo, skupno uveljavljanje nacionalnih interesov v sklopu povezane Evropske unije, na multilateralnem področju v tem in v naslednjem letu pa vnovična kandidatura za Varnostni svet.

Gospod predsednik, gospe in gospodje,

Dobrih 15 let po našem vstopu v EU, po vmesnih finančni in migracijski krizi, je covid-19 močno zarezal v družbene sisteme. Presenetil nas ni le virus. Še bolj nas je presenetilo pomanjkanje zaupanja v znanost in hkrati slepa vera v lažne preroke in samo-oklicane strokovnjake na socialnih omrežjih; strah sejejo abotni pozivi k vilam in baklam. Nelagodje povzroča nasprotovanje ukrepom zgolj zaradi golega nasprotovanja.

Kar danes potrebujemo je - več zaupanja vase, več odločnosti in več srčnosti – tistega zaupanja in tiste odločnosti in tiste srčnosti, brez katerih pred tridesetimi leti ne bi bilo samostojne države in mednarodnega priznanja.

Naj ob tem ponovim uvodno misel: najprej smo se morali priznati sami. Zavest o naši državnosti, navzven in navznoter, je ključnega pomena. Tudi za našo prihodnost. Brez te zavesti bomo državljani in odločevalci precej verjetneje podlegali škodljivim populizmom.

Imamo razlog za samozavest!

Pomislimo za hip, in si priznajmo, da je Slovenija lahko uspešna država: v prvih devetih mesecih lanskega leta je bila stopnja gospodarske rasti v Sloveniji dvakratnik povprečja v evro-območju. Tudi zaposlenost je rastla hitreje kot v evro-območju. In kljub zadolževanju je zadolženost države ostala krepko pod povprečjem EU. Štiriletne obveznice, ki jih je država izdala ta mesec so z negativno obrestno mero – investitorji nam bodo celo plačali, da lahko naložijo svoje prihranke v »blagovno znamko« Slovenija!

Najprej se moramo priznati sami. In znati sprejeti pohvale za uspehe, ki nam jih priznavajo drugi. Recimo za tisto, »mojstrovino evropskega sklepanja kompromisov v duhu lojalnega sodelovanja«, ki jo je ob sklepu predsedovanja izrekla komisarka za vrednote in preglednost Jourova, ki si sicer nikoli ni pomišljala biti ostra do Slovenije. Ali pohvalo za, citiram, »odlično sodelovanje s slovenskim predsedstvom, vključno z njegovo vlogo pri ohranjanju evropske enotnosti« s strani komisarja Šefčoviča.

Brez političnih pre-obremenitev prislunimo ocenam o uspešnosti pri spopadanju z gospodarskimi posledicami pandemije. Analitiki ugledne revije The Economist so nas uvrstili na vrh zmagovalcev, še posebej ko gre za materialni položaj gospodinjestev, rast vrednosti delnic in obvladovanje javnega dolga. Dajmo, sprejmimo to enotnost tujih neodvisnih ocenjevalcev! In jo poosebimo ter se jo iskreno veselimo. Naj bo vsaj ob okroglih obletnicah to glazura, ki poveže pregovorno razdeljenost Slovencev!

Republika Slovenija je v svetovnem merilu tudi ena najbolj varnih držav. A to ni dano samo po sebi in ni večno. Čakajo nas izjemni izzivi. Konkretni ukrepi in sodelovanje s partnerji in zavezniki na področju kibernetike varnosti v zadnjih dveh letih, oživiljena in okrepljena transatlantska vez, trdna podpora vlogi EU v svetu ter odločitev za znatne obrambne naložbe so odraz rastočega zavedanja o tem, da varnost ni nekaj samoumevnega, in da zahteva dejavno zunanjo politiko.

Pri tem bo pomembna krepitev zavesti o pripadnosti vrednotam globalnega Zahoda, katerega del smo že od zgodnjega srednjega veka, od časov Krsta pri Savici in Brižinskih spomenikov.

Kot smo zapisali v strateškem dokumentu, je zunanja politika v samem temelju države, je del nacionalno-varnostne politike, in zato zahteva upoštevanje zunanjepolitičnih interesov države pri delu vseh vladnih resorjev. Takšna zunanja politika lahko pomembno prispeva h krepitvi temeljnega nacionalnega soglasja in tudi k spravi. Od nas pa hkrati zahteva svetovljansko domoljubje, državniško držo,

kontinuiteto, profesionalno diplomacijo ter iskanje širokega soglasja o temeljnih usmeritvah in najpomembnejših odločitvah, pa tudi izkazovanje enotnosti v tujini.

Spoštovani,

slovensko v mednarodnih odnosih je formalno staro šele trideset let. Toda beseda »Slovenci« se je v imenu subjekta mednarodnega prava zapisala že pred dobrimi sto leti – v sicer kratkoživi Državi SHS in nekoliko dlje trajajoči Kraljevini. Nismo le država naslednica nekdanje SFRJ, ampak tudi teh dveh držav, k nastanku katerih so ključno prispevali slovenski predstavniki na pariški mirovni konferenci, velikani slovenske diplomacije in mednarodnega prava kot npr. Švegl, Žolger, Pitamic.

Obe, kraljevina in socialistična Jugoslavija sta bili diktaturi, vendar sta kljub pogostemu marginaliziranju vsega slovenskega pomenili prispevek k razvoju Slovenije v mednarodnih odnosih. V tem smislu je za nami slovensko stoletje, v tem smislu smo podobni Čehom, Fincem, Baltom in drugim, ki so postavili svoje države po prvi svetovni vojni.

Naj se na tem mestu spomnim vseh tistih diplomatov slovenskega rodu, ki so v obeh Jugoslavijah čutili in mislili predvsem slovensko, še posebej pa velja moje priznanje tistim, ki so v prelomnih trenutkih pred tridesetimi leti prepoznali znamenja časov in se – tudi takrat, ko je bilo to tvegano in nikakor ne oportuno – odločili za slovensko diplomacijo. To, kar je Slovenija danes, je tudi delo slovenske diplomacije zadnjih trideset let.

Dragi Slovenci,

»Zdaj gre za Slovenijo!« je po plebiscitu dejal dr. Pučnik. Tudi danes mora vsem nam iti za Slovenijo. Ne glede na razlike v naših pogledih na svet, verjamem, da smo sposobni še naprej biti enotni v oceni, kakšno in katero mednarodno okolje nam zagotavlja uresničevanje naših najbolj bistvenih interesov, to je varnosti in blaginje državljanek in državljanov. Potreba po takšni enotnosti navzven – in pluralnosti navznoter – je danes, ko pihajo drugačni, hladnejši vetrovi, morda še večja kot pred tremi desetletji.

Kdo ve zakaj je zakon za slovensko državno himno določil najbolj v svet zazrto kitico Prešernove Zdravljice. A Ustava, kot najvišji akt preprosto pravi, da je himna Zdravljica, kot celota. Zato naj nam vsem ob tej priložnosti zaželim tudi »Bog živi ves slovenski svet« in »Edinost, sreča, sprava / k nam naj nazaj se vrnejo.«

Hvala.

BORUT PAHOR

Spoštovani gospod minister, prvi minister, predsednik vrhovnega sodišča, drugi visoki gostje, dame in gospodje.

Najprej naj rečem, da se strinjam z vsemi poudarki obeh govornikov. Obema se tudi zelo in od srca zahvaljujem, da sta sprejela to, upam, prijetno dolžnost, da sta vse nas spomnila na začetke slovenske državnosti, naše uveljavljanje v svetu, diplomatsko priznanje in pomembne dosežke v zadnjih treh desetletjih.

Foto: Daniel Novakovič/STA

Dodal bi en sam, po moji presoji pomemben, poudarek, povezan z identiteto naše države tri desetletja pozneje – menim namreč, da odseva značaj naše zunanje in evropske politike, in to je mirno reševanje sporov. Slovenija se je osamosvajala po pravi poti, to je po pravni poti, in ves čas prizadevno skrbela za to, da je vedno vse probleme rešila na miren način. S tem si je in si še v mednarodni skupnosti krepil ugled, ki je neprecenljivega pomena. To, da smo pred 30 leti, tako kot sta rekla oba govornika, v precej kaotičnih razmerah vse, kar se osamosvajanja in našega uveljavljanja v mednarodni skupnosti tiče, delali, kot rečemo, »by the book«, je celo s tridesetletne časovne oddaljenosti osupljivo.

Kako smo praktično od prvih korakov glede demokratičnih volitev do plebiscita, razglasitve države, njene uveljavitve v mednarodni skupnosti delali tako, da nihče ni mogel oporekati našim korakom, temveč smo jih s temi koraki skorajda prisilili, da so nas priznali. To je, poudarjam znova, še po tridesetih letih nekaj, kar moramo ohraniti tudi kot navdih za prihodnost.

Slovenija ima to identiteto, zaradi tega ima tudi številne prijatelje vsepovsod po svetu, ne samo zaveznike in partnerje v Evropi in prek Atlantika, ampak ima partnerje in prijatelje prav po celem svetu. Mi nimamo nobenega sovražnika. Nobene države ni, nikogar, ki bi v nas videl nasprotnika. To je ta dediščina tridesetih let, ki naj jo naslednje generacije vzamejo kot nekaj neprecenljivega in naj jo še plemenitijo. Če in kolikor bomo v tem uspeli, se nam ni treba bati ne za varnost ne za blaginjo naših ljudi.

Mislim, da imamo ob 30. obletnici mednarodnega priznanja držav Evropske skupnosti in drugih evropskih držav priložnost, da praznujemo enotnost, ki smo ji bili priča tedaj, da razumemo, da se – to je bila, in s tem tudi zaključujem, želja z obeležitvami petnajstih pomembnih prelomnih dogodkov pred prvimi demokratičnimi volitvami, po njih, pred in po plebiscitu, pred in po razglasitvi samostojnosti, vključno z brionskim sporazumom in danes s proslavo, obeležitvijo 30. obletnice priznanja držav Evropske skupnosti in drugih evropskih držav – spomnimo, da nič od tega, kar smo dosegli, ni bilo samoumevno, ni bilo lahko. Vse to smo dosegli ne kljub razlikam, ampak morda prav zaradi njih, ker smo se znali o njih pogovoriti ter najti skupne kompromisne točke, ki so peljale naš narod in našo državo naprej.

Kakšen navdih je to za prihodnost, zlasti – in to je moja sklepna misel – ob ugotovitvi, da smo danes, po koncu predsedovanja, in to drugega predsedovanja Svetu Evropske unije, in pred prav verjetnim drugim članstvom v nestalni sestavi Varnostnega sveta, kar daje poseben pečat vsemu, kar lahko dobrega rečemo o vplivu ter ugledu naše države v mednarodni skupnosti. Vse to ni brez izzivov v času, ki prihaja, ampak, kot sta poudarila oba govornika in se temu pridružujem tudi jaz, zgodovinski spomin konstituira naš značaj danes in daje navdih za naše težnje v prihodnosti.

Če smo se o tako pomembnih vprašanjih, kot je bila osamosvojitve in uveljavitve v svetu, lahko dogovorili pred 30 leti v bistveno bolj nemirnem svetu, kot je danes, potem mislim, da je skorajda naša dolžnost – in hkrati pravica – da storimo vse po najboljših močeh, da danes v bistveno lažjih in bolj varnih okoliščinah presodimo, kaj je tisto, kar nas kot ljudi, državljanke in državljane, kot narod združuje, nas dela dovolj enotne, da se lažje, uspešneje soočimo z izzivi, ki so pred nami.

V upanju, da bomo najprej – in to, upam, kmalu – premagali epidemijo ter potem uspešno rešili probleme, ki zadevajo našo prihodnost prek treh volitev v tem letu, vam želim, da danes praznično obeležujemo ta dan. Opravičujem se, ker zaradi razmer ne morem pripraviti bolj svečanega dogodka, vendar pa se mi zdi, da je bil ta vendarle dovolj odmeven, da bo tudi pri marsikom od naših državljanek in državljanov ovrednoten, kot si zasluži.

Slovenija je pred 30 leti postala diplomatsko priznana država. To je bil prelomen trenutek v naši zgodovini. Naslovnica Dela ga je povzela tako – in mislim, da je prav, da se tega 30 let pozneje veselimo z velikim upanjem za naše načrte v prihodnosti.

Srečno, Slovenija.

Slovesnost ob 30. obletnici mednarodnega priznanja Republike Slovenije

Predsedniška palača, 22. 5. 2022

Na slovesnosti je uvodoma predsednik Republike Slovenije vročil državna odlikovanja red za zasluge, ki so jih prejeli:

- **dr. Karl Bonutti** za osebni prispevek k mednarodnemu priznanju Republike Slovenije in njenemu ugledu v Združenih državah Amerike,
- **Keith Miles** za osebni prispevek k mednarodnemu priznanju Republike Slovenije in zasluge pri vzpostavljanju, razvijanju in krepitvi odnosov med Republiko Slovenijo in Združenim kraljestvom Velike Britanije in Severne Irske,
- **Karel Smolle** za osebni prispevek k mednarodnemu priznanju Republike Slovenije in njenemu ugledu v Republiki Avstriji,
- **dr. Lojze Sočan** za prispevek k mednarodnemu priznanju Republike Slovenije in njenemu uveljavljanju v evropskih institucijah v Bruslju in
- **mag. Matjaž Šinkovec** za vključujoče vodenje Komisije za mednarodne odnose Skupščine Republike Slovenije ter osebni prispevek in prizadevanja pri oblikovanju soglasja o nastajajoči slovenski zunanji politiki.

Foto: Jure Makovec/STA

Slavnostni govornik:

BORUT PAHOR,

predsednik Republike Slovenije

Spoštovani visoki gostje, odlikovanci, gospe in gospodje.

Vse lepo pozdravljam na slovesnosti ob 30. obletnici vstopa Slovenije v Organizacijo združenih narodov. Zavoljo prelomnosti dogodka ta dan obeležujemo tudi kot dan slovenske diplomacije.

Na današnji dan pred tridesetimi leti se je s polnopravnim članstvom Slovenije v OZN sijajno in uspešno zaključil proces slovenskega osamosvajanja.

Slovenija je postala kot samostojna in suverena država polnovreden soustvarjalec mednarodne skupnosti.

Osupljivo je, kako je Sloveniji v kratkem času uspelo doseči demokratizacijo, razglasitev samostojne države, njeno obrambo in mednarodno priznanje.

Razlog za ta zgodovinski uspeh gre pripisati tudi dejstvu, da nismo vselej ravnali samo prav, ampak tudi po pravu. Tega dejstva ne smemo nikoli prezreti.

Prav tako se ne sme sčasoma prijeti ocena, da so se ti za Slovence in našo državnost zgodovinski dogodki, od demokratizacije do mednarodne uveljavitve, vrstili samoumevno – še manj, da so se uresničili samodejno.

Na primer, še decembra 1991 je generalni sekretar Združenih narodov Perez de Cuellar javno pozval države članice OZN, naj ne priznajo nobene države nekdanje Jugoslavije.

Iz tega lahko razberemo, da se je bilo treba za vsak korak posebej potruditi, da je bila pot vselej precej negotova, vendar pa sta nas vedno reševali dve bistveni dejstvi:

~ uveljavljali smo svojo pravico in imeli smo svoj moralni prav ter

~ bili smo enotni.

Mislím, da je lepo in primerno, da praznujemo prav vstop Slovenije v OZN kot dan slovenske diplomacije.

Za to sta dva razloga: stvarni in simbolni.

S stvarnega vidika smo z vstopom v OZN zaokrožili prizadevanja za naše mednarodno priznanje.

V simbolnem pomenu pa OZN s svojimi načeli in vrednotami najbolj odraža identiteto naše zunanje politike – mirno reševanje vseh sporov, vse druge vrednote in načela, vključno z našo privrženostjo multilateralizmu.

Foto: Jure Makovec/STA

V zdajšnjem času in razmerah – pomislimo le na Ukrajino ter na vse druge težave sodobnega sveta – si želimo, da bi bil OZN bolj uspešen in učinkovit pri končanju vojn in uporabi diplomacije za reševanje sporov.

Spoštovani,

kot rečeno, je danes tudi dan slovenske diplomacije.

V teh tridesetih letih in še dve leti prej, od prvih demokratičnih volitev, nikoli nisem bil diplomat, sem pa kot politik na različnih položajih soustvarjal in sodeloval s slovensko diplomacijo.

Danes iskreno ter pošteno izpovem, da sem ponosen na slovensko diplomacijo, na njeno profesionalnost, lojalnost državnim interesom, uspešnost in njen ugled.

Mislim, da moramo vsi zelo paziti, da s svojimi ravnanji ter odločitvami vse te njene pomembne vrline ohranimo in okrepimo.

Kot predsednik republike, ki je tudi vrhovni poveljnik obrambnih sil, si upam glede sposobnosti in usposobljenosti Slovenske vojske in slovenske diplomacije reči, da Slovenija kot sestavni del zahodnega sveta razpolaga z dvema zanesljivima instrumentoma svoje varnostne in zunanje politike.

Okoliščine pa nas opozarjajo, da moramo obe še bolj krepiti in ju posodabljati.

Naposled, spoštovani,

danes je to šestnajsta in zadnja slovesnost po vrsti, s katerimi smo vse od leta 2018 v teh prostorih obeleževali prelomne dogodke slovenske demokratizacije, ustanavljanja slovenske države, njene obrambe in mednarodnega priznanja.

Prvič smo se tu sešli 3. junija 2018 in se spomnili pomembnosti ustanovitve Odbora za varstvo človekovih pravic.

Slabo leto pozneje, 8. maja 2019, smo se spomnili prelomnosti napovedi, ki je bila vsebovana v Majniški deklaraciji.

In tako naprej, vse do danes.

Rad bi se zahvalil prav vsem, ki so v teh štirih letih sodelovali; vsem, ki so se udeležili slovesnosti ali imeli svečane govore, v katerih prek svoje lastne izkušnje in spominov osvetlili ter nam približali tako prelomne dogodke.

Hvala vsem medijem, ki so spremljali te slovesnosti vsa štiri leta in omogočili javnosti, da je lahko tudi na ta način opazila čudovit, mavričen lok dogodkov slovenske politične pomladi vse do današnjega dne – do obletnice vstopa Slovenije v Organizacijo združenih narodov in njene mednarodne uveljavitve.

Lok v zgoščenem času slovenske zgodovine, ki je bil sijajen, enkratni čas naše enotnosti, naj bo navdih in spodbuda, da te izkušnje nikoli ne pozabimo in da jo – če nas bo proti naši volji zgodovina znova tako dramatično preizkušala – upoštevamo ter nam bo zgled in razlog za samozavest in prepričanje, da skupaj zmoremo vse.

Čestitke ob današnjem prazniku in hvala za vašo pozornost.

30. obletnica prelomnih dogodkov nastajanja slovenske države

Avtorji:

dr. Miro Cerar, Franci Feltrin, dr. Franc Grad, dr. Spomenka Hribar,
dr. Peter Jambrek, Janez Janša, dr. Tone Jerovšek, dr. Janez Juhant, Milan Kučan,
dr. Anže Logar, mag. Igor Omerza, Borut Pahor, Alojz Peterle,
mag. Franci Pivec, Miran Potrč, dr. Hubert Požarnik, dr. Ciril Ribičič,
dr. Dimitrij Rupel, mag. Matjaž Šinkovec, dr. Ludvik Toplak

Naslovnica: Matjaž Klemenc

Prelom: Studio 37

Tisk: Tiskarna Oman

Fotografije:

Nik Jevšnik/STA, Jure Makovec/STA, Daniel Novakovič/STA, Tamino Petelinšek/STA
Bor Slana/STA, Nebojša Tejić/STA

Jezikovni pregled:

Avtorji

Sektor za prevajanje, Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije

Zbral, uredil in izdal:

Urad Predsednika Republike Slovenije

Erjavčeva 17, 1000 Ljubljana

Generalna sekretarka

Nataša Kovač

Naklada: 200

Ljubljana, 2022

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

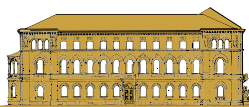
94(497.4)''1990/1991''(082)

321.7(497.4)(091)(082)

30. obletnica prelomnih dogodkov nastajanja slovenske države / [avtorji Miro Cerar ... [et al.] ;
fotografije Nik Jevšnik ... et al.]. - Ljubljana : Urad Predsednika Republike Slovenije, 2022

ISBN 978-961-95993-0-3

COBISS.SI-ID 125678339

PRESEDNIŠKA PALAČA
LJUBLJANA